فهرست کتب خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

جلد هجدهم

موضوع : ریاضیات

تألیف : مهدی ولائی

مقدمه

بسم الله الرحمن الرحیم

اللهم صلّ علی علی بن موسی الرضا الّذی ارتضیته و رضیت به من شئت من خلقک. اللهم و کما جعلته حجّةً علی خلقک و قائماً بامرک و ناصراً لدینک و شاهداً علی عبادک و کما نصح لهـم فـی السّـر و العلانیّة و دعا الی سبیلک بالحکمة و الموعظة الحسنة فصلّ علیه أفضل ما صلیّت علی أحدٍ من أولیائک و خیرتک من خلقک انّک جوادٌ کریم.

با توجه خاص رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای«متع الله المسلمین بطول بقائه» به دربار ولایتمدار حضرت ثامن الحجج الاطهار صلوات الله علیه و علی آبائه الطاهرین و اولاده المعصومین و شکر ایادی حضرتش به این کتابخانه کهن سال وحبّ فطری حضـرت آیـت الله جناب آقای حاج شیخ عباس واعظ طبسی تولیت عظمای آستان قدس رضوی«ادام ایام توفیقاته» بـه نشر فضائل، جلد هجدهم فهرست به زیور چاپ آراسته شد. این جلد تتمه کتب ریاضی است محرر این سطور معترف به قصور. در نظر ارباب کمال چه قبول افتد و چه در نظر آید.

حسن ختام عرض تشکر و امتنان از ذوات محترم ریاست کل کتابخانه مرکزی و مرکز اسـناد آسـتان قدس رضوی و ریاست اداره مخطوطات و کتابداران هوشیار متقّی آقایان افخمی و قاسیمان و نوری نیا و جوان فاضل پُرکار، آقای محمّد وفادار مرادی مصحّح مطبعی و هم تدوین و تهیّه کننده فهرست اسامی کتب و مؤلفیّن و مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی جزاهم الله عن العلم و اهله خیر الجزاء سلامت و سعادت آنان را از صمیم قلب خواهانم. والسّلام علی من اتبع الهدی.

بتاریخ فروردین ۱۳۸۰

مهدی ولائی– احسن الله حاله

آثار الباقیهٔ عن القرون الخالیهٔ

(۱۶۲۴۶)

عربی. مصنّف: ابوریحان محمّد بن احمد بیرونی خوارزمی، دانشمند نامی و مشهورترین علماء ریاضی و نجوم در آغاز سده ۵هــق. و صاحب آثار متعدّد، معتبرترین مأخذی که سیمای وی را نشان داد و شخصیت علمی و روش فکری او را توأم با لطف گفتار بیان داشت و اسلوب شرح حال نگاری را بفضلاء متأخّر آموخت کتاب نفیس نامه دانشوران است که سطوری از ان نقل می‌گردد: «آن فاضل هرگز مطالعت را بر مشاهدت و بیان را بر عیان اختیار نمی‌کرد. با انکه در مسائل نجومیّه به اعلی مدارج ترقیّات صعود نمود خاطرش به دانش قناعت نمی‌کرد و همواره پی بینش بود. و:« آن استاد فاضل محض تکمیل صنایع و تحصیل بدایع همواره از شهری به شهری بار می‌گشود» و: «در غزنه و بلخ و جوزجان رصدخانه بنیاد کرد و در هر یک لختی از عمر به پایان برد تا بر تمام اوضاع فلکیّه آگاه پس اصحاب تنجیم را بساطی گسترد» و: «بالجمله در جودت ذهن و حسن قریحت به پایه بود که خود در صناعت نقشه‌کشی و آثار جغرافی ابتکار جست و مبتدع قواعدی چند شد که مردم اروپا هر وقت آن قواعد به بینند و مطالعت نمایند واضع آن را بزرگ شمارند و در این زمان مبنای جلّ نقشه-کشی ایشان بر اصول و قوانینی است که وی اختراع کرده است و ما بعون الله در ذیل شرح حال از آن مقوله بسط مقال خواهیم داد» در سال ۱۳۵۲خورشیدی کنگره ابوریحان در ایران باشکوهی تمام و شرکت دانشمندان ایران و جهان منعقد گشت و علماء ایرانی و خارجی مقالاتی درباره شخصیت وی نگاشتند و مکانت شامخ و مقام علمی بلند این فرزانه را از جهات مختلف نشان دادند. از آن جمله دو

رساله بنظر رسید: رساله اول بنام شرح حال ابوریحان تالیف شادروان دهخدا. رساله دوم بنام احوال و آثار ابوریحان بیرونی اثر خامه دکتر ذبیح الله صفاء در رساله دوم آمده است که تولّد ابوریحان در سوم ذیحجّه الحرام سال ۳۶۲ در خوارزم بوده است و فوتش در شب جمعه ۸رجب ۴۴۰ در غزنه. (نه سال ۴۳۰ که در عیون الانباء ذکر شده است) و وی شاگرد ابونصر عراق و در عقائد آزاده بوده است. الذّریعۀ ج۱ ص۶ استظهار تشیّع این فرزانه را نموده است.

این کتاب تقویم مانند در بیان نام ماه‌ها و سال‌ها و اعیاد و روزهای تاریخی ملل مختلف است که بنام شمس المعالی قابوس بن وشمگیر[1] تألیف داشته است.

عناوین مطالب و مندرجات: القول علی مائیۀ الیوم بلیلته و مجموعهما و ابتدائهما. الفول علی مائیۀ ما یرکّب منها من الشّهور و الأعوام. القول علی مائیۀ التّواریخ و اختلاف فیها. القول فی اختلاف الاُمم فی مائیۀ الملک الملقّب بذی القرنین. القول علی کیفیّات الشّهور الذی تستعمل فی التواریخ المتقدّمۀ. القول علی استخراج التّواریخ بعضها من بعض و تواریخ الملوک و مُدَدِ ملوکهم علی اختلاف الأقاویل. القول علی الأدوار و التفوّقات و موالید السّنین و الشّهور و کیفیّاتها و کبائسها فی سنی الیهود و سایر السّنین. القول علی تواریخ المتنبّئین و اُممهم المخدوعین. القول علی ما فی شهور الفرس من الأعیاد. القول علی ما فی شهور السّغد من الأعیاد. القول علی ما لأهل خوارزم فی شهور من مثل ذلک. القول علی مذهب خوارزم شاه فی أعیاد أهل خوارزم. القول علی ما فی شهور الرّوم من الأیّام الملعونۀ عندهم و عند غیرهم. القول علی ما یستعمله الیهود فی شهورهم. القول علی ما یستعمله النّصاری الملکائیۀ فی الشّهور

---

۱ . از شهریاران آل زیار که از سال ۳۶۶ تا ۴۰۳هـ.ق. در جرجانیّه فرمانروا بود. ناگفته نماند که در فرهنگ انجمن آرای ناصری نام پدر شهریار مذکور دشمگیر مخفّف دشمنگیر ضبط شده است.

السّريانيّة. القول على صوم النّصارى و ما وقع اتّفاق كلّهم عليه من الأعياد الموصولة و الأيّـام المتـردّدة معه. القول على أعياد النّصارى النّسطوريّة و ذكارينهم و صيامهم. القول على أعياد المجوس الأقدمين و صيام الصّابئين و أعيادهم. القول على ما كانت العرب تستعمله فى الجاهليّة.

آغاز: «الحمدلله المتعالى عن الأضداد و الأشباه».

انجام: «و ما وجدته بالحمرة هو من الشهر المكتوبة بالحمرة. هذا تمام ما وجـد فـى آخـر الكتـاب و الحمدلله و تسبيحين و صلوته على سيدنا و مولينا محمّد النّبىّ و آله الطّاهرين و سلامه».

کاغذ آهار مهره نخودی فرنگی، دارای ۱۲۹برگ، اندازه: ۲۷/۴×۱۸، خطّ نسخ خـوش ۲۱سـطری، عناوین و جدول‌ها بسرخی، تاریخ تحریر: ۸ ذیقعده ۱۲۸۴، جلد تیماجی ماشی ضربی، واگذاری بنیاد مستضعفان در شهریور ۱۳۶۷.

۶۳۹

آثار الباقیة

(۱۱۹۷۹)

مانند شماره پیش.

انجام: «و ما وجدته بالحمرة فهو من الشهر المكتوب بالحمرة و هذا تمام ما وجد فى آخـر الكتـاب و الحمدلله و تستحمل و صلوته على سيّدنا و مولانا محمّد النّبىّ و آله الطّاهرين و سلامه».

کاغذ شکری فرنگی. دارای ۱۲۳برگ، اندازه: ۲۱×۱۵، خط نستعلیق تحریری ۱۹سطری، جدول بندی به سرخی، کاتب: محمدباقر(بن محمدالحسینی) منجّم اصفهانی، تاریخ تحریر: ۲۰ ذیقعده ۱۲۵۷، شیرازه بندی با ابریشم الوان، جلد تیماج مشکی، وقفی سیّد جلال الدّین طهرانی در مرداد ۱۳۶۱.

۶۴۰.

أحکام الاعوام

(۱۳۰۱۵)

فارسی، مؤلّف: علیشاه بن شمس الدّین محمّد بم قاسم درغانی خوارزمی بخاری. معروف به علاء منجّم و علاء بخاری منجّم. متولد به سال ۶۲۴هـق.وی از منجمّین سده ۷هـق. و صاحب تألیفات متعدّدۀ است. در بخارا علوم را فرا گرفت. در اواسط ماه شعبان ۶۸۸ بامید زیارت کعبـه و مـزارات شـام از همدان به بغداد رسید در اثر فتنه‌ای که در بغداد رخ داده بود مانع ادامه سفرش شد. پس از رفع غائله بغداد به سال ۶۹۵ به تألیف این کتاب پرداخته است. این کتاب که نمونه نثر علمی دری سده ۷هـق. است در احکام نجومی است. مطالب ان را از کتب معتبر متقدّمین در این رشته نقل کرده است و هـم تجربه شخصی مؤلّف[1] وی در تعریف این کتاب آورده:

«چون فراقت کلّی حاصل شد بخاطر فرود آمد تا موسم سفر فرصت هست اگر در اعمال تسبیرات و احکام طالع و برج انتها مسوّده بشود که چنین کتاب مستوفی در نظـر نیامـده اسـت تـا از ایـن فقیـر

---

[1] . تاریخ ادبیات در ایران بخش ۲ج۳ ص۱۲۳ و بخش ۱ج۳ ص۲۷۳. هدایۀ المؤلّفین ج۱ ستون ۷۲۴ و کشف الظّنون درباره مؤلف آورده است که در رجب ۷۷۰ در اصفهان از تألیف کتاب جواهر الکلام فراغت یافته است. از این رو مؤلّف از مردمان سده ۸هـق. خواهد بود. اگر تولّد درست باشد عمر وی هنگام تألیف کتاب مذکور ۱۴۶ سال خواهد بود و این بعید است.

یادگاری ماند عزیزان را همانا پسندیده باشد که علم بستانیست که میوه او را چندانک بیشتر تناول کنند و بکار دارند تازه‌تر بود و لذیذتر».

این کتاب مرتّب است بر دو مقاله. مقاله اوّل در کیفیّت اعمال تسبیرات مشتمل بر چهار باب. باب اوّل مشتمل بر ده فصل(تفصیل درباره فصل دهم را ارجاع داده بمؤلّفه دیگرش موسوم به اثمار و اشجار).

باب دوم در احکام تسبیر اعظم بحسب درجه قسمت و قاسم و مدّبرات اوتاد اربعه در ۵فصل. باب سوم در احکام فردارات مشترک در دو فصل. باب چهارم در استخراج طالع تحویل فصل. معرفت برج انتها در دو فصل.

مقاله دوّم در احکام طالع تحویل و ارتفاع در هشت باب. باب اول در احکام طالع تحویل و بروج انتها با بیوت طالع اصل در ۱۲فصل. باب دوم در احکام والیان سال‌های فصل در ۷فصل. باب سوم در احکام رسیدن طالع تحویل با برج انتها بمواضع کواکب از طالع اصل در ۷ فصل. باب چهارم در احکام هفت کوکب در ۹فصل. باب پنجم در احکام خداوند بیوت در ۱۲فصل. باب ششم در احکام بودن کواکب بموضع یک دیگر. باب هفتم در احکام نظرهای کواکب بموضع اصل خود و اتصالات خداوندان بیوت طالع بعضی ببعضی در ۱۰فصل. باب هشتم در احکام کواکب چون در حدود یک دیگر باشند در ۸فصل.

این نسخه صدراً و ذیلاً ناقص است.

آغاز موجود: «موقوف باشد پس معلوم شد».

انجام موجود: «و در کارها جانب حق کوش».

کاغذ آهار مهره نخودی، دارای ۱۳۶برگ، اندازه: ۲۲/۵×۱۰، خط نسخ ۳۰سطری، عناوین بشنگرف، تاریخ تحریر: سده ۱۲هـق. وقفی شیخ عبدالله مجتهدپور در ۱۵مرداد ۱۳۶۲.

۶۴۲

أحکام تحاویل سنی العالم

(۲۲۹۹۴)

عربی، مؤلف: محیی الدّین ابوالفتح یحیی بن محمّد بن أبی الشّکر بن حمید. معروف به مغربی متوفی در ربع الأوّل ۶۸۲ از مردم اندلس یا تونس و به مذهب امام مالکی بود و در رصد مراغـه از دسـتیاران خواجه نصیرالدّین طوسی.[۱]

این کتاب در احکام نجومی است.

آغاز پس از بسمله و نام مؤلّف: «قد رتبت هذه المقالهٔ فی کیفیّهٔ تحاویل سنی العالم و الحکم علیها ممّا جرّ به الحکماء المتقدّمون و انتخبه الفضلاء المتأخّرون فنقول رأس سنهٔ العالم هو حلـول الشّـمس اوّل نقطهٔ اعتدال الربیعی بوسط الأرض».

انجام: «و صاحبه فی مدخل تلک السنهٔ و فی ما ذکرناه کفایهٔ».

کاغذ آهاری نخودی، دارای ۱۰۶برگ، خط نسخ ۱۷سطری، تاریخ تحریر: ۱۲محرّم ۱۰۶۱، وقفی حاج سید عبدالبافی آیت‌اللهی شیرازی در اسفندماه ۱۳۷۴.

این رساله ضمیمه شماره ۲۲۹۹۳.

۱ . احوال و آثار خواجه نصیرالدین از ص۱۳۳تا ص۱۳۵.

۹۴۲

أحكام قرانات و انظار كواكب

(۲۲۹۹۵)

فارسی، مؤلّف شناخته نشد.

رساله مرتّب است بر دو باب: اوّل در قرانات کواکب در بروج سبعه. دوّم در انظار کواکب. مطالب در عنوان فصل ذکر شده است.

آغاز پس از بسمله: «این مختصریست(کذ) در قرانات کواکب و انظار دیگر».

انجام: «و جنوبی فرو رود از پیش فرو شدن درجها».

کاغذ آهاری نخودی، دارای ۲۸برگ، اندازه: ۱۷/۵×۹/۳ خط نسخ ۱۷سطری، عناوین بشنگرف، وقفی حاج سیّد عبدالباقی آیت‌اللهی شیرازی در اسفندماه ۱۳۷۴. این رساله ضمیمه شماره: ۲۲۹۹۳.

۶۴۳

احکام نجومی

(۲۳۲۱۱)

فارسی. مؤلّف شناخته نشد. نسخه فاقد دیباچه است. مطالب در عنوان دوازده حجره ذکر شده است.

آغاز موجود: «منطق پنجم در احوالات حجره‌های دوازده‌گانه است اما حجره اوّل بر دو مشکوی و چند مژده است».

انجام: «در حجره دوازدهم ضعیف است».

ضمیمه: یک برگ جدول احکام.

کاغذ شکری. دارای ۲۴۰برگ، اندازه: ۱۶×۱۰. صفحات در صحّافی کمی پس و پیش شده، خط نستعلیق تحریری خفی ۲۱سطری، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۳هـق. جلد مقوا با روکش پارچه مشکی، عطف و گوشه‌ها تیماج قهوه‌ای، وقفی فخر المحقّقین شیرازی در مرداد ۱۳۷۵.

۶۴۴

احکام نجومی

(۱۲۹۳۵)

عربی. صدراً . ذیلا ناقص است. نام کتاب و مؤلّف نامعلوم. مطالب در عنوان فصل مذکور است. عناوین موجود: دلالات المریخ. دلالات الزهرة. دلالات العطارد. و اما ما ذکرنا فی هذه الأشیاء التی یدّل علیه القاسم و المشارک فلیس بمطلق. الفصل و فی دلالات الکواکب و البروج علی حلیة المولود. فصل و بالجملة فان الشمس معننان کلّ واجد من الکواکب إذا اتّصل به فصل و أمّا تشریق الکواکب فانهما یضعفان الابدان. فصل فی ذکر القول علی دلالات البروج و علی حلیة المولود اذا کانت طالعة وقت ولادته. فصل اما اختلاف الخلیفة و عظمها و اعتدالها و صغرها فیعرف من البروج الدالة علیها. فصل و اما البروج الدالة علی الصباحة و الجمال و النظافة. فصل و متی کان المولود برج الجوزا. فصل فی ذکر القول علی طبع المولود. فصل اما الصور الفلکیة الطالع مع البروج و الکواکب. فصل و قد یدل اخلاق المولود أیضاً اول کوکب. فصل و عدم نظر القمر إلی الطالع یدل علی ضعف العقل.

آغاز موجود: «و الحزن و الهم و الغم و الأسف».

انجام موجود: «و ظاهرين تحت الشعاع يدلان على الحكمهٔ و العلوم» (كذ)

كاغذ نخودی. دارای ۱۳برگ، اندازه: ۱۹×۱۲. خط نستعلیق ۱۵سطری، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۰هـق. جلد مقوا با روکش پارچه قهوه‌یی. وقفی حسین کی استوان.

۶۴۵

ارثماطيقی

(۱۸۵۵۳)

عربی. مؤلّف نامعلوم. پنداشته شده که مطالب آن مستخرج از کتاب نفایس الفنون است.[۱]

آغاز: «عرفوا العدد بانه نصف كل من الحاشيتين المتقابلين قال العشرهٔ احد حاشيته تسعهٔ».

انجام: «فكذا تفصيل هذا الجميل بالنسبهٔ إلى تفصيل ذلک المجمل فتأمل فيه».

این رساله مندرج است در مجموعه ۴۹۴۷.

۶۴۶

اسطرلاب

(۱۳۱۸۴)

۱ . ارثماطیقی کلمه محرف از یونانی است که تعریف آن به ضبط کشف الظنون: «علم يبحث فيه عن خواص العدد».

عربی. مؤلّف شناخته نشد. رساله مرتّب است بـر مقدمـه و ۱۵بـاب: المقدّمـۀ ففـی ألقـاب الآلات و المرسومات. الباب الأوّل فی معرفۀ الأرتفاع ۲فی معرفۀ درجۀ الکواکب من غایت الأرتفاع و بالعکس ۳ فی معرفۀ الطالع من الأرتفاع و بالعکس ۴ فی معرفۀ قوسی النهار و اللّیل و نصف قوسیهما و فصل الدائر و الساعات المستویۀ و اجرا الساعات المعوجۀ ۵ فی معرفۀ ساعات الصبح و الشفق ۶ فی معرفۀ میـل الشمس و بعد الکوکب عن معدل النهار ۷ فی معرفۀ غایۀ الأرتفاع من درجۀ الکوکب و بالعکس ۸ فی معرفۀ عرض البلد ۹ فی معرفۀ طالع البروج ۱۰ فی معرفۀ تسویۀ البیوت ۱۱ فی معرفۀ طالع فی بلد ۱۲ فی معرفۀ مطالع السنۀ الآتیۀ من مطالع السنۀ الماضیۀ ۱۳ فی معرفۀ الظّلّ الإرتفاع و بالعکس ۱۴ فـی معرفۀ ارتفاع قطب فلک البروج ۱۵ فی معرفۀ السمت من الإرتفاع.

آغاز پس از بسمله: «و صلّی الله علی سیّدنا محمّد و آله و سلّم الحمد لولیّه و الصّلوۀ و السّلام علی نبیّه و بعد فهذا مختصر فی الاسطرلاب مشتمل علی مقدمۀ و عدّۀ أبواب».

انجام: «و إن لم بینهما شیء فلا سعۀ لمشرقه و الله سبحانه و تعالی أعلم».

در پشت صفحه آخر: چند سطری در مصطلحات نجومی و معرفۀ تسویۀ البیون.

کاغذ آهاری نخودی، جدول بندی به لاجورد و شنگرف، دارای ۵برگ، اندازه: ۱۴/۳×۲۱/۸، خط نسخ ۲۵سطری، عناوین بشنگرف، تاریخ تحریر: احتمالاً حدود سده ۹هـق. جلد مقوا گوشه‌هـا و عطـف تیماج قهوه‌یی، خریداری آستان قدس رضوی در ۱۴آبان ماه ۱۳۶۲

۶۴۷

اسطرلاب

(۱۴۱۱۶)

فارسی. کتابی بوده جامع مطالب و مباحث اسطرلاب که تجزیه در سه نسخه و شماره گذاری شده است. نام کتاب و ترتیب دقیق آن و نام مؤلّف آن دانسته نشد. کتاب از نمونه‌های نثر علمی فارسی دری است و مینماید که دارای اصلی است قدیم.

از مطالعه سه نسخه موجود: عناوین کلّی این کتاب: «فن و صنف» و هر یک مشتمل بر عناوین: «نوع. فصل. باب».

این نسخه شامل فنّ دوم در بیان وضع و صنعت اقسام هشت گانه اسطرلاب.

عناوین مطالب: نوع اوّل در صنعت ربع مجیّب در سه باب. نوع دوم در وضع و صنعت ربع جدولی در دو باب. نوع سوم در تخطیط ربع مقنطری.

آغاز: «فنّ دوم در وضع و صنعت اصطرلابات از هر جنس و این فن مشتمل بر قسم است قسم اول در موضع الاربعی نصفی».

انجام: «و این دایره سطح اصطرلاب باشد».

کاغذ آهاری حنائی، دارای ۳۱برگ، اندازه: ۱۴/۵×۲۳/۷، خط نستعلیق بشیوه ترکستانی ۲۱سطری، عناوین و اشکال بیشتر بشنگرف، تاریخ تحریر: حدود سده ۸هـق. جلد مقوّا، عطف میشن تریاکی، نسخه اندکی آسیب‌دیده از موریانه، وقفی فاضلخان در ۱۰۶۵هـق.

۶۴۸

اسطرلاب

(۴۱۱۸)

بمانند پیش. این نسخه مشتمل است بر بخش آخر صنف اوّل و صنف دوّم شامل دو باب. باب اوّل در تخطیط اصطرلاب جنوبی(در ۲فصل) و مزجی. باب دوم در صنعت اصطرلاب امتزاجی در چند فصل.

آغاز موجود: «ایشان که لابدست ثابت داشتن ایشان آنرا ثابت بداریم».

انجام: «و اگر اندک تفاوت آید صانع آن...» خوانده نشد.

دارای ۱۲برگ، اندازه: ۲۴×۱۴/۲، عناوین بشنگرف و جدول‌ها ترسیم نشده است. بقیّه مشخّصات مانند شماره قبلی.

۶۴۹

اسطرلاب

(۱۴۱۲۱)

این نسخه دنباله صنف دوم(باب در معرفت عمل از صفیحه زرقالیه(مشتمل بر ۳۰فصل) و صنف سوم و چهارم و پنجم و ششم است باین ترتیب: الصنف الثالث فی تخطیط الاصطرلاب الزورقی گفت ابوریحان بیرونی که مخترع این اصطرلاب ابوسعید سجزی است. الخ. باب اوّل در عمل اصطرلاب مسطری. باب دوم در اصطرلاب صلیتی(کذ) باب سوم در صنعت اصطرلاب جلزونی[کذ]. الصنف الخامس در عمل اصطرلاب السطح و این را اصطرلاب کامل گویند. مشتمل بر سی بابست. الصنف السادس در عمل اصطرلاب الکامل بتسطیح الاسطوایی و فرعانی او را اصطرلاب تنوری. کاتب نسخه را تمام نکرده است.

آغاز موجود: «عمل مسطره در اصطرلاب یعنی افق و مقنطرات و دوائر سموت را بحساب مسطره وضع کند».

انجام موجود: «از مرکز صحیفه بمقدار».

دارای ۵۲برگ، اندازه: ۲۴×۱۴/۵، عناوین و جدول‌ها با شنگرف و تعدادی ترسیم نشده است. بقیّه مشخّصات مانند شماره قبلی.

۶۵۰

اسطرلاب

(۱۱۹۰۴)

فارسی. مؤلّف شناخته نشد. رساله مرتّب است بر ۶۸ باب: ۱ در ارتفاع گرفتن آفتاب ۲در طالع بدانستن بروز ۳ در دانستن که چند ساعت از روز گذشته است ۴ در بدانستن قوس النهار ۵ در ساعت زمانیّه بدانستن روز ۶ در بدانستن طالع وقت بشب ۷ در بدانستن غایات ۸ در بدانستن چند ساعت مستوی از شب گذشته است ۹ در بدانستن که چند ساعت زمانی از رفته ۱۰ در بدانستن قوس اللیل ۱۱ در اجزاء ساعات زمانی ۱۲ در تعدیل النهار ۱۳ در بدانستن سعد شمس و کواکب ۱۴ در بدانستن بعد عن معدل النّهار و کوکب ۱۵ در بدانستن میل آفتاب ۱۶ در بدانستن میل آفتاب در هر برجی ۱۷ در بدانستن درج طلوع کوکب ۱۸ در بدانستن درجه ممر کوکب ۱۹ در اوقات پنج‌گانه دانستن ۲۰ در وقت نماز ۲۱ در بدانستن وقت نماز شام ۲۲ در بدانستن وقت نماز خفتن ۲۳ در وقت نماز بامداد ۲۴ در بدست اوردن قبله ۲۵ در قبله بشب بازدید آورد ۲۶ اصابع یا اقدام از ظل سلم ۲۷ در بدانستن

اصابع باقدام ۲۸ در بدانستن طول کوکب ۲۹ در بدانستن جیب ۳۰ در بدانستن جیب تمام عرض کوکب ۳۱ در بدانستن بعد عن سمت الراس کوکب ۳۲ در بدانستن بعد عن قطب شمال ۳۳ در بدانستن ساعات مکث فوق الارض و ساعات مکث تحت الارض ۳۴ در بدانستن ساعات زمانیه از جیب ۳۵ در بدانستن طالع سال ۳۶ در بدانستن طالع مولود ۳۷ در بدانستن عرض شهر از کوکب ۳۸ در تقویم شمس ۳۹ در میل الثانی کوکب ۴۰ اگر بپرسند که کجا باشد که عنکبوت بگردد ۴۱ عمل از قمر کردن ۴۲ طلوع و غروب قمر ۴۳ در تسویهٔ البیوت باسطرلاب ۴۴ در اظلال ۴۵ در تعدیل شمس ۴۶ در قوس النهار و تعدیل ۴۷ در سعه شمس ۴۸ در بدانستن قوس النهار اطول الایام ۴۹ در بدانستن ارتفاع النهار هر روزی ۵۰ در بدانستن سمت ارتفاع ۵۱ طلوع وقت از اسطرلاب آفاقی ۵۲ در بدانستن نور قمر ۵۳ مطالع البروج ۵۴ در غرایب مسائل ۵۵ درین چون بپرسند که چون در عرض سی و دو درجه ۵۶ چون خواهد که عرض کوکبی که از سمت رأس شمالی باشد بداند ۵۷ اگر بپرسند که چون کوکب شمالی بود ۵۸ چون بپرسند که چون در حینی طالع گرفته باشد ۵۹ چون اسطرلاب بود که ربعی از مقنطرات ۶۰ در بدانستن عرض کوکب ۶۱ در ارتفاع گرفتن آفتاب از چند نوع ۶۲ دران که ولادتی افتد و آنجا که آفتاب رسیده باشد ۶۵ در عمل کردن باسطرلابی که عنکبوت ندارد ۶۶ در قبله بشب بازدید آوردن ۶۷ در بازدست کردن طول شهری ۶۸ در غرائب مسائل.

آغاز پس از دو سطر خطبه: «معلوم کند که این خود رسالتی است در معرفت اسطرلاب و در صنعت اسطرلاب این رسالت مجموعست چنان که هرکس این رسالت بر استاد خواند درین علم بغایت کمال بود و این رسالت از املاء استادان جمع کرده باشد و برچند باب نهاده شده تا خواننده و آمرزنده را سهل باشد». (کذ)

انجام: «در آن عرض که خواهد و السلام».

کاغذ فستقی فرنگی، دارای ۶۴ برگ، اندازه: ۱۷/۵×۱۱، عناوین بسرخی، خط نستعلیق ۱۱سطری، کاتب مسیح نوری الوازی(کذ) در تهران، تاریخ تحریر: رجب ۱۲۲۱هـق. شیرازه‌بندی با نخ، جلد تیماج خرمایی، وقف محمد وجدانی در اسفند ۱۳۵۹.

۶۵۱

اسطرلاب کری

( )

فارسی. مؤلّف شناخته نشد. این رساله از مؤلّفات مختصر درین موضوع است که حسب الأمر محتشمی به نثری شیوا نگاشته شده است. پنداشته شده که از آثار سده ۸هـق. بماقبل است. در دیباچه آمده که این رساله بر ۳۲باب مرتّب است. عناوین ابواب: اسامی اعضاء اسطرلاب. در ترکیب اسطرلاب. در دانستن میل. در دانستن غایت ارتفاع هرچه در شهرهاست. در دانستن قوس نهار و لیل. در دانستن ساعات النهار و اللیل و اجزاء ساعت. در بیرون ساعات(کذ) مستوی از معوج بروز شب. در معالع(کذ) بروج بخط استوآء. در مطالع بروج بشهرها. در تحویل درج سوآء بدرج مطالع. در تحویل درج مطالع بدرج سوآء. در تعدیل ارتفاع بر مقنطرات. ارتفاع وقت گرفتن. در دانستن ارتفاع در تعدیل ساعات مستوی و معوج. در دانستن ساعات مستوی و معوج از ارتفاع. در دانستن طالع از ساعات مستوی و معوج روز و شب. در دانستن طالع از ارتفاع. در دانستن طالع از ساعات مستوی روز و شب. در دانستن ساعات مستوی و معوج بروز و بشب از طالع. در تسویهٔ البیوت. در دانستن سمت ارتفاع. در

دانستن غایت ارتفاع آن کوکب که بر اسطرلاب موسوم بود. در دانستن آن کوکب که بر اسطرلاب مرسوم بود. در دانستن آن درجه که کوکب با او براند. در دانستن درجه کوکب که با او بوسط سماء برسد. در دانستن که کوکب با او فرو شود. در دانستن قوس نهار کواکب. در دانستن تعدیل نهار کواکب. در دانستن عرض کوکب در شمال و جنوب. در دانستن طالع تحویل سال عالم و موالید در تسییرات. طلوع فجر و مغیب شفق.

آغاز پس از بسمله: «الحمدلله ربّ العالمین و العاقبة للمتقین و صلّی الله علی سیّدنا محمّد و آله الطاهرین و سلم الی یوم الدّین... چون صفا قریحت و سموّ همّت و حسن و اعتقاد در علم و أهل علم و علو ارای امیر اسفهسالار اجل سید ولی النعم فخرالدین جمال الاسلام اطال الله بقائه و أدام علاه و کبت أعداه اقتضا کرد که کمترین خدمت کاران در معرفت اسطرلاب کری رسالتی سازد فرمان را کمر اطاعت بستم و سرف این خدمت را باریح(کذ) روزگار خویش و ذخیره اعقاب ساختم و گرد آوردم از اعمال نجومی آنچه مالابدست شناختن آن و از چیزها که متعارفست میان مردمان و بشرح محتاج نباشد و از عمل‌هایی که کمتر استعمال افتد دست بار داشتم تا در مجلس عالی اعلاه الله بابرام منسوب شوم» (کذ)

انجام: «ساعات مستوی از غروب شفق».

این رساله را در مجموعه شماره ۱۷۱۹۸ ببینید.

۶۵۲

اشجار و اثمار

(۱۶۰۴۸)

فارسی. مؤلف: علیشاه بن محمد خوارزمی معروف به علآء البخاری و علآء منجّم. این کتاب در احکام نجومی است. وی این کتاب را برای وزیر سیف‌الدّین احمد شاه بن بدرالدّین مبارکشاه و دو فرزند او که شاگردش بودند نگاشت. بنآء کتاب بر عنوان پنج«شجره» و هر شجره دارای چند عنوان ثمره است: ۱ در صفات و منسوبات بروج و کواکب ۲ در احکام قرانات ودیگر اتّصالات ۳ در احکـام عـالم ۴ در احکام موالید ۵ در اعمال تسبیرات.

آغاز: «حمد و ثنای آفریدگاری که افلاک دوایر و نجوم سوایر آفرید».

انجام: «و اگرچه این بنده خود را در صدد مصنفا ندانست نشانه ساخت و از حق تعالی توفیق خواست و الله ولی التوفیق و هو حسبنا و نعم الوکیل». (کذ)

کاغذ حنائی و فستقی. دارای ۱۸۵برگ، اندازه: ۱۵×۲۴/۳، خط نستعلیق ۱۷سطری، بخش آخر نسخه کسر نویسی شده در ماه شوال ۱۰۱۰، عناوین بشنگرف، جلد تیماج سرخ، واگذاری بنیاد مستضعفان در شهریور ۱۳۶۷.

۶۵۳

اشجار و اثمار

(۱۱۴۴۸)

این نسخه صدراً و ذیلاً ناقص است.

آغاز موجود: «شهادت پنج بود».

انجام موجود: «تعدیل حاصل آید اگر فصل».

کاغذ آهاری نخودی، دارای ۲۱۵برگ، اندازه: ۱۸×۱۱/۵، خط نستعلیق ۱۴سطری، عناوین بشنگرف، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۱هـق. وقفی شیخ محمّد صالح علاّمه حایری.

۶۵۴

اشجار و اثمار

(۲۳۰۳۱)

بمانند پیش.

انجام: «از نحوست بدی و از سعادت نیک و الله اعلم. بحقیقهٔ الحال و الاحکام و العواقب».

ضمیمه: سه برگ«در مطالع البروج».

کاغذ فرنگی، دارای ۲۱۹برگ، اندازه، ۱۶/۲×۱۰، خط نستعلیق ۱۵سطری، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۴هـق. شیرازه‌بندی با نخ‌های الوان، وقفی حاج سید عبدالباقی آیت‌اللهی شیرازی در اسفند ۱۳۷۴.

۶۵۵

اصول الملاحم

(۲۲۹۹۳)

فارسی. مؤلّف: شرف الدّین ابوالفضل حبیش بن ابراهیم تفلیسی. متوّفی بسال ۶۲۹هـق. از دانشمندان نیمه اوّل سده هفتم ق و دارای تألیفات پارسی و تازی در رشته‌های مختلف[۱] این کتـاب در موضـوع احکام نجومی است. برای معرّفی این کتاب جمله‌هایی از مقدّمه آن نقل می‌گردد.

«چون از کتاب قانون ادب به پرداختم از عالم غیب الهامی به دل این ضعیف رسید که ملوک و سلاطین را میلی عظیم و رغبتی عمیم با کتاب ملحمه میباشد»: «چون این رغبت بدیدم برحسب طاقت و قوّت و قدرت خویش این کتاب را از کتاب‌های یونانی و تازی به فارسی کردم»: «بدان که اصل این کتاب از دانیال پیغمبر ع است و بعد ازو(کذ) حکمای یونان چون جالینوس و بطلمیوس و ابوذرجمهر که هر یک به روزگار خویش تجربتی کرده‌اند و از کتاب‌های ایشان مختصرتر امام جعفربن محمد الصادق ع انشاء کرد». «بنده مخلص این کتاب را بر دو مقدمه نهادم یک مقدمه بر عدد و حسب ماه رومیان نهادم و یک مقدمه دیگر بر بودن قمر در بروج نهادم. امّا آنچه برحسب ماه رومیانست آن بیست و پنج علامتست و آن که بر محل قمر در بروج نهادم آن بیست و هشت علامتست(کذ) «این کتاب را نام ملحمه کـردم و ملحمه بزبان یونانست بپارسی معنی او رزمگاه بود بر آن سبب که درین کتاب رزم و خون ریختن در احکام بسیار بود. و ازین دو مقدمه اولین را اصول الملاحم خوانند و آخر را فروع الملاحم اکنون بیان مقالت اول که بیست و پنج فصلست در هر از ماه‌های رومیان(کذ)».

این نسخه بخش اوّل است.

آغاز: «شکر و سپاس مرخدای را جل جلاله که هر دو جهان را بیافرید و بقدرت و عظمت بیچون».

انجام: «اما در عراق و آذربایجان ایمنی و رفاهیت باشد».

۱ . تاریخ نظم و نثر در ایران، ج۱، ص۱۲۸.

کاغذ آهاری نخودی، اوراق این نسخه در صحّافی پس و پیشی رخ داده، دارای ۱۷۱برگ، اندازه: ۹/۳×۱۸/۵، خط نسخ ۱۷سطری، عناوین بشنگرف، تاریخ تحریر: ۱۲محرّم ۱۰۶۱، وقفی حاج سیّد عبدالباقی آیت‌اللهی شیرازی در اسفندماه ۱۳۷۴.

۶۵۶

اعضالات العویصهٔ

(۲۱۹۹۱)

عربی. مؤلّف: محقّق جامع نامی سیّد الحکمآء میرمحمّد باقر داماد متخلّص به اشراق[۱].

رساله مجموعه شامل ۲۰ مسئله در رشته‌های ریاضی و فلسفی و فقهی است که در پاسخ ابن خاتون[۲] نگاشته است.

آغاز: «بعد الحمد و الصلوهٔ علی عباده المصطفین فیا ولدی الروحانی و یا حبیبی».

انجام: «و نائله غیر محدود عن المستعدین».

این رساله ضمیمه شماره ۲۱۹۸۸.

۶۵۷

اعمال هندسیّهٔ

(۱۴۰۲۴)

---

۱ . مذکور در ج۴ فهرست.

۲ . محمدعلی عاملی مشهور به ابن خاتون مذکور در فهرست ج۵، ص۴۸.

عربی. مؤلّف: ابوالوفاء محمّد بن محمّد بن یحیی بن اسمعیل بن عباس بوزجانی خراسانی. متولّد بسال ۳۲۸ متوفّی در ۳ رجب ۳۸۸ در بغداد. از علمآء ریاضی و دارای تألیفات[۱].

این کتاب مرتّب است بر ۱۱باب:

۱ فی المسطر و البرکار و الکونیا ۲ فی الأصول التی ینبغی أن یقدم ذکرها ۳ فی اشکال المتساویة الاضلاع ۴ فی عمل الاشکال فی الدوایر ۵ فی عمل الدایرة علی الاشکال ۶ فی عمل الدایرة فی الاشکال ۷ فی عمل الاشکال بعضها فی بعض ۸ فی قسمة المثلثات ۹ فی قسمة المربعات ۱۰ فی المربعات و تالیفها ۱۱ فی قسمة الکرة.

دلیل مطالب مندرج در متن در حاشیه در عنوان: «برهانة» ذکر شده است. ترجمه فارسی این کتاب را بشماره ۵۲۶۴ ببینید.

نسخه ناقص الاوّل است.

آغاز موجود: «علی الکرة الباب الأوّل فی المسطر و البرکار».

انجام: «و یکون المسدسات فی وسط المثلثات فی الزوایا و هذه صورتها».

کاغذ آهار مهره حنائی، دارای ۵۵برگ، اندازه: ۱۷/۵×۱۳، خط نسخ ۱۷سطر، عناوین و اشکال هندسی بشنگرف، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۰هـق. جلد مقوا. عطف میشن قهوه‌یی، وقفی فاضلخان ۱۰۶۵هـق.

---

۱ . هدایة العارفین، ج۲، ستون۵۵، ریحانة الادب، ج۱، ص۲۸۵، فهرست ابن ندیم چاپ سربی تهران، ص۳۴۱، در پشت صفحه اول پنج بیت شعر عربی است که ابراهیم حویزی نگاشته است.

۶۵۸

ایضاح المقاصد لفرائد الفوآئد

(۱۴۰۱۷)

عربی. مؤلّف: عمادالدّین بن احمد یحیی کاشانی متوّفی بسال ۷۶۶هـق.[۱] این کتاب شرحی است در عنوان«قال– اقول» بر متن موجز فوآئد البهائیهٔ در علم حساب[۲] صفحه‌های اوّل نسخه ناقص است و عناوین قال اقول نانویس.

آغاز موجود: «العدد الأکثر و الاکثر».

انجام: «اکتب رسالهٔ مفردهٔ فی هذا الباب اسأل الله تعالی فی رمق و یسر فإنّه لایتم امر إلاّ بتوفیقه وحدانیهٔ هدانا الله إلی ما هو خیر لنا فی الدارین و لنحم الکلام حامد نقی الله تعالی حر علی نبیه المصطفی و آله و صحبه اجمعین». (کذ)

کاغذ آهار مهره حنائی، دارای ۲۵۸برگ، اندازه: ۲۳/۵×۱۵، خط نسخ ۱۹سطری، اشکال ترسیم نشده است، تاریخ تحریر: سده ۱۱هـق. جلد تیماج مشکی، وقفی فاضلخان.

۶۵۹

ایضاح المقاصد

(۱۴۱۱۷)

---

۱ . سیمای کاشان، ص۱۱۹.

۲ . تألیف عمادالدین عبدالله بن محمّد الخدام بغدادی، کشف الظّنون.

این نسخه قطعه از آن کتاب است.

اغاز موجود: «من غير احتياج إلى اوضاع كثيرة».

انجام موجود: «والقسم الرابع».

کاغذ حنائی، دارای ۱۶برگ، اندازه: ۲۱/۸×۱۳، خط نسخ ۱۹سطری، عناوین بشنگرف، جلـد مقـوّا عطف میشن قهوه‌یی، وقفی فاضلخان.

۶۶۰.

بحر الجواهر فی علم الدّفاتر

(۱۲۶۴۹)

فارسی. مؤلّف: عبدالوهّاب بن محمّد امین الشاهستانی الحسـینی اصـفهانی(کـذ) (شاهسـتانی مصـحّف شهشهانی) ظاهراً از مردمان سده ۱۳هــق. است. این کتاب در قواعد و دفترداری به ارقام هندسـی و سیاق است و مرتّب بر عنوان دوبحر و یک ساحل و هر یک شامل عناوین شط و نهر و قطره و حباب است.

آغاز: «پس از حمد یزدان پاک».

انجام: «والله اعلم بحقایق الامور».

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۷۹برگ، اندازه: ۱۷×۱۰/۵، خط شکسته نستعلیق خوش ۱۳سطری، عناوین بسرخی، کاتب: باقر، تاریخ تحریر: رمضان ۱۲۹۳، جلد تیماج خرمایی وقفی حسین کی استوان.

۶۶۱

بحر الجواهر فی علم الدّفاتر

(۱۶۴۴۹)

بمانند پیش.

انجام: «در این امثله مذکوره روشن و مبرهن است و الله اعلم».

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۴۶برگ، اندازه: ۱۹/۵×۱۲/۵، خط شکسته نستعلیق خوش ۱۹سطری، واگذاری بنیاد مستضعفان در شهریور ۱۳۶۷.

۶۶۲

بیست باب در معرفت اسطرلاب

(۱۴۱۱۴)

فارسی. مصنّف: خواجه نصیرالدّین طوسی. این رساله از متون مختصر این رشته و از نمونه‌های نثر فارسی علمی سده ۷هـق. است که احتمالاً خلاصه از مؤلّفه دیگرش موسوم به صد باب در معرفت اسطرلاب است.

عناوین ابواب: ۱در القاب و خطوط و دوایر اسطرلاب ۲ معرفت ارتفاع گرفتن از آفتاب و ستاره ۳ در معرفت طالع از درجه ارتفاع آفتاب ۴ در معرفت ارتفاع از طالع ۵ در معرفت دایره و ساعات مستوی و معوج و اجزاء آن و اجزاء ساعات ۶ در معرفت میل آفتاب و غایت او و بعد کواکب از معدّل النّهار و ارتفاعش ۷ در معرفت مطالع بروج بخط استوا ۸ در معرفت خانه‌های دوازده‌گانه ۹ در معرفت طـالع سال مستقبل از سال ماضی ۱۲ در معرفت عرض بلد ۱۳ در معرفت طالع در شهری که آن را صحیفه نباشد ۱۴ در معرفت ارتفاع قطب فلک البروج ۱۵ در معرفت سمت ارتفاع از سمت اسطرلابی که دوایر سموت بر وی کشیده باشند آن را اسطرلاب مسمّت خوانند ۱۶ در معرفت تقویم آفتاب ۱۷ در معرفت بالاء اشخاص مرتفع از زمین و پهنای روزها ۱۸ در معرفت عمل کردن بر صفیحه آفاقی ۱۹ در امتحان اسطرلاب و معرفت راستی و کژی ۲۰ در صفت ستاره چند از ثوابت که آن را در اسطرلاب ثبت کنند.

این نسخه دارای دیباچه مختصر از کاتب است.

آغاز: «الحمدلله ربّ العالمین و صلواته علی محمّد و آله اجمعین این مختصریست در معرفت اسطرلاب از استاذ الدنیا علامهٔ العالم نصیرالدین طوسی».

انجام: «قامت خویش بران افرابند ارتفاع شخص بوذ... والله اعلم بالصواب».

ضمیمه: «فصلی در معرفت بالاءاشخاص مرتفع از زمین بی اصطرلاب».

کاغذ حنائی اندک رطوبت رسیده و موریانه زده، صفحه‌ها جدول بندی به زر و تحریر مشکی، عناوین بشنگرف، خط نسخ ۱۷سطری، تاریخ تحریر: سده ۱۰هــق. صفحه اوّل دارای کتیبه بازوبندی کوچک نقش آن: «بسم‌الله تیمنا بذکره» بخط نسخ بارز، جلد میشن مشکی، وقفی فاضلخان.

۶۶۳

بیست باب

(۲۲۹۸۴)

مانند پیش.

آغاز پس از بسمله: «اللهم إنّی أسئلک التوفیق بدان که این مختصریست در باب اسطرلاب».

انجام: «درهر باب کفایت باشد».

کاغذ فرنگی آهاری نخودی، دارای ۲۸برگ، اندازه: ۱۷/۵×۱۱، خط نستعلیق، مخلوط بشکسته ۱۴سطری، عناوین به سرخی، تاریخ تحریر: سده ۱۳هـق. جلد تیماج خرمایی، وقفی حاج سید عبدالباقی آیت اللهی شیرازی در اسفند ۱۳۷۴.

۶۶۴

بیست باب در معرفت تقویم

(۱۲۸۵۶)

فارسی. مؤلّف: نظام الدّین عبدالعلی بن محمّد حسین بیرجندی متوفّی بسال ۹۳۴هـق. مدفون در قتلگاه مشهد[۱] از علماء و منجّمان معروف سده دهم هـق. و صاحب تألیفات.

۱. تاریخ نظم و نثر در ایران ج۲ ص۸۰۲ قتلگاه همین فضای واقع در اوّل خیابان طبرسی است که مرقد شیخ طبرسی مفّسر معروف در آن است. این فضاء تا چندی پیش بنام باغ رضوان معروف بود که هم مقبره بود و هم مدرسه.

عناوین ابواب: ۱ در معرفت حساب جمل ۲ در معرفت ایّام و اسابیع و تواریخ مشهوره ۳ در معرفت بروج و کواکب ۴ در معرفت مسیرات کواکب ۵ در معرفت میل آفتاب ۶ در معرفت ساعات و غایت ارتفاع ۷ در معرفت نظر و تناظر ۸ در معرفت شرف و هبوط کواکب ۹ در معرفت طالع اجتماع و استقبال ۱۰ نطاقات و ظهور نطاقات و ظهور و خفاء ۱۱ در معرفت انتقال قمر ۱۲ در معرفت منازل قمر و ساعات شب ۱۳ در معرفت اوقات صلوات و ارتفاع سمت قبله ۱۴ در معرفت تاریخ خطائیان ۱۵ در معرفت زوایدی که در تقویم بیارند ۱۶ در معرفت احوال بروج ۱۷ در معرفت خطوط کواکب ۱۸ در معرفت بیوت دوازده‌گانه ۱۹ در معرفت احوال انظار و آنچه بدان ماند ۲۰ در معرفت اصولی که در اختیارات بکار آید. تاریخ ختم تألیف(به ضبط نسخه ۵۴۳۵) جمادی الاوّل ۸۸۳. صفحه اوّل نسخه افتاده است.

آغاز موجود: «و نون مفرد را بدین صورت».

انجام: «و زیادت ازین بتطویل مفضی است».

ضمیمه: صدر نسخه در ۱۷صفحه مکاتیبی بخط مغایر نوشته شده است: گواهی نامه کمال الدّین حسین واعظ کاشفی بر درستی جام ساعتی اختراعی محمد حافظ مخترع اصفهانی(صاحب کتاب نتیجه الدّولهٔ).این نامه ناقص است. پنج نامه از محمد حافظ مخترع اصفهانی(اوّلین نامه ناقص الأوّل است) نامه تقریظی واعظ کاشفی بر آثار علمی محمد حافظ مخترع اصفهانی. تقریظ نامه امیر اختیار الدّین بن غیاث الدّین العریضی قاضی هرات بر رساله حلّ متشابهات تالیفی محمد حافظ مخترع اصفهانی.

کاغذ حنایئ روشن، دارای ۲۸برگ، اندازه: ۱۷/۵×۱۱/۵، خط نستعلیق ۱۷سطری، عناوین بشنگرف

تاریخ تحریر: حدود سده ۱۰هـق. جلد مقوّا عطف پارچه، وقفی حسین کی استوان.

۶۶۵

تحریر اقلیدس

(۱۴۰۰۸)

عربی. مؤلّف: خواجه نصیرالدّین طوسی. اصل کتاب از اُقلیدس صوری ریاضی دان معروف یونانی است که در حدود سیصد سال پیش از میلاد می‌زیسته و ظاهراً اولین شخصی است که در ریاضیّات به تدریس پرداخت. مشهورترین کتابش همین کتاب اصول الهندسهٔ و الحساب است. این کتاب در سده دوم هـق. در دوره خلفاء عبّاسی(هارون و مأمون) مکرّراً ترجمه به عربی شد. ترجمه‌ها مشکل و مغلق بود. خواجه بزرگوار به اصلاح و توضیح آن پرداخت و در دیباچه آورده: «پس از آن که از تحریر مجسطی فارغ شدم بر آن شدم کتاب اصول هندسه و حساب منسوب به اقلیدس را در حدّ فاصل بین ایجاز مخل و اطناب ممل محرّر دارم و اصلاح نمایم».

این کتاب حاوی ۱۵مقال است. سیزده مقاله آن از اقلیدس است و دو مقاله الحاقی از ابسقلاوس اسکندرانی.

مقاله اوّل تا ششم هندسه مسطّحه و مقالات هفتم تا دهم مربوط به حساب و خواصّ اعداد و مقاله‌های یازدهم تا سیزدهم هندسه فضائی است. تاریخ ختم تالیف: ۲۲شعبان ۶۴۶[1].

۱ . اخبار الحکماء قفطی. احوال و آثار خواجه نصیرالدین طوسی.

آغاز: «الحمدلله الذی منه الابتداء و إلیه الانتهاء».

انجام: «و فصل بینهما فیحصل».

کاغذ آهاری حنائی، دارای ۴۶برگ، اندازه: ۲۱×۱۵، خط نسخ ۲۳سطری، عناوین و اشکال به شنگرف، تاریخ تحریر: سده ۱۰هـ.ق. جلد تیماج مشکی، نسخه اندکی رطوبت رسیده، وقفی فاضلخان بسال ۱۰۶۵هـ.ق.

۶۶۶

تحریر اقلیدس

(۲۰۷۶۷)

بمانند پیش.

انجام: «لکونه مبینا علی ما هو خارج منه فمن شاء فلیلحقه و الله الموفق».

کاغذ آهار مهره نخودی، جدول بندی به زر و تحریر مشکی، دارای.... برگ، خط شکسته نستعلیق قلیل الاعجام، ۲۵سطری، اشکال به سرنج، کاتب: مراد افضل بن مقصود علی، تاریخ تحریر: غرّه محرّم ۱۰۳۲، وقفی مقام معظّم رهبری.

۶۶۷

تحریر اقلیدس

(۱۶۳۲۲)

بمانند پیش.

کاتب نسخه را تمام نکرده و قطعه از اوائل کتاب است.

آغاز: «رب یسر و تمم بالخیر فانی افوض امری الیک الحمدلله الذی منه الإبتداء».

انجام موجود: «من غیر تلاق هذا خلف».

کاغذ آهاری نباتی، دارای ۱۱برگ، اندازه: ۲۵/۵×۱۵، خط نستعلیق خوش ۱۵سطری، اشکال هندسی ترسیم نشده است، وقفی بنیاد مستضعفان در شهریور ۱۳۶۱.

۶۶۸

تحریر اقلیدس

(۲۴۲۷۴)

بمانند پیش.

انجام: «انه خیر موفق و معین».

کاغذ حنائی، دارای ۱۰۳برگ، اندازه: ۲۰×۱۰/۵، خط نستعلیق و شکسته ۲۵سطری، اشکال هندسی به سرخی، کاتب: محمدمعصوم بن محمود الحسینی دلیجانی، تاریخ: ۱۱۵۸هـق. ضمیمه: در یک برگ گفتاری در تکمله مقاله پانزدهم این کتاب و یک صفحه گفتاری در عنوان: «اغراض مقالات اوقلیدس خمسهٔ اقسام» این نسخه ضمیمه شماره ۱۲۹۶۳.

۶۶۹

تحریر کتاب الاکر

عربی. تحریر و تهذیب خواجه نصیرالدّین طوسی. تفصیل درباره این کتاب ضـمن مجموعـه شـماره ۱۱۵۲۱ذکر شده است. صفحات اوّل نسخه افتاده است.

آغاز موجود: «علی ح و نصل ۶ ح فهو مسا لقطر».

انجام: «من دایرتها یشبه قوس ره و ذلک ما اردناه و الله اعلم».

در صفحه آخر بخط مغایر تاریخ ختم تألیف چنین نوشته شده است: «فرغ المصنف من تحریره یـوم الثلثآء ۴جمادی الأوّل ۶۵۱و قوبل بالأصل».

کاغذ فستقی، دارای ۴۰برگ، اندازه: ۱۸/۵×۱۱/۵، خط نسخ ۱۷سطری، تاریخ تحریر: حدود سـده ۱۰هــق. عناوین و اشکال هندسی بشنگرف، نسخه اندکی موریانه زده، جلد مقوا عطف میشن قهوه‌ای، وقفی فاضلخان در ۱۰۶۵هــق.

۶۷۰

تحریر کتاب الاکر

(۲۰۷۸۱)

آغاز پس از بسمله: «کتاب الاکر لساوذوسیوس و هو ثلث مقالات و تسعهٔ و خمسون شکلا».

انجام: «من دایرتها یشبه قوس ره و ذلک ما اردناه».

کاغذ آهاری نخودی، دارای ۸برگ، اندازه: ۱۸/۵×۱۲، خط نستعلیق ۱۹سطری، تاریخ تحریر: شوّال ۱۰۹۵– اشکال بسرخی، این رساله ضمیمه شماره ۲۰۷۷۷.

۶۷۱

تحفهٔ الافاضل

(۱۶۱۲۱)

فارسی. مؤلّف: حسن بن بدیع الزّمانی الحسینی الجنابدی. ترجمه احوالش بنظر نرسید. رساله در مبحث جذر اصم است و مرتب است بر دو مطلب و خاتمه: ۱ در اثبات امتناع جذ اصم در واقع. در ۱۲مقدمه و دو باب ۲ در اثبات وجود و تحقّق جذر اصمّ در خط، خاتمه مشتمل بر دو فائده: ۱ رفع حیرتی که عارض میشود از اختلاف عدد و خط در جذر ۲ تخصیص علم حصولی انسانی بقصد در این امر.

تاریخ ختم تألیف: شب ۲۳ ذیحجه ۱۱۳۵. صفحه اوّل نسخه افتاده است.

آغاز موجود: «الراغبین فیها و سمیتها بتحفهٔ الافاضل راجیا من فضل الله تعالی».

انجام: «چون تحفه افاضل گردید این رساله– شرح دقایقش شد بر ذهنشان حواله».

کاغذ آهاری نخودی، اندازه: ۱۹/۶×۱۲، صفحات جدول‌بندی به لاجورد و سیاهی و زر و سرخی، خط نستعلیق ۸سطری، عناوین به سرنج، جلد تیماج مشکی، واگذاری بنیاد مستضعفان در شهریور ماه ۱۳۶۷.

۶۷۲

تحفه حاتمی

(۱۸۲۵۸)

فارسی. مؤلّف: علاّمه محقّق نامی در سده ۱۱ق. بهاءالدین محمّد عاملی معروف به شیخ بهـائی. ایـن کتاب در معرفت و موارد بکاربرد اسطرلاب است که برای اعتمادالدّوله حاتم بیک(هنگامی که نزد مؤلف بتحصیل کمال بوده) تألیف و بنام وی موشّح داشته است. این کتاب مرتّب است بر ۷۰باب: ۱ در بیان حدّ اسطرلاب ۲ در معرفت ارتفاع افتاب ۳ در معرفت طالع ۴ در تعدیلات ۵ در معرفت ارتفاع از طالع ۶ در معرفت دایر درجه آفتاب ۷ در معرفت ساعات مستوی ماضی یا باقی از روز و شب ۸ در معرفت اجزاء ساعات معوج روز و شب ۹ در معرفت ساعات معوج گذشته ۱۰ در معرفت غایت ارتفاع آفتاب ۱۱ در معرفت میل آفتاب ۱۲ در معرفت غایت ارتفاع کـوکبی از کوکـب مثبـت در عنکبـوت ۱۳ در معرفت ظل اصابع و اقدام ۱۴ در معرفت وقت ظهر ۱۵ در معرفت انتهاء وقت فضیلت نماز ظهر ۱۶ در معرفت انتهاء وقت فضیلت نماز عصر ۱۷ در معرفت انتهاء وقت نافله ظهر و نافله عصر ۱۸ در معرفت طلوع فجر اول و غروب شفق ثانی ۱۹ در معرفت مقدار ساعات مستوی ما بین طلوع فجر اول و طلوع آفتاب ۲۰ در معرفت مقدار مسافتی که از پیمودن آن مانعی باشد ۲۱ در معرفت مقدار ارتفاع مرتفعات ۲۲ در معرفت ارتفاع مرتفعاتی که بمسقط الحجر آن نتوان رسید ۲۳ در معرفت ارتفاع دیوار قلعه ۲۴ در معرفت عمق چاه ۲۵ در معرفت احداث قنوات ۲۶ در معرفت جاری نمودن قنوات بطریقی آسان ۲۷ در معرفت طالع سال مستقبل از طالع سال ماضی ۲۸ در معرفت آن که تحویل عالم روز خواهدبود یا شب ۲۹ در معرفت آن که تحویل سالم بعد از چند ساعت روز یا بعد از چند سـاعت شـب واقـع خواهدشد ۳۰ در معرفت ارتفاع قطب فلک البروج ۳۱ در معرفت طالع وقـت در شـهری کـه در آن

اسطرلاب صفیحه نباشد ۳۲ در معرفت عرض بلد ۳۳ در معرفت عرض بلد به دو طریق ۳۴ در معرفت طول بلد ۳۵ در معرفت طالع جزوی از فلک البروج بخط استوا و بلد ۳۶ در معرفت طالع و مغارب قوسی از فلک البروج بخط استوا یا بلد ۳۷ در تسویۀ البیوت ۳۸ در معرفت فصل سال ۳۹ در معرفت تقویم آفتاب ۴۰ در معرفت تقویم قمر ۴۱ در معرفت تعدیل النهار ۴۲ در معرفت سمت از ارتفاع ۴۳ در معرفت سمت از ارتفاع در اسطرلابی که دوایر سموت آن را در قسم تحت الأرض کشیده باشند ۴۴ در معرفت ارتفاع از سمت طریق ۴۵ در معرفت سمت مشرق آفتاب و کوکب ۴۶ در استخراج خط نصف النهار و خط مشرق و مغرب ۴۷ در استخراج خط نصف النهار و خط مشرق و مغرب اسطرلابی که مسمت نبوده باشد ۴۸ در استخراج خط نصف النهار و خط مشرق و مغرب بطریق دایره هندی ۴۹ در معرفت تعیین قبله ۵۰ در معرفت تعیین قبله بطریقی دیگر ۵۱ در معرفت مسافت ما بین دو شهر ۵۲ در معرفت قوس النهار و قوس اللیل بصفیحه آفاقی ۵۳ در معرفت ساعات مستوی روز و شب بصفیحه آفاقی ۵۴ در معرفت اجزاء ساعات معوج روز و شب بصفیحه آفاقی ۵۵ در معرفت طالع وقت بصفیحه آفاقی ۵۶ در معرفت تسویۀ البیوت بصفیحه آفاقی ۵۷ در معرفت ساعات بعمل جیب ۵۸ در معرفت ظل سلم ۵۹ در معرفت آن که کدام یک از کواکب در عنکبوت مثبت‌اند ۶۰ در معرفت درجه طلوع و درجه غروب و درجه ممر کوکب شظیه ۶۱ در معرفت بعد هر کوکب از کواکب مثبت بر عنکبوت از قطب شمالی ۶۲ در معرفت هریک از کواکب مثبت بر عنکبوت که شب یا بروز طلوع خواهدکرد ۶۳ در معرفت آن که کوکب مثبت بر عنکبوت چه وقت بتقاطع اعلی مدار و نصف النهار می‌رسد ۶۴ در معرفت هر دو درجه از درجات منطقۀ البروج که بریک مدار متحرکند ۶۵ در امتحان حجرخ و خطوط آن ۶۶

در امتحان عضاده ۶۷ در امتحان صفایح ۶۸ در امتحان عنکبوت ۶۹ در وصف و تعیین کواکب مشهوره که بر عنکبوت مرسوم میشود ۷۰ در شناختن کواکب مثبت بر عنکبوت بطریقی دیگر.

آغاز: «الحمدلله رب العالمین و الصلوة علی خاتم لانبیاء و المرسلین محمد و آله الطاهرین صلوة دائمة إلی یوم و بعد چون درین ولا خاطر ملکوت ناظر کیمیا اثر نواب قدسی القاب عالیمان ماب مرکز دائره دین ودولت».

انجام: «و این رساله بر لفظ سهولت و آسانی اختتام یافت».

کاغذ آهاری حنآئی، دارای ۲۷برگ، خط نسخ ۲۱سطری، عناوین به سرخی، کاتب: محمد صادق بن محمدرازی، تاریخ تحریر: جمعه غرّه ربیع الثانی ۱۰۹۳، جلد مقّوا با روکش مشمّع فرنگی دارچینی، عطف و گوشه‌ها تیماج قهوه‌یی، وقفی دادمهر در تیر ۱۳۷۱.

۶۷۳

تحفه حاتمی

(۱۹۵۲۸)

بمانند پیش.

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۲۶برگ، اندازه: ۲۰×۱۰، خط نستعلیق تحریری ۲۰سطری، عناوین بسرخی، تاریخ تحریر: ۴رمضان ۱۱۰۵، وقفی مقام معظّم رهبری سیدعلی خامنه‌یی، در خرداد ۱۳۷۳، این نسخه ضمیمه شماره ۱۹۵۲۷.

۶۷۴

تحفه حاتمی

(۲۲۹۵۴)

بمانند پیش.

این نسخه ناقص است. موجودی تا اواخر باب ۶۹.

انجام موجود: «و عوام آن را شاهین ترازو کویند آن ستاره روشن».

کاغذ آهاری شکری، دارای ۲۷برگ، اندازه: خط نستعلیق تحریری ۲۱سطری، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۱هـق. وقفی حاج سیدعبدالباقی آیت‌اللهی شیرازی در اسفند ۱۳۷۴.

۶۷۵

تحفه حاتمی

(۲۳۰۷۷)

این نسخه ناتمام.

موجودی و واقف بمانند شماره قبلی.

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۳۹برگ، اندازه: ۱۳/۵×۸، خط نستعلیق تحریری ۱۲سطری، تاریخ تحریر: سده ۱۳هـق. عناوین به سرخی، جلد تیماج مشکی.

۶۷۶

تحفهٔ الملوک

(۱۵۷۵۳)

فارسی. مؤلّف: عبدالله بن نصرالله قراگزلو از ملازمان شاهزاده حسنعلی میرزا فرمانفرما والی فارس بود[۱] و سمت قورساول باشی وی را داشت این کتاب در اختیارات و احکام نجومی است که هنگام اقامتش در شیراز تحصیل نموده و بر یک مقدّمه و چهار باب و خاتمه مرتّب و به نام شاهزاده مذکور معنـون داشته است.

مقدّمه در تعریف و بیان فوائد اختیار در ۲فصل. باب اوّل در معرفت کواکب سبعه سیّاره و عقدتین قمر در ۹فصل. باب دوم در صفات و منسوبات بروج دوازده‌گانه در ۱۵فصل. باب سوم در معرفت سرائط کلیّه که درهر اختیار لازم است در ۴فصل. باب چهارم در معرفت اختیارات جزئیه که از کتب و رسائل علماء این فن بنظر رسیده است در ۳۴فصل. خاتمه در نکات غریبه و اسرار عجیبه در باب اختیارات و ای محتوی است بر فوائد بسیار مشتمل بر ۱۸نکته.

آغاز: «الحمدلله الذی جعل الشمس ضیاءً و القمر نورا و قدره منازل لتعلموا عـدد السـنین و الحسـاب حمدبیحد و ثنای بیعدد سزاوار ذات واجب الوجودیست که مشعل ماه و مهر و چراغ نجوم سپهر را بنور تجلی روشن ساخت».

انجام: «و آنچه در بر دارد او را هم به بخشیدن بمن».

۱ . متوّفی در ۲۶ربیع الاوّل ۱۲۵۱در تهران. وی فرزند فتحعلیشاه قاجار است و از سال ۱۲۱۴هـ.ق. تا پنج ماه پیش از فوتش حکمران ایالت فارس بود(فارس نامه ناصری، ج۱، ص۲۴۷-۲۸۹)

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۱۰۴برگ، اندازه: ۹/۵×۱۵/۵، خط نستعلیق ۱۲سطری، عناوین به سرخی، تاریخ تحریر: پنجشنبه ۳جمادی الثانی۱۲۳۶، جلد تیماجی مشکی، وقفی محمدحسن سروقدی در خرداد ۱۳۶۷.

تحقیق جهة القبلة

بنگرید به باب فقه.

۶۷۷

تحقیق سمت قبله(رساله)

(۲۱۹۸۸)

عربی. مؤلّف: سید حبیب‌الله معروف به محمد میرک خجندبالاپوری. از فضلاء هند است که در هنگام اقامتش در شهرستان خجسته بنیاد نگاشته است. رساله مرتب است بر دو عمل و خاتمه. عمل اوّل در تحقیق سمت قبله به ربع مجیّب. عمل دوم در تحقیق سمت قبله بوسیله اسطرلاب. خاتمه در معرفت عرض بلد.

آغاز: «انی وجهت وجهی للذی فط السموات و الارض حنیفا و ما أنا من المشرکین إن صلاتی و نسکی و محیای و مماتی لله رب العالمین لا شریک له و بذلک امرت و أنا أوّل المسلمین القول فی تحقیق».

انجام: «و آله و أصحابه ظاهر و باطنا» کذ.

کاغذ نخودی موریانه زده، دارای ۸برگ، اندازه: ۲۰/۵×۱۲، خط نستعلیق ۱۷سطری، کاتب: عبدالنّبی بن قاضی عبدّالرسول عثمانی، وقفی مقام معظّم رهبری آیت‌الله خامنه‌یی در فروردین ۱۳۷۴.

۶۷۸

تذکرهٔ جلیله

(۱۹۱۵۷)

گفتاری است فارسی در محاسبات تاریخ تولّد حضرت ختمی مرتبت صلی الله علیه و آله.

از تاریخ عربی و میلادی و تأیید و ترجیح روایت کلینی مندرج در کتاب کافی و همچنین تاریخ رحلت آن حضرت ص و تاریخ شهادت حضرت سیّد الشّهداء ع. پنداشته می‌شود که این مقال اثر خامه سید ناصر حسین(فرزند علاّمه سیدحامد حسین مؤلّف عبقات الانوار) باشد وی نیز از اعلام امامیّه در نیمه اوّل سده ۱۴هـق. بشمار است.

آغاز پس از بسمله: «تذکرهٔ جلیلهٔ فی تحقیق مولد المقدس النبی علیه آلاف التّحیهٔ و الثناء در اوایل ماه مارچ سنه ۱۸۹۱ بمولوی سید باقر مهدی صاحب جرولی که بتقریب ادای شهادت در مقدمه کاظم حسین خان تعلقدار بهنوامو وارد لکهنو شده».

انجام: «حاصل شد مدخل اکتوبر سنه ۶۸۰».

کاغذ فرنگی نخودی، دارای ۵برگ، خط نستعلیق ۲۲سطری، تاریخ تحریر: سده ۱۴هـق. اندازه: ۲۵×۱۵/۵، وقفی مقام معظّم رهبری در فروردین ۱۳۷۲.

۶۷۹

ترجمه ثمره بطلمیوس

(۱۲۶۸۸)

فارسی. بطلمیوس. ریاضی دان مشهور یونانی. متولّد در سده دوم میلادی در مصر. مترجم و شارح: خواجه نصیرالدّین طوسی که بخواهش حاکم اصفهان خواجه بهاءالدین محمّد بن شمس الدّین جوینی صاحب دیوان نگاشته است. این کتاب در احکام نجومی و از نمونه‌های خوب نثر فارسی سده ۷ هـ.ق. است.[۱]

برای معرّفی کتاب جمله‌هایی از مقدّمه آن نقل می‌گردد:

«و غرض از ایراد این سخن آن است که جماعتی را ظن بوذه است که بطلمیوس صاحب مجسطی غیر بطلمیوس صاحب احکام است و آن ظن خطا بوذه است و ما یک کلمه از کتاب ثمره بلفظی که مترجمان بعربی کرده‌اند بیاریم و ترجمه‌اش بر وجهی که فهم کرده‌ایم با اندک اشارتی ببیان مقصود از آن ایراد کنیم و از شرح‌هایی که این کتاب را ساخته‌اند دو شرح یافته‌ایم یکی شرح احمدبن یوسف المصری الکاتب آل طولون و دیگر شرح ابوالعباس احمدبن علی الاصفهانی المحاسب و ما بعد از تحریر این سواد این شرح‌ها مطالعه کرده‌ایم و آنچه واجب می‌نمود ایراد کردن الحاق کردیم بتوفیق اله و عونه و مجموع این کتاب صدکلمه است».

روش ترجمه: کلما ت را بعبارت عربی ذکر نموده سپس در عنوان اقول به ترجمه و توضیح پرداخته است. این نسخه مشتل بر ۱۰۱کلمه است. صفحه آخر نسخه افتاده است.

آغاز: «الحمدلله رب العالمین حمد الشاکرین».

۱ . دائرۀ المعارف بستانی – احوال و آثار خواجه نصیرالدین.

انجام موجود: «و اضطراب هوا از همه جوانب».

کاغذ حنائی، دارای ۳۶برگ، اندازه: ۱۶/۳×۹، خط نسخ ۲۳سطری، عناوین بشنگرف و برخی نانویس، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۰هـق. وقفی حسین کی استوان.

۶۸۰

ترجمه خلاصة الحساب

(۲۱۶۴۹)

فارسی. مترجم شناخته نشد.

روش ترجمه: نخست جمله‌های عناوین ابواب و فصول متن عیناً ذکر شده سپس به ترجمه تمام عبارات متن پرداخته شده است.

آغاز پس از بسمله: «ترجمه کتاب خلاصة الحساب تصنیف ملا بهاءالدین محمد ابن حسین العالمی انطقه الله بالصواب فی یوم الحساب». (کذ)

انجام: «و السلام حامدا و مصلیا و مسلما».

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۶۱برگ، اندازه: ۳۵/۵×۲۲/۵، خط نستعلیق، عناوین به سرخی، کاتب: دوست محمّد قندهاری، تاریخ تحریر: ۱۴شعبان ۱۲۵۰ در لکهنو، جلد مقوا عطف و گوشه‌ها میشن دارچینی اندک موریانه زده، وقفی مقام معظّم رهبری در خرداد ۱۳۷۳.

۶۸۱

ترجمه خلاصة الحساب

(۱۳۲۸۲)

فارسی. صفحات از اوّل و آخر نسخه افتاده است. نام کتاب و مؤلّف آن نامعلوم. روش ایـن ترجمـه حاشیه گونه است. متن عربی را در عنوان قوله آورده. ترجمه و توضیح را در عنوان«یعنی» ذکر نموده است: «قوله و لنورد هذه الاعمال فی فصول یعنی هراینه می‌آریم این اعمال مذکوره را در چند فصل».

آغاز موجود: «عددی بشماره احاد عدد دیگر آن را ضرب گویند».

انجام موجود: «و همچنین از قسمت جزء شیء بر مال خارج قسمت جزء کعب خواهدبود و از قسمت واحد برمال خارج قسمت».

کاغذ آهاری نخودی، دارای ۹۴برگ، اندازه: ۱۸/۵×۱۱، خط نستعلیق ۱۵سطری، عناوین به شنگرف، تاریخ تحریر: حدود اخر سده ۱۲ و اوایل ۱۳هـق. خریداری آستان قدس در آبان ۱۳۶۲.

۶۸۲

ترجمه خلاصة الحساب

(۱۳۶۱۲)

فارسی. مترجم: مولوی روشنعلی جنفوری. احتمالاً از فضلاء امامیّه هند در سده ۱۳هـق. است. این کتاب در هند چاپ شده است.

آغاز: «نحمدک یا من لا یحیط بجمع نعمه عد سپاس میکنم ترا(کذ) ای آنکه احاطه نمیکنـد بفـراهم آوردن نعمت‌های او هیچ عدد».

انجام: «و الصلوۀ علی رسوله و اصحابه و آله خیر أصحاب و آل تمام شد ترجمه خلاصۀ الحساب».

کاغذ حنائی موریانه زده، دارای ۱۳۵برگ، اندازه: ۲۲×۱۶/۵، خط نستعلیق ۱۳سطری، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۳هــق. خریداری آستان قدس در آذر ۱۳۶۲.

۶۸۳

ترجمه کتاب جغرافیا

(۱۳۲۰۷)

فارسی. مترجم از فرانسه به فارسی: عبدالرّحیم بن احمد ادیب شیبانی کاشانی. از پزشکان و فضـلاء اواخر سده ۱۳هــق. این کتاب جغرافیا[۱] عمومی مختصر قاره پنج‌گانه(آسیا، اروپا، آفریقا، استرالیا) است و دومین کتابی است که از زبان فرانسه نقل به پارسی نموده است. تاریخ ختم تألیف: سه شـنبه غـرّه جمادی‌الاوّل ۱۲۹۱.

این کتاب مرتّب است بر هفتاد فصل. برخی از فصول آن نانویس. فصل اول در بیان هیئت زمین است. فصل آخر موجود: فصل ۶۸ در سلطنت روم در ارض قدس است.

۱ . واژه جغرافی معرّب از اصل یونانی مرّکب از دو کلمه«ژئوگرافی است«ژئو» به معنی زمین و«گرافین» بمعنی نوشتن و تشریح کردن و روی هم رفته بمعنی نگارش است و از علوم قدیمه است. در اواسط سده دوم میلادی بطلمیوس کتاب مبسوطی در علم جغرافی تنظیم کرد و در آن از رشته علم ریاضی و هیئت مواقع اماکن را تعیین نمود. علم جغرافی از نظر موضوع به چند شعبه تقسیم می‌شود که یک شعبه آن جغرافیای ریاضی است. لغت نامه دهخدا جلد حرف ج. الفهرست چاپ تهران ص۲۹-۳۲.

آغاز پس از یک سطر خطبه عربی: «أمّا بعد این مختصری است در علم جغرافیا که از زبان فرانسه بفارسی ترجمه شده و مشتمل است بر هفتاد فصل. فصل اول هیئت زمین. جغرافیا علمی است که به ان شناخته می‌شود وضع زمین».

انجام: «زیرا که این بنده قلیل البضاعه بود و زبان اصطلاحی این علم مخصوصا در فارسی تنک عبارت بود الحمد اولا و آخرا والصلوة علی محمّد و آله باطناً و ظاهراً الطیّبین الطّاهرین».

کاغذ آبی فرنگی، دارای ۷۷برگ، اندازه: ۱۰/۳×۱۵/۸، خط شکسته نستعلیق ۱۴سطری، عناوین به سرخی، کاتب: محمود بن میرزا بابا مستوفی گرگانی اهوانی نخعی، تاریخ تحریر: صفر ۱۲۹۴.

ضمیمه: ترجیع بند. هشت قطعه شعر شامل ۱۴۶بیت در توحید به مشرب صوفیان. بیت الترجیع آن: «کانچه اندر تصور آید لاست– بعد لا هرچه باقی است الاست». این ترجیع بند اثر طبع میرزآقا متخلّص به فانی است[1] که به نوشته پشت صفحه آخر وی از دولت مردان و عارفان اواخر سده ۱۳هـ.ق. است.

آغاز ترجیع بند: «تکیه اول بصیر کن ای دل– صبر را گیر در اضطراب کسل».

انجام: «گر بخود نمی‌توانی رفت– گیرد امان عارفی استاد».

خط شکسته نستعلیق به خامه کاتبی دیگر. تاریخ دیگر: چهارشنبه ۱۰صفر ۱۲۹۲جلد تیماجی زیتونی، خریداری آستان قدس در آبان ۱۳۶۲.

۶۸۴

---

۱ . چنان که در سطر اول صحفه ماقبل آخر آمده:

«آفرین بر فنا و فانی باد کوست اندر طریق دین استاد».

ترجمه مخروطات

(۲۱۷۸۳)

عربی. تفضّل حسین خان از فضلاء امامیّه هند متوّفی به سال ۱۲۱۵هـ‍ق.[۱] کشف الحجب و الاستار ص ۲۸۲ مؤلّف این کتاب را با تجلیل تمام یاد کرده و این کتاب را به نام رساله فی المخروطات ضبط کرده است و آورده است که این ترجمه از اصل انگلیسی مرتّب بر سه مقاله است. این نسخه فاقد مقدّمه است. در صفحه بدرقه این نسخه بامداد مشکی نام کتاب و مؤلّف نوشته شده است. این نسخه ظاهراً شامل تنها مقاله اوّل است. این نسخه رونویس شده از نسخه اصلی است.

آغاز پس از بسمله: «المقالة الاولی فی ما تقطع المکافی».

انجام: «یبرهن بالنسبة إلی کلّ نقطة یفرض علی ری ف».

کاغذ نخودی موریانه زده، دارای ۸۲برگ، اندازه: ۲۵×۱۵/۵، خط نستعلیق و مخلوط به شکسته، کاتب: عبدالعلی، تاریخ تحریر: سده ۱۳هـ‍ق. عناوین بسرخی، جلد مقوا، عطف و گوشه‌ها میشن دارچینی، وقفی مقام معظم رهبری در خرداد ۱۳۷۳.

۶۸۵

تشریح الافلاک

(۱۵۷۳۷)

---

۱ . طبقات اعلام الشیعه، جلد موسوم به کرام البررة، ص۲۰۰.

عربی. مؤلّف: شیخ بهائی(بهاءالدین محمّد بن حسین عاملی«۹۵۳–۱۰۳۰ هـق.» مدفون در مشهد در جوار صحن نو روضه رضوی) چهره درخشنده و شخص علمی و جامع نامی در نیمه اول سده ۱۱هـق.[۱] این رساله از متون جامع و موجز در رشته هیئت بطلمیوس است که مدّتها مورد درس و شرح و تحشیه بوده و دارای شروح و حواشی متعدّده است که جمله از آنها در الذّریعه ج۶ و ۱۳ ذکر شده است. وی این رساله را بنام شاه طهماسب صفوی معنون داشته است.

این رساله مرتّب است بر مقّدمه و پنج فصل و خاتمه: مقدمة العالم الجسمانی کرة منضدة من ثلث عشرة کرة اعلاها الاطلس الخ الفصل الأوّل فی الدوائر العظام و الصغار. الفصل الثانی فی صور افلاک السبع السیارة. الفصل الثالث فی الحرکات و ما یتبعها الفلک التاسع. الفصل الرابع فی ما یتعلق بالارض و اختلاف بقاعها. الفصل الخامس فی الصبح و الشفق. خاتمة فی استخراج خط نصف النهار و سمت القبلة بالدائرة النهدیة.

آغاز: «ربنا ما خلقت هذا باطلا».

انجام: «و لم یتنبه له طوارق الحدثان و الحمدلله ربّ العالمین و الصلوة علی خیر خلقه محمّد صلی الله علیه و آله اجمعین».

کاغذ حنائی فرنگی، دارای ۱۰برگ، اندازه: ۲۱×۱۵، خط نستعلیق ۱۵سطری، کاتب: عبدالرزّاق بن صالح الآنصاری، تاریخ تحریر: شوال ۱۲۸۰، اشکال ترسیم نشده و جای آنها سفید گذاشته شده است، نسخه معلَّق به حواشی مؤلّف، خریداری آستان قدس در اردیبهشت ۱۳۶۷.

---

۱ . احوال و آثار شیخ بهائی.

۶۸۵

تشریح الافلاک

(۲۲۹۶۶)

بمانند پیش.

انجام: «و آله الطیبین الطاهرین».

کاغذ آهاری حنائی، دارای ۱۴برگ، اندازه: ۱۸×۱۰/۳، خط نستعلیق ۱۵سطری، عناوین و اشکال به سرخی، نسخه معلّق بحواشی مؤلّف، کاتب: حاج محمّد بن محمّد تبریزی، تاریخ تحریر: ۲شوّال ۱۰۶۵، وقفی حاج سید الباقی آیت اللهی شیرازی، این کتاب ضمیمه شماره ۲۲۹۶۴

۶۸۷

تقویم

(۲۲۱۵۳)

مجموعه شامل چندین جزو در مطالب نجومی و محاسبات و ارقام و جدول‌های تقویمی و اندکی در رشته رمل به فارسی و برخی موارد به زبان اردو که در هند تألیف و نگاشته و جمع و جلد شده است.

در آغاز جزو اوّل پس از بسمله آمده است:

«حمدا لک نور و اعبد بک و نستعین لک و صلی علی محمد و آله اجمعین اعلم ان أوفقک عن احتیاج السائلین و ینفعک الله عن اطلاب الدنیا و الدین و حفظ الله من آفات الظالمین المعاندین بـدان علمـاء

ممنال(کذ) اطباء ادوار و اعصاراند هرکس که از کیفیت معاملات دنیائی او دینی بپرسند نشان نمایند و پای اوقات کذاری اینها فال و دعوت است بنا بر آن فال نامه بقول علماء عربی و تقویم بقول علماء ترکی و هندی بیان کنم چون اصل این علم ابجد است و دیگر فرع ابجد».

انجام جدول‌های محاسباتی: «۲-۲۹-۳۶».

کاغذ حنائی، دارای ۳۲۰برگ، اندازه: ۱۷×۱۰/۵، خط نستعلیق به شیوه هندی مختلف السّطر، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۲هــق. جلد مقوا، عطف و گوشه‌ها میشن آلبالویی موریانه زده، خریداری آستان قدس در فروردین ۱۳۷۴.

۶۸۸

تقویم رقومی

(۲۳۱۰۷)

فارسی. مجموعه مشتمل بر شش تقویم رقومی است. مستخرج آنها شناخته نشد. تقویم اوّل:

کاغذ آهاری شکری، دارای ۱۶برگ، کمند به سرخی، جدول‌بندی صفحات به لاجورد و سیاهی و زر، جدول‌بندی میان سطور به سیاهی و سرخی، خط نسخ به سیاهی و سرخی.

آغاز: «الاختیارات البروج».

تقویم دوم:

کاغذ آهاری شکری، دارای ۱۶برگ، خط نسخ، جدول‌بندی و کلمات و رموز به سیاهی و سرخی.

آغاز: «از قدرت کامله ربانی و حکمت بالغه سبحانی».

تقویم سوّم: راجع به سال ۱۲۴۵هــق.

دارای ۱۵برگ، کاغذ حنائی، جدول‌بندی صفحات به زر و سیاهی، جدول‌بندی میان سطور به زر بـا تحریر، کلمات و رموز به سرخی و سیاهی.

آغاز: «جدول معرفهٔ الاختیارات علی کون القمر فی البروج الاثنی عشریهٔ».

تقویم چهارم: راجع به سال ۱۲۲۹هــق.

دارای ۱۵برگ، کاغذ متن و حاشیه شکری، جدول‌بندی صفحات به زر و سیاهی، خط نسخ و نستعلیق تحریری به سرخی و سیاهی.

آغاز: «الاختیارات البروج».

تقویم پنجم: راجع به سال ۱۲۰۹و ۱۲۱۰ق.

کاغذ شکری متن و حاشیه، دارای ۱۵برگ، جدول‌بندی صفحات به زر و تحریر، جدول‌بندی میـان سطور به سرخی، کلمات و رموز به سیاهی و سرخی، خط نسخ و نستعلیق تحریری.

آغاز: «جدول معرفهٔ الاختیارات علی کون القمر فی البروج الاثنی عشریهٔ».

تقویم ششم: راجع به سال ۱۲۱۶ و۱۲۱۷ق.

کاغذ شکری متن و حاشیه، دارای ۱۵برگ، صفحات جدل‌بندی به زر و تحریر، جدول‌بندی میان سطور به سرخی، کلمات و رموز به سرخی و سیاهی، خط نسخ و نستعلیق تحریری، آغاز بمانند تقویم پنجم، جلد تیماجی تریاکی ضربی، وقفی حاج سید عبدالباقی آیت‌اللهی شیرازی در اسفند ۱۳۷۴.

۶۸۹

تقویم رقومی

(۲۳۰۷۵)

فارسی. مستخرج نامعلوم، رساله مرتب است بر جدول‌هایی در اختیارات ایّام و بیان سعد و نحس و خیر شرّ اوقات برای انواع کارها.

آغاز: «جدول معرفهٔ الاختیارات علی کون القمر فی البروج الاثنی عشریهٔ».

انجام: «نیک است طرح دفتر و محاسبه کردن».

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۳۲برگ، اندازه: ۱۴×۱۰، خط نسخ و نستعلیق تحریری با مرکّب مشکی و سرخی مختلف السطر، جلد تیماجی دارچینی ضربی، وقفی حاج سیدعبدالباقی آیت‌اللهی شیرازی در اسفند ۱۳۷۴.

۶۸۹/۱

تقویم المحسنین

بنگرید به باب اخبار.

تقویم سعیدی

بنگرید به باب اخبار.

۶۹۰

تنبیهات المنّجمین

(۱۱۰۰۵)

فارسی. مؤلّف: ملاّ مظفّربن محمّد قاسم گنابادی. اخترشناس و ریاضی دان معروف در نیمه اوّل سـده ۱۱هـق. این کتاب در احکام نجومی است که درسال ۱۰۳۱هـق. تألیف نموده و به نام شاه عباس کبیر معنون داشته است. کتاب مرتّب است بر مقدّمه و شش باب و خاتمه:

مقدّمه در شرائط این نوع احکام. باب اوّل در احکام قرانات در ۶فصل. باب دوّم در احکـام نظـرات کواکب سبعه سیاره و احتراقات و اجتماعات و استقبالات و تاسیسات در ۷ فصل. باب سوم در احکام تحویلات کواکب به بروج اثنی عشر در ۹ فصل. باب چهارم در احکام رجعت و استقامت و ظهور و خفاء و تشریق و تغریب کواکب متحیره در ۳فصل. باب پنجم در احکام شرف و هبوط و ویال و اوج و حضیض کواکب در ۳فصل باب ششم اشیاء متفرقه در پنج فصل: سهم الحوادث. طلوع شعرای یمانی احکام آثار. احکام هاله وقوس و قزح و آثاری کـه از دخـان متکـوّن میشـود. احکـام و آثـار ذوات الاذناب. تجارب متقدمین و متاخرین. زجریات و تفألات. خاتمه در ذکر اسامی قدماء و محدثین که این کتاب از قول ایشان تألیف یافته(مدارک این کتاب).

آغاز: «شکر و سپاس مالک الملکی را که بنظر شفقت و مرحمت سیاحان عالم خاک را بساحات محیط افلاک آشنا ساخت».

انجام: «احمدبن محمّد الملقب باختیار».

کاغذ فستقی فرنگی، دارای ۲۷برگ، اندازه: ۱۴/۵×۲۱/۵، خط نستعلیق ۱۵سطری، عناوین به سرخی، تاریخ تحریر: ۲۵شوال ۱۲۰۴، جلد تیماج خرمایی، وقفی حاج آقا محمد ایرانی مجرّد در بهمن ماه ۱۳۵۰.

۶۹۱

تنبیهات المنجّمین

(۱۳۳۸۷)

مانند پیش.

انجام: «احمدبن محمّد ملقب باختیار».

کاغ شکری فرنگی، دارای ۱۳۳برگ، اندازه: ۱۴/۸×۲۱، خط نستعلیق تحریری ۱۵سطری، کاتب: حسن بن رفیع الحسینی خبوشانی، تاریخ تحریر: ۲۴رمضان ۱۲۶۴، وقفی اسدالله فاضلی در تیرماه ۱۳۶۲.

۶۹۲

توضیح التّذکرهٔ

(۱۴۰۲۲)

عربی. مؤلّف: نظام الدّین حسن بن محمّد بن حسین قمی نیشابوری. معروف به نظام نیشابوری و نظام اعرج. از علماء مشهور سده ۸هـق. و صاحب تألیفات متنوّعه ممتّعه[۱].

کتاب شرحی است در عنوان«قوله – قال – اقول» بر رساله موجر و مختصر«تذکره نصیریّه» تصنیف خواجه نصیرالدّین طوسی.

تاریخ ختم تألیف این شرح غرّه ربیع الاوّل ۷۱۱.[۲]

آغاز: «الحمدلله الذی جعلنا من المتفکّرین فی خلق الأرض و السموات».

انجام: «فإنّ الأعمال بالنیّات و بها تجلب البرکات و ینال الدّرجات و الحمدلله ربّ العالمین».

کاغذ حنائی، دارای ۱۷۶برگ، اندازه: ۱۹/۵×۱۳، خط نسخ ۹سطری، عناوین و اشکال ریاضی به شنگرف، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۰هـق. جلد تیماج مشکی، وقفی فاضل خان.

۶۹۳

توضیح التّذکرة

(۱۴۰۱۰)

بمانند پیش.

صفحه‌های اوّل افتاده است. موجودی از سطر آخر فصل سوّم تا آخر کتاب.

---

۱ . جلد چهارم فهرست، ص۴۲۶.

۲ . احوال و آثار خواجه نصیرالدین طوسی.

آغاز موجود: «إلی المیل الکلی و لما سمی ما وقع من هذه الدائرة».

انجام: «إلی اقوم السبل و السلام علی من اتّبع الهدی».

کاغذ آهاری حنائی رطوبت رسیده، دارای ۹۰برگ، اندازه: ۲۵×۱۷، خط نستعلیق قلیل الاعجام ۲۹سطری، عناوین به شنگرف اشکال ریاضی به شنگرف و هم به سیاهی(نسخه معلّق به حاشیه بخط مغایر)، تاریخ تحریر: حدود سده ۹هـق. جلد تیماجی دو رویه مشکی و خرمایی، شیرازه‌بندی با ابریشم الوان، وقفی فاضل خان.

۶۹۴

توضیح التّذکرة

(۱۱۱۸۴)

صفحه اوّل رطوبت رسیده و وصّالی شده.

آغاز پس از دو سطر: «لاولی الالباب و سخر الشمس و القمر کل یجری».

ضمیمه: صفحه حاوی فائده نجومی بخط نستعلیق و یک صفحه دوائر نجومی.

کاغذ آهاری حنائی و نخودی، دارای ۱۳۶برگ، اندازه: ۲۳/۵×۱۷/۵، خط نسخ ۲۰سطری، صفحه اوّل کسرنویسی بخط نستعلیق، عناوین به سرخی، اشکال ریاضی به سرخی و سیاهی، جلد مقوّا با روکش پارچه سرمه‌یی، وقفی شیخ محمّد صالح علامّه حایری در مرداد ماه ۱۳۵۱.

۶۹۵

توضیح الحساب

(۱۳۲۵۲)

عربی. این کتاب شرح خلاصۀ الحساب(در عنوان قوله اقول) است. صفحه اوّل وّصالی شده و نام مؤلّف از میان رفته است. مؤلّف در پایان کتاب آورده است: هنگامی که کتاب خلاصۀ الحساب را میخواندم با نداشتن اسباب کار به توضیح آن پرداختم. سپس با تجدید نظر فوائدی در آن مندرج داشتم که در سال ۱۲۴۱هــق. پایان یافت. الذّریعه ج۴ ص۴۹۲مؤلّف این کتاب را شیخ محمّد تقی بن حسینعلی هروی ضبط کرده است[۱].

آغاز: «نحمدک یا اسرع الحاسبین و یا اعدل العادلین و نشکرک یـا مضـعف الحسـنات و یـا مـاحی السیئات».

انجام: «و هو الحقیق بتحقیق رجاء الراجین و هو حسبنا و نعم الوکیل و المعین».

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۹۸برگ، اندازه: ۱۰/۵×۱۷/۳، خط نستعلیق تحریری ۱۴سطری، خریداری آستان قدس در آبان ماه ۱۳۶۲.

۶۹۶

ثلاثون فصل

(۱۸۵۸۰)

۱ . شیخ محمّد تقی بن حسینعلی بن رضا بن اسمعیل هروی اصفهانی متولد در هرات. متوفی در کربلاء بسال ۱۲۹۹هــق. صاحب تألیفات. طبقات اعلام الشیعه جلد موسوم به کرام البررۀ ص۲۱۲.

عربی. مؤلّف: خواجه نصیرالدّین طوسی.

این همان رساله سی فصل فارسی او است که بخامه عربی نگاشته است.

آغاز: «هذه رسالهٔ فی معرفهٔ التقاویم مشتمل علی ثلثین فصلا».

انجام: «و لیرجع من اراد الزیارهٔ علیه إلی الکتب المؤلفهٔ فی هده الفن».

این نسخه مندرج است در نسخه ۴۹۴۷.

۶۹۷

جاماسب نامه

(۲۲۵۸۹)

فارسی. مؤلّف: جاماسب. داماد زرتشت و وزیر گشتاسب ستاره شناس ایرانی. مدفون در بلوک خفر(از محال شیراز)[1] این کتاب در احکام نجومی است. در لغت نامه دهخدا(چاپ دوم، ج۵، ص۶۴۶۸) گفتار درباره این کتاب نقل شده است و درباره این کتاب آورده: «و عنوان آن بنام گشتاسب شاه است و نظرات کواکب را برمز بیان نموده و مقارنات اختران طالع وقت نهاده». و: «پنج هزار سال از روزگار آینده را باز نموده و از سلاطین و انبیاء خبر داده»[2] این کتاب نمونه از نثر فارسی است در صحّت اصالت آن تردید است.

---

۱ . فارس نامه، گفتار دوم، ص۹۶.

۲ . ادیب الممالک فراهانی در مسمّطی که در نعت حضرت خاتم الانبیاء ص ع سروده آورده است: «جاماسب به روز سوم تیر خبر داد».

آغاز: پس از دیباچه که اثر خامه کاتب است[1]: «اما بعد چنین گوید جاماسب بنده شاه جهانـدار کـی بزرگ گشتاسب پسر لهراسب که جاودان و زنده نام وی در بزرگی».

انجام: «تو دیر بزی و به شادی پیروزی و درود ایزد بر پیغمبر ما محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم»[2].

کاغذ آهاری نخودی، دارای ۱۶برگ، خط نستعلیق خوش ۱۹سطری، عناوین بسرخی، نام سلاطین و پیغمبرانی که خبر داده در حاشیه بسرخی نوشته شده، کاتب: عبدالله بن محمد جعفر فسائی متخلّص به محجوب[3]. تاریخ تحریر: ذیقعده ۱۲۸۱، ضمیمه: گفتاری در دو صفحه در عمل ساعت بست(کذ) جلد مقوّا، عطف تیماج مشکی، واقف: حاج سیّد عبدالباقی آیت اللهی شیرازی در اسفند ۱۳۷۴.

۶۹۸

جغرافیا

(۲۳۲۸۸)

عربی. مؤلّف: شیخ محمّد بن شیخ محمّد علی لاهجانی. معروف به صدرالمتألّهین متـوفّی در ذیحجـه ۱۳۵۴ در مشهد از فضلاء معاصر بود. در اواخر عمر گوشه‌گیر و مقیم در مدرسه حاج حسن بود[4].

---

۱ . پس از بسمله: «سپاس ایزد را که ما را آفرید چنان که خواست و بدارد چنان که خواهد و درود ایزد بر روان پیغمبر ما محمّد مصطفی صلی اله علیه و آله و بر خاندان او و پاکان و گزیدگان».

۲ . جمله‌های آخر«درود ایزد» الخ از کاتب نسخه است.

۳ . نام این شاعر در کتاب فرهنگ سخنوران و کتاب دانشمندان و سخن سرایان فارس ذکر نشده است.

۴ . جلد پنجم فهرست ص۲۸۰، مدرسه مذکور درنوسازی دوم شهرستان مشهد از میان رفت.

کتاب در تعریف و تاریخ و اقسام جغرافیا و کشف آمریکا و بیان ادیان عالم و ممالک دنیا است که از کتاب النّخبهٔ الأزهریّهٔ نقل کرده است.

آغاز پس از خطبه مختصر: «مقدّمهٔ لا یخفی أن کل شارع فی فن ینبغی له أن یعرف مبادیه العشرهٔ».

انجام: «فلم ینازعهما فی سلطانها منازع انتهی ما فی النخبهٔ الازهرّیهٔ بعین الفاظـهٔ و عباراتـه المنطبعـهٔ بمصر سنهٔ ۱۹۳۰ میلادی».

کاغذ مشقی بخط نسخ مختلف السّطر با مرکّب مشکی بخط مؤلّف، جلد تیماجی قهوه‌یی ، وقفی فرزند مؤلّف در مهرماه ۱۳۷۵.

۶۹۹

جواب مسئله

(۲۱۹۱۳)

عربی. نگارش علم الهدی شریف مرتضی درباره گفتار ستاره‌شناسـان در تـأثیرات نجـومی و وقـوع حوادث.

آغاز پس از بسمله: «مسئله ما القول فی ما یخبر به المنجمون من وقوع حوادث و یضعیفون ذلک إلی تأثیر النجوم».

انجام: «فالذی ذکرناه أوضح بجزو».

کاغذآهاری نخودی موریانه زده و وصّالی شده، خط نسخ ۲۰سطری، دارای ۵برگ، اندازه: ۱۹×۱۴، ضمیمه شماره ۲۱۹۰۸.

۷۰۰

حاشیه بر شرح ملخّص

(۱۲۷۵۱)

عربی. مؤلّف: عبدالعلی بیرجندی. نسخه ناقص است.

آغاز: «الحمدلله رب المشارق و المغارب».

انجام: «لا الحقیقی لعدم الضباط».

کاغذ نخودی و حنائی، دارای ۱۲۲برگ، اندازه: ۱۸/۵×۱۲/۵، خط نستعلیق ۱۷سطری، عناوین به شنگرف، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۱هـق. جلد میشن قهوه‌یی بروشن، وقفی حسین کی استوان.

۷۰۱

حساب(رساله)

(۲۲۸۷۰)

فارسی. مؤلّف: سید جعفر خان مشیرالدّوله. فرزند میرزا محمد تقی الحسینی فراهانی، از مردان کاردان و فاضل ایران در سده ۱۳هـق. است. وی از جمله کسانی است که از طرف دولت برای تحصیل به انگلستان رفت و در رشته علوم ریاضی به تحصیل پرداخت. در سال ۱۲۵۲ق. به سفارت درباره

عثمانی منصوب گشت. در تاریخ ۱۲۵۷ق. عهدنامه بازرگانی ایران و بلژیک و اسپانیا را منعقد نمود. و در سال ۱۲۶۲ق. حسب الامر محمدشاه قاجار در مهندس خانه تبریز به تدریس حساب و هندسه پرداخت. در سال ۱۲۶۴هـ‌ق. با میرزا تقی خان وزیر نظام مأمور تجهیز لشکر و تهیّه اسباب سفر ناصرالدّین شاه به تهران شد. سپس مأمور تعیین خط سرحدّی ایران و عثمانی گردید. در سال ۱۲۷۵ق. بریاست دارالشّوری منصوب گردید. در سال ۱۲۷۷ق. به سمت سفارت فوق‌العاده ایران در لندن معیّن شد. وی به القاب خانی و مهندس باشی و مشیرالدّوله و نشان امیرنویانی با حمایل نائل شد. سرانجام به سمت نیابت تولیت آستان قدس رضوی مفتخر گردید. به سال ۱۲۷۹ق. درگذشت و در رواق روضه منوّره رضوی موسوم به دارالحفّاظ مدفون شد[1]. این کتاب در قواعد کلّیه علم حساب و هندسه و بعضی از قواعد ضروریّه مساحت است که از مآخذ کتب ایرانی و فرنگی ترجمه و انتخاب شده و بنام محمدشاه قاجار و صدر اعظم وقت حاج میرزا آقاسی معنون داشته است.

این کتاب مرتّب است بر یک مقدّمه و شش باب و خاتمه. مقدّمه در تعریف علم حساب. باب اوّل در حساب صحاح متّفق المخارج. در ۶فصل. باب دوّم در اعداد صحاح مختلف المخارج ضمن دو مقدّمه و پنج فصل(حدود مسافات و قرار اوزان موافق اصطلاح هر مملکت) باب سوّم در بیان کسور در یک مقدّمه و ۱۵فصل. باب چهارم در بیان ریسمان در ۹فصل باب پنجم در استخراج مجهولات در ۳فصل. باب ششم در بیان مساحت شامل مقدّمه و ۲فصل.

آغاز: «حمد و سپاس بی‌قیاس شایسته واحدیست معبود».

---

۱ . مؤلف در مقدمه آورده: «والحال که تاریخ دویست و شصت و دوهجری است برحسب اراده علیّه اشارت شد که در دارالطّباعه دارالخلافه این نسخه بدیع منطبع» و بنام رساله حساب چاپ سنگی شده است. در کتاب دانشمندان آذربایجان ص۳۴۴ و شرح حال رجال ایران ج ۱ ص۲۴۱ به غلط نام این کتاب خلاصة الحساب ضبط شده است.

انجام: «این عمل ریسمان هم آن نتیجه را لازم گرفت».

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۱۱۱برگ، اندازه: ۲۱×۱۲/۵، خط نستعلیق ۱۶سطری، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۴ق. وقفی حاج سید عبدالباقی آیت اللهی شیرازی در اسفندماه ۱۳۷۴.

۷۰۲

حساب سیاق(رساله)

(۲۲۵۳۵)

فارسی. مؤلّف شناخته نشد. پنداشته شده که از مردمان آغاز سده ۱۴ق است. این رساله در بیان قواعد حسابی است که در قدیم در محاسبات به کار می‌رفت. رساله مرتّب است بر ۸باب: ۱ در جمع و ضرب و تقسیم. مشتمل بر ۱۵قسم ۲ در قواعد فرد. مشتمل بر سه قسم، ۳ مفاصا حساب در۲ قسم ۴ در قواعد دستورالعمل ۵ ثبت توجیه. ۶ ثبت خلاصه ۷ در اقسام برات مشتمل بر سه قسم. ۸ در بیان نوشتن اقسام قبض مشتمل بر سه قسم.

آغاز پس از بسمله: «رساله‌ئیست در علم سیاق نوشته میشود خداوند توفیقی کرامت فرماید که طالب این علم شریف بمحض مرور باین رساله شریفه».

انجام: «تمام گردد عمل قبض».

کاغذ آهاری فستقی روشن فرنگی، دارای ۱۰برگ، اندازه: ۲۰×۱۳، خط: نستعلیق تحریری ۱۵سطری، تاریخ تحریر: ۷جمادی الاوّل ۱۳۰۳، جلد تیماج زرشکی، خریداری آستان قدس در اسفند ۱۳۷۴.

۷۰۳

حلّ اشکال

(۱۸۵۶۸)

عربی. مؤلّف: ابوالحسن احمد. ظاهراً همان ابوالحسن بن احمد شریف ابیوردی کاشانی متوفای در ۲۶رمضان ۹۶۶باشد[1]. رساله در حلّ اشکال وارد بر شکل ۵ از مقاله سوم هندسه اقلیدس است.

آغاز: «وله الحمد علی ما خلص الانام من مضایق الاوهام».

انجام: «حامدین له مصلیا علی نبیه و آله».

ضمیمه: مقالی از شمس الدین محمّد خفری درباره زاویه مسطحه. این رساله مندرج در مجموعه شماره ۴۹۴۷ از صفحه ۱۵۹.

۷۰۴

حلّ التقویم

(۱۶۶۰۰)

فارسی. مؤلّف: ابوالخیر تقی الدّین محمّد بن محمّدفارسی از فضلاء جامع در نیمه اوّل سده ۱۰هـق. صاحب تألیفات متنوّع. الذّریعه(ج۱ ص۳۵ وج۲ ص۹ وج۳ص۱۰۵ وج۴ ص۵۰۸ و ج۱۵ ص۱۸۰) شش اثر علمی از وی ذکر نموده و آورده است که وی شاگرد میرصدرالدّین دشتکی و میرغیاث الدّین منصور دشتکی است و تا سال ۹۵۷هـق. می‌زیسته. کشف الظّنون از آثار علمی وی طلیعهٔ العلوم را ضبط نموده است. این رساله در معرفت تقویم است. مطالب در عنوان فائده آورده شده. مؤلّف این

۱. فهرست ج۴، ص۱۵۶.

رساله را به استادش غیاث الدّین منصور دشتکی اهداء نموده است. صفحه اوّل و دو صفحه آخر نسخه ناقص است.

آغاز موجود: «فواید و زواید الحاق شده بود».

انجام موجود: «و تمام شدن آن با حسن وجوه».

کاغذ حنائی، دارای ۲۸برگ، اندازه: ۹/۵×۱۹/۵، خط نستعلیق ۱۶سطری، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۱هـق. عناوین و اشکال به شنگرف، جلد مقوا، وقفی حاج حسین نمائی در مهرماه ۱۳۶۷.

۷۰۵

حلّ الخلاصة لاهل الرّیاسة

(۲۰۶۷۵)

عربی. مؤلّف: رمضان بن أبی هریرة جزری قادری. از مردم اواخر سده ۱۱هـق. شرح احوالش بنظر نرسید. در تذکره هدیّة العارفین ج۱ ستون ۳۷۰ تنها نام مؤلف و کتاب ذکر شده است. در ایضاح المکنون ج۱ ستون ۴۱۶ تاریخ ختم تألیف این کتاب سال ۱۰۹۲ ضبط شده است. این کتاب شرحی است مزجی بر خلاصة الحساب شیخ بهائی. مؤلّف در مقدّمه سلطان عثمانی وقت سلطان محمدرابع و احمد پاشا صدر اعظم را بسیار ثناء گفته است.

آغاز: «احمدک یا من اعداد نعمه لا تحصی».

انجام: «و لا یجمعها قلم فی کتاب».

نسخه معلّق به حواشی از مؤلّف.

کاغذ شکر فرنگی اندکی رطوبت رسیده، دارای ۱۱۵برگ، اندازه: ۲۰/۵×۱۴، خط نسخ ۲۱سطری،این نسخه ضمیمه شماره ۲۰۶۷۳ است.

۷۰۶

حل المسائل

(۱۵۹۷۳)

فارسی. مؤلّف: قطب الدّین بن عبدالحی الحسینی لاری. از فضلاء نیمه اوّل سده ۱۱هـ.ق. و مؤلّف کتاب«حلّ و عقد» در نجوم و«سراج السّائلین» در اعتقادات. این کتاب در بیان طالع و احکام نجومی است و مرتّب بر مقدّمه و ۱۲باب و خاتمه: مقدّمه در بیان بعضی مسائل که واجب است که قبل درین علم بداند(کذ) در ۱۲فصل. باب اوّل در دلائل طالع ۲ در دلائل بیت دوم ۳ در دلائل بیت سوم تا باب دوازدهم فی دلائل بیت المذکور و ما فیه من المسائل. خاتمه در احوال کواکب سبعه.

در پایان شاه عبّاس کبیر و امامقلیخان فرمان‌روای استان فارس و محتشمی به نام امیرابوالحسن را که مشوّق مؤلّف در این تألیف(و احتمالاً منشی والی فارس بوده) ثناء گفته است.

آغاز: «بعد حمدالله سبحانه و صلوته علی نبیه و ولیه(کذ) و سایر الأئمّة الاجلة المعصومین بر ارباب خبرت و اصحاب بصیرت پوشیده و مستور نمائد که اقل خلق».

انجام: «من عنده الدر لا یهد له الصدق».

ضمیمه در ۵صفحه: در جدول بروج و جدول معرفت قوّت و ضعف سبعه سیّاره و فوائد نجومی.

کاغذ شکری، دارای ۹۴برگ، اندازه: ۱۵/۱×۲۲/۱، خط نستعلیق تحریری ۲۲سطری، عناوین به سرخی، تاریخ تحریر: شب یکشنبه ۱۵رمضان ۱۱۹۳ صفحه آخر جدول معرفة البروج، جلد تیماج خرمایی، واگذاری بنیاد مستضعفین در شهریورماه ۱۳۶۷.

۷۰۷

حلّ المسائل

(۱۰۷۵۷)

بمانند پیش. نام مؤلّف در این نسخه قطب الدّین عبدالحی الحسینی لاری ضبط شده است. این نسخه در دیباچه و خاتمه و در برخی عبارات با نسخه قبلی اندک اختلاف دارد و بخش پایان ثناءگویی را ندارد.

آغاز: «الحمدلله رب العالمین و الصلوة و السلام علی محمد المصطفی و علی المرتضی و آله و عترته اجمعین سزاوار شکر و سپاس قادری که از کون کواکب موجودات طالع و ساطع ساخت».

انجام: «و اقصای هندوستان و سند و جزایر دریای جنوب و زنگبار تا بدریای مغرب».

کاغذ فرنگی شکری و حنائی، دارای ۷۶برگ، اندازه: ۲۲×۱۵، خط نستعلیق ۱۷سطری، عناوین به سرخی، تاریخ تحریر: چهارشنبه ۴جمادی الثانی ۱۲۶۶، جلد تیماج خرمایی، وقفی محمدایرانی مجرّد در بهمن ۱۳۵۰.

۷۰۸

خلاصة الحساب

(۱۴۱۲۲)

عربی. مؤلّف: شیخ بهائی(بهاءالدّین محمد العاملی).[۱]

این کتاب از متون موجز این علم است و چون مؤلّف بزرگوارش مشهور و از عصر تألیف مورد توجه مبتدی و منتهی از درس و ترجمه و شرح و تحشیه و تا اوائل سده ۱۴هـ.ق. در حوزه‌های علمی مدار بحث و تدریس بوده و مکرّراً چاپ شده است. کتاب مرّتب است بر مقّدمه در تعریف علم حساب و ده باب و خاتمه. ۱ فی حساب الصحاح(در ۶فصل). ۲ فی حساب الکسور(در ۳مقدّمه و ۳فصل) ۳ فی استخراج المجهولات بالاربعهٔ المتناسبهٔ ۴ فی استخراج المجهولات بحساب الخطاین. ۵ فی استخراج المجهولات بالعمل بالعکس. ۶ فی المساحهٔ(در مقدّمه و ۳فصل). ۷ فی ما یتبع المساحات من وزن الارض لاجراء القنوات و معرفهٔ ارتفاع المرتفعات و عروض الانهار و اعماق الانهار و اعماق الآبار(در ۳فصل) ۸ فی استخراج المجهولات بالجبر و المقابلهٔ(در ۲فصل) ۹ فی قواعد شریفهٔ و فواید لطیفهٔ لابد للمحاسب منها و لا غناء له عنها و لنقتصر فی هذا المختصر علی اثنی عشرهٔ ۱۰ فی مسائل متفرقهٔ بطرق مختلفهٔ تشحذ ذهن الطالب و تمرّنه فی استخراج المطالب. خاتمه قد وقع للحکماء الراسخین فی هذا الفن مسائل صرفوا فی حلها افکار الخ.

مؤلّف این کتاب را به نام شاهزاده صفوی حمزه بهادرخان معنون داشته و تفصیل مطالب را به مؤلّفه دیگرش موسوم به بحرالحساب احاطه نموده است. تاریخ ختم تالیف: چهارشنبه ۲۴ربیع الثّانی ۱۰۰۶.

آغاز: «نحمدک یا من لا یحیط بجمع نعمه عدد».

---

۱ . احوال و اشعار شیخ بهائی.

انجام: «والله حفیظ علیک و صلی الله علی محمد و آله الطاهرین».

کاغذ آهاری حنائی، دارای ۲۴برگ، اندازه: ۱۳/۵×۱۹/۳، خط نسخ مختلف السطر، عناوین به شنگرف، صفحات معلّق به حاشیه، کاتب: مولانا علی بن احمد نباطی[1] تاریخ تحریر: عصر یکشنبه از اواخر صفر ۱۰۱۲، جلد مقوا عطف تیماج دارچینی، وقفی فاضل خان.

۷۰۹

خلاصة الحساب

(۱۳۲۶۰)

بمانند پیش.

انجام: «والله حفیظ علیک».

کاغذ آهاری حنائی، دارای ۳۷برگ، اندازه: ۱۲/۸×۱۹/۳، خط نستعلیق ۱۱سطری، عناوین به سرخی، تاریخ تحریر: ۲۲رجب ۱۱۷۲(کذ) صحیح آن ۱۰۷۲، در مشهد رضوی، نسخه معلّق بحواشی، جلد مقوّا، عطف و گوشه‌ها تیماج مشکی، خریداری آستان قدس در آبان ماه ۱۳۶۲.

۷۱۰

خلاصة الحساب

(۱۲۷۵۲)

---

۱ . از شاگردان صاحب مدارک و شارح اثنی عشریهٔ شیخ بهائی است و مقیم نجف بوده(امل الآ مل و الذّریعهف ج۱۳، ص۶۲).

بمانند پیش.

کاغذ حنائی، دارای ۳۱برگ، اندازه: ۱۱/۵×۱۸/۵، خط نسخ ۱۴سطری، عناوین بشـنگرف، برخـی صفحه‌ها معلّق به حاشیه، تاریخ تحریر: ۱۹ربیع الثانّی ۱۰۸۱، وقفی حسین کی استوان.

۷۱۱

خلاصهٔ الحساب

(۲۰۷۸۰)

بمانند پیش.

آغاز: «نحمدک یا من لایحیط بجمیع نعمه عدد».

دارای ۱۷برگ، اندازه: ۱۲×۱۸/۵، خط نستعلیق ۱۹سطری، تاریخ تحریر: ۲۲ربیع الثّانی ۱۰۹۵، این نسخه ضمیمه شماره ۲۰۷۷۷ وقفی مقام معظم رهبری.

۷۱۲

خلاصهٔ الحساب

(۲۰۷۸۲)

بمانند پیش.

آغاز: «نحمدک یا من لا یحیط بجمیع نعمه عدد».

کاغذ آهاری نخودی، دارای ۸۵برگ، اندازه: ۱۸/۵×۱۲/۵، خط نستعلیق ۷سطری، نسخه معلّـق بـه حواشی بخط نستعلیق، کاتب: امین بن ابراهیم قزوینی، تاریخ تحریر: ۲۱شعبان ۱۱۰۴، جلـد تیمـاج عنّابی، عطف میشن سرخ، وقفی مقام معظّم رهبری در خرداد ۱۳۷۳.

۷۱۳

خلاصة الحساب

(۱۴۵۱۲)

بمانند پیش.

آغاز: «نحمدک یا من لا یحیط بجمیع نعمه عدد».

کاغذ شکری، دارای ۲۷برگ، اندازه: ۲۱×۱۵، خط نسخ ۱۷سطری، عناوین به سرخی، تاریخ تحریر: محرّم ۱۱۱۸، نسخه معلّق به حواشی مؤلّف، جلد میشن کهنه، وقفی سید محمد باقر سبزواری.

۷۱۴

خلاصة الحساب

(۲۰۶۷۳)

بمانند پیش.

آغاز: «نحمدک یا من لا یحیط بجمیع نعمه عدد».

انجام: «و اصحابه الکرام».

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۱۸برگ، اندازه: ۲۰/۵×۱۴، خط نسخ ۲۱سطری، کاتب: مصطفی بن حاجی علی، تاریخ تحریر: ۱۱۲۰هـق. در شهرستان قیصریّه. جلد تیماجی مشکی ضربی، عطف میشن قهوه-یی، شیرازه‌بندی با نخ‌های الوان. وقفی مقام معظّم رهبری.

۷۱۵

خلاصۀ الحساب

(۱۵۷۹۱)

انجام: «حفیظ علیک».

ضمیمه: ۴ صفحه در قاعده ضرب و یک صفحه قنوت نماز صبح و اشعار پارسی عرفانی و شرح شواهد سیوطی اثر خامه نظام الدّین احمد.

کاغذ نخودی، جمعاً دارای ۷۸برگ، اندازه: ۱۷×۱۰/۵، خط نسخ ۱۴سطری، کاتب: محمدبن ابراهیم جربلادی(کذ) تاریخ تحریر: ۱۱۹۹هـق. وقفی محمودشهابی استاد دانشگاه تهران در آبان ۱۳۶۶.

۷۱۶

خلاصۀ الحساب

(۱۶۶۱۰)

بمانند پیش. دو صفحه اوّل ناقص. اوراقی کسرنویسی شده و صفحاتی معلق به حاشیه است.

آغاز موجود: «اخذ میزان المجتمع».

کاغذ حنائی، دارای ۴۱برگ، اندازه: ۱۷/۳×۱۰/۱، خط نسخ مختلف السطر، عناوین به سرخی، تاریخ تحریر: سده ۱۲هـ.ق. جلد مقوّا، وقفی حاج حسین نمایی مقدّم در مهرماه ۱۳۶۷.

۷۱۷

خلاصهٔ الحساب

(۱۶۵۵۱)

بمانند پیش.

آغاز: «نحمدک یا من لایحیط بجمیع نعمه عدد».

کاغذ آهاری فرنگی، دارای ۴۱برگ، اندازه: ۱۷×۱۰/۵، خط نسخ مختلف السطر، عناوین به سرخی، کاتب: عبدالمجید، تاریخ تحریر: ۱۲۱۹در مشهد، واگذاری بنیاد مستضعفان در شهریور ۱۳۶۷.

۷۱۸

خلاصهٔ الحساب

(۱۲۸۰۷)

بمانند پیش.

آغاز: «نحمدک یا من لا یحیط بجمیع نعمه عدد».

ضمیمه: دو صفحه مسائل حسابی و رساله در معمّا اثر خامه شهاب بن نظام حقیری.

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۸۲برگ، اندازه: ۱۴/۶×۹/۲، خط نسخ ۹سطری، برخی صفحه‌ها معلّق به حاشیه عناوین به سرخی، کاتب: احمدالحسینی الموسوی، تاریخ تحریر: ۱۷شوّال ۱۲۱۷، جلد مقوّا، عطف و گوشه‌ها تیماج قهوه‌یی. وقفی حسین کی استوان.

۷۱۹

خلاصهٔ الحساب

(۱۴۳۴۰)

بمانند پیش.

آغاز: «نحمدک یا من لا یحیط بجمیع نعمه عدد».

ضمیمه: حاشیه بر مختصر تلخیص اثر خامه نظام الدّین عثمان خطائی.

کاغذ آهاری نخودی، جمعاً دارای ۱۰۹برگ، اندازه: ۲۱×۱۲، خط: نسخ ۱۶سطری، عناوین به سرخی، کاتب: مرتضی بن میراسدالله، تاریخ تحریر: ۵رمضان ۱۲۱۷ در دیه میلان، جلد: تیماج زیتونی کهنه، وقفی سید محمدباقر سبزواری.

۷۲۰

خلاصهٔ الحساب

(۲۱۰۳۰)

بمانند پیش.

آغاز: «نحمدک یا من لا یحیط بجمع نعمه عدد».

کاغذ فرنگی شکری، دارای ۵۲برگ، اندازه: ۲۰/۵×۱۵/۵، خط نسخ ۱۰سطری عناوین به سرخی، برخی صفحه‌ها معلّق بحاشیه، تاریخ تحریر: سده ۱۳هـق. جلد تیماجی مشکی، وقفی مقام معظّم رهبری.

۷۲۱

خلاصة الحساب

(۱۳۱۸۳)

بمانند پیش.

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۱۸برگ، اندازه: ۲۱×۱۴/۵، خط نستعلیق ۱۹سطری، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۳هـق. عناوین به سرخی، صفحات معلّق به حاشیه، خریداری آستان قدس در آبان ۱۳۶۲.

۷۲۲

خلاصة الحساب

(۲۳۰۳۹)

بمانند پیش. ناقص الاوّل.

آغاز موجود: «غایة المامول و نهایةالمسئول».

انجام: «حفیظ علیک».

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۴۵برگ، اندازه: ۱۶×۱۱، خط نسخ ۱۱سطری، عناوین به سرخی، تاریخ تحریر: ۱۲۶۰ق. جلد تیماج خرمایی، وقفی حاج سیدعبدالباقی آیت اللهی شیرازی در اسفند ۱۳۷۴.

۷۲۳

خلاصة النّجوم

(۱۱۷۱۵)

فارسی. مؤلّف: سیدرضا حسین فیض. از فضلاء امامیّه هند در اواخر سده ۱۳ و اوائل سده ۱۴هـق. رساله در بیان بعضی از قواعد نجومی است.

آغاز پس از خطبه و نام مؤلف: «که سال‌ها بسلک زمره متلمذان و خادمان عالی جناب فضائل مـأب معالم انتساب علامی فهامی حضرت غلامحسین صاحب قبله منشی حضور مهاراجه مهپور مسـتفید و ممتاز و از کسب علوم مستفیض و سرافراز گردید. چون شوق علم نجوم هم گریبان‌گیر خاطر گردید به تعلم و تفهم قوانین و ضوابط آن پرداخت و هر چه از زبان فیض ترجمان قبله معنوی و صوری و کعبه دینی و دنیوی حضرت اوستادی مدظله العالی براء و نزه عن وجوده الآفات و البلیات و استمر و افاض علینا ببقائه الافادات و الافاضات زیب ارشاد می‌یافت بعبارت سلیم بحسب قرب فهم ناقص خود می-نگاشت رساله ترتیب داده».

انجام: «و بجای دقیقه بیست و شش نوشتیم».

ضمیمه: صدر نسخه ۸صفحه مقالی در کسور.

کاغذ نخودی فرنگی، دارای ۸برگ، جمعاً ۱۴برگ، اندازه: ۱۸/۵×۱۲، خط نستعلیق مختلف السّطر، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۳هـق. جلد: مقوّا با روکش پارچه، وقفی سیدکاظم عصّار.

۷۲۴

ربع مجیّب

(۱۴۰۲۵)

فارسی. سطور اوّل نسخه بریده شده. مؤلّف شناخته نشد. در فصل ۴۸از ابن صوفی ریاضی دان سده چهارم هـق. یاد شده. سیاق عبارتی رساله می‌رساند که از آثار ریاضی فارسی کهن است. رساله مرتّب است بر ۷۰فصل. فصل اوّل در دانستن تسمیه القاب رسومش. فصل ۷۰(که شماره آن نوشته نشده) در پیدا کردن جدار اربع.

آغاز موجود: «باب اول در معرفت عمل ربع مجیب آفاقی که ان را ربع الدستور نیز خوانند و این الت ایست از الت‌هاء رصدیه خفیف الحجیم کثیر الفوائد که اکثر اعمال نجومی و امور حسابی بطریق تناسب از این الت روشن و مبرهن میگردد. و نیز صنعت این آسان و منفعتش بی‌پایان». (کذ)

انجام: «سمت آن ارتفاع حاصل کردد».

ضمیمه: دو برگ جدول استخراج بقول بطلمیوس و هرمس و حاجی علی بن محمدبن عبدالجلیل و محمدبن عبدالصّمد سمرقندی و سه برگ اشکال نجومی.

کاغذ آهاری نخودی، جمعاً ۴۸برگ، خط نستعلیق ۲۱سطری، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۰هـق. جلد مقّوا، عطف میشن تریاکی، وقفی فاضل خان در ۱۰۶۵هـق.

۷۲۵

ربع مجیّب

(۲۲۹۵۱)

عربی. مؤلّف شناخته نشد. رساله مختصری است مرّتب بر ۲۰باب:

فی تسمیهٔ الرسوم. فی جیب القوس الجیب. فی سهم القوس و قوس السهم. فی ظلّ الاول و الثانی. فی المیل الاول و الثانی. فی عرض البلد. فی غایهٔ ارتفاع الشمس. فی تعدیل نهار الشمس. فی نصف قوس النهار. فی الدائر من الفلک فی سعهٔ مشرق الشمس. فی الارتفاع التی سمت له. السمت من الارتفاع. فی معرفهٔ الارتفاع من السمت. فی معرفهٔ خط نصف النهار. فی سمت القبلهٔ. فی معرفهٔ اوقات الصلوهٔ. فی معرفهٔ مطالع البروج. فی معرفهٔ ارتفاع کل مرتفع علی بسیط الارض. فی معرفهٔ الضرب و القسمهٔ و استخراج الجذر.

آغاز: «الحمدلله رب العالمین و الصلوهٔ علی سیدنا محمد و آله و أصحابه و بعد فهذه رسالهٔ فی معرفهٔ العمل بالربع مشتملهٔ علی عشرین بابا».

انجام: «و عشرهاو عشیره یخرج لک ما ترید و الله أعلم».

کاغذ آهاری حنائی، دارای ۹برگ، اندازه: ۱۸×۱۲، خط نسخ ۱۶سطری، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۱هـق. ضمیمه کتابی ناقص در منطق. وقفی حاج سیدعبدالباقی آیت اللهی شیرازی در اسفند ۱۳۷۴.

۷۲۶

رساله در معرفت تقویم

(۱۴۱۱۹)

فارسی. مؤلّف: نظام الدّین عبدالقادر بن حسن رویانی لاهیجی. از ریاضی دان‌های اواخرسده ۹هـق. و از شاگردان ملاّ علی قوشجی است. درتاریخ نظم و نثر در ایران ج۱ ص۲۷ آمده: «نخست در گیلان می‌زیسته سپس بدربار سلطانحسین بایقرا رفته و از ان پس در هرات معلّم مدرسه شاه بود و همانجا در ۹۲۵در گذشته است».

الذّریعه ج۳ ص۴۴۴ و ص۴۷۸ دو اثر نجومی بنام‌های التّحفهٔ الشّاهیّهٔ و التحفهٔ النّظامیّهٔ برای وی ضبط کرده و او را رویانی مازندرانی یاد کرده است. در این نسخه نام مؤلّف بغلط عبدالقاهر نوشته شده است. رساله مرتبّ است بر مقدّمه و دو باب و خاتمه: مقدمه در علامات تقویم. باب اوّل در بیان علاماتی که تعلق بحروف جمل دارد و این چهارفصل است. باب دوم در علاماتی که درتقویم تعلقی بحرف آخر اسامی کواکب و غیره دارد در دو فصل. خاتمه در بیان آنچه مدار احکام بر ان و ان هفت فصل است.

آغاز: «الحمدلله العلی الولی والصلوهٔ علی النبی الامی أما بعد این مختصریست در معرفت تقویم مشتمل بر مقدمه و دو باب که بنده جانی».

انجام: «ابتدای هیچ کاری نشاید کردن».

کاغذ آهاری نخودی، دارای ۱۲برگ، اندازه: ۱۶/۴×۹/۵، خط نستعلیق ۱۲سطری، عناوین بشنگرف، تاریخ تحریر: یکشنبه ۲۵ذیقعده، جلد مقوا عطف تیماج مشکی، ضمیمه ابیاتی نغز در اسم اعظم، دو صفحه از شرح رساله نصیریّه جلال الدین دوّانی، وقفی فاضل خان.

۷۲۷

رساله در حساب

(۱۱۰۰۲)

فارسی. مؤلّف: علاء الدین علی بن محمد سمرقندی الاصل رومی حنفی. معروف به ملاّ علی قوشچی. متوّفی به سال ۸۷۹ در استانبول. معروفترین ریاضی دان در نیمه دوم سده نهم هــق. و صاحب تألیفات متنوّعه. از نزدیکان شهریار مغولی الغ بیک میرزا بود و در تالیف زیج الغ بیکی در رصد خانه سمرقند مدخلیّتی تمام داشت.[۱]

این رساله مرتّب است بر سه مقاله: مقاله اوّل در حساب اهل هند مشتمل بر مقدمّه(در بیان صور اعداد و مراتب آن) و دو باب. باب اوّل در حساب صحاح شامل ۸ فصل. باب دوم در حساب کسور مشتمل بر مقدّمه و ۱۲فصل. مقاله دوم در حساب اهل تنجیم مشتمل بر مقدمه و شش بــاب. مقالــه ســوم در مساحت مشتمل بر مقدّمه و سه باب. در نسخه‌های موجود نام مؤلّف و نام رساله ضبط نشــده اســت. معلوم نشد که این رساله همان رسالهٔ المحمّدیه او است که به نام سلطان محمدفاتح نگاشــته اســت و کاتبان این نسخه‌های موجود آن را حذف کرده‌اند یا تالیفی جداگانه است.

آغاز پس از خطبه: «اما بعد این رساله‌ایست در علم حساب مشتمل بر سه مقاله» (کذا)

انجام: «حاصل الضرب قاعده اوست در ارتفاع او ثلث».

---

۱ . تاریخ نظم و نثر، ج۱، ص۲۹۲، هدیهٔ العارفین، ج۱، ستون۷۳۶.

ضمیمه: مؤلّف درین رساله مباحث جبر و مقابله و حساب خطائین را ننگاشته است. ملـک محمـدبن سلطانحسین اصفهانی(شارح رساله بهشتیّه) تکمله بر این رساله به پارسی در مباحث مـذکور نگاشـته است که قطعه‌ای از ان الحاق شده است.

کاغذ شکری فرنگی، جمعاً دارای ۵۳برگ، اندازه: ۱۴×۱۰، خط نستعلیق ۱۵سطری، عناوین و اشکال ریاضی به سرخی، کاتب: نظام الدّین ملاّ محمّد صالح دهخوارقانی، تاریخ تحریر: ۱۱۲۹هـ.ق. جلد مقوّا با روکش پارچه تریاکی، وقفی محمدایرانی مجرّد.

۷۲۹و ۷۲۸

رساله در حساب

(۲۰۰۱۸و ۲۰۰۱۹)

بمانند پیش.

این مجلّد مشتمل است بر دو نسخه. نسخه اوّل رونویس شده از نسخه بعدی است.

آغاز نسخه اوّل پس از خطبه عربی: «اما بعد این کتابیست مشتمل بر سه مقاله».

کاغذ فرنگی آهاری نخودی و حنائی، دارای ۲۹برگ، اندازه: ۱۹×۱۲.

آغاز نسخه دوم پس از خطبه عربی: «و بعد این کتاب مشتملست بر سه مقاله».

انجام: «در ارتفاع او».

نسخه دوم به خط ملا زین العابدین بن ملا محمد مؤمن قاری کاشانی است و معلّق بـه حواشـی وی است. آغاز و انجام بمانند نسخه قبلی کاغذآهاری حنائی، دارای ۵۶برگ، اندازه: ۱۹×۱۲، خط نسخ ۱۲سطری، عناوین به سرخی، جلد تیماج مشکی، وقفی مقام معظّم رهبری در خرداد ۱۳۷۳.

۷۳۰ رساله در حساب

(۱۶۶۷۸)

بمانند پیش.

آغاز پس از خطبه: «اما بعد این کتاب مشتمل است بر سه مقاله».

انجام: «ضرب قاعده او است در ارتفاع».

ضمیمه: در صدر و ذیل و حاشیه این نسخه ابیاتی از شاهنامه فردوسی و گفتاری در نفس(احتمالاً از واقف نسخه) و رساله در منظومه شمسی که به این بیت آغاز گشته: «بنگرید ایـن دهـر چـه بـا نظـم ساخته‌اند- کاتش و آب در آن جمله بهم ساخته‌اند». گفتاری در حساب(ضرب آحاد در آحاد) قطعه از کتاب عجآئب المخلوقات و پرسش و پاسخ‌ها درمسآئل مختلف.

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۸۲برگ، اندازه: ۱۹/۶×۱۲/۲، خط نستعلیق تحریری۱۵سطری، عناوین به سرخی، تاریخ تحریر: سده ۱۳هـق. وقفی سید ضیآءالدّین تقوی بهبهانی شیرازی در دی‌ماه ۱۳۶۷.

۷۳۱

رساله در حساب

(۱۶۴۸۷)

بمانند پیش. این نسخه ناقص است.

انجام موجود: «ان را خط کوبند و اگر در دو جهت».

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۳۱برگ، اندازه: ۱۲/۹×۱۹/۲، خط نستعلیق تحریری ۱۵سطری، عناوین و اشکال با سرخی، تاریخ تحریر: سده ۱۳هـق. جلد میشن خرمایی ضربی، واگذاری بنیاد مستضعفان در شهریور ماه ۱۳۶۷.

۷۳۲

رساله در حساب

(۲۰۶۷۶)

عربی. مؤلّف: صلاح الدّین موسی بن محمود معروف به قاضی زاده رومی. ریاضی دان نامی در نیمه اوّل سده ۹هـق. وی از مردم شهرستان بروسه روم(ترکیّه امروز)[۱] و پدرش قاضی آنجا بود. نخستین تحصیلات وی در زادگاهش بود و سپس برای کسب کمال به خراسان و ماوراءالنهر رفت و به مرتبه عالی رسید و در رصدخانه سمرقند مدخلیتی تمام داشت.

ترتیب این رساله در جمله‌های آغاز ذکر شده است.

---

۱ . تاریخ ادبیات در ایران، ج۴: ۱۰۵-۱۰۴، تاریخ فوتش نامعلوم.

آغاز: «المقدمة فی علم الحساب و هی مشتملة علی اربعة فصول. الفصل الاول فی الضرب و اقسامه و قواعده. الفصل الثانی فی الضرب علی طریق النسبة. الفصل الثالث فی القسمة. الفصل الرابع فی الاعداد المتناسبة.

انجام: «فلاحت اثنان و اربعون».

این رساله ضمیمه شماره ۲۰۶۷۳ است.

۷۳۳

رسالة فی حساب

(۲۱۰۳۱)

عربی. مؤلّف بتحقیق شناخته نشد. کاتب در صدر نسخه نوشته: «العّلامة الحلّی و در آخر: «تمّت النسخة الشریفة مصنف مولی الفاضل فرید دهره و وحید عصره المولی معین المحق و الدین حسن المسکی یا مکی. این رساله در باب مواریث و کیفیّت تقسیم میراث است و بیان اقسام اربعه ضرب است(از ضرب آحاد در آحاد. ضرب آحاد در عقود و ضرب عقود در عقود و ضرب مرّکب در مرّکب و ضرب مرّکب در مفرد و ضرب کسور در کسور).

آغاز: «اعلم اسعدک الله انه لابد لکل خائض فی علم الفرائض من معرفة قوانین علم الحساب».

انجام: «و قیس علی ذلک سایر الامثله».

کاغذ فرنگی آهاری نخودی، دارای ۵برگ، اندازه: ۲۰×۵، خط نسخ ده سطری، عناوین به سـرخی، تاریخ تحریر: ۱۲۹۵، این نسخه ضمیمه نسخه ۲۱۰۳۰.

۷۳۴

رساله در حصر کواکب ثابت

(۱۳۲۶۸)

فارسی. مؤلّف شناخته نشد.

آغاز پس از بسمله: بدان اسعدک الله فی الدارین که حصر کواکب ثابت بحدیست که متعذرست(کذ) اما آنچه که مرصوداند یک هزار و بیست و دو کوکب‌اند».

انجام: «و آفتاب چون برجی بماهی تقریباً حرکت کند منزلی بسیزده روز تمام کند تقریباً والله اعلم بالصواب».

ضمایم و ملحقات: صدر نسخه در چهار صفحه ابیاتی از منظومه مدخل منظوم و اختیار المنظوم در احکام نجومی و رباعی‌هایی از کمال غیث و ابن یمین و ابوتراب بیک. در آخر نسخه در دو برگ قطعه شعر فارسی در نعت پیغمبر اکرم ص ع و دو قطعه شعر فارسی در مدح امیرمؤمنان ع و سطوری از تفسیری فارسی و سطوری در لزوم پیری کامل در سیر و سلوک و سطوری تفسیر آیه ۵۷سوره مریم. صفحه آخر که نونویس و در سال ۱۳۱۰ نوشته شده حاوی نسخه پزشکی و قطعه شعری از قاسمی(چند تن از شاعران قاسمی تخلّص دارند. دانسته نشد این ابیات از کدام یک از آنها است.)

کاغذ حنائی، دارای ۹برگ، خط نستعلیق مختلف السّطر چلیپایی، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۱هـق. عناوین به شنگرف، جلد مقوّا با روکش پارچه خاکستری، خریداری آستان قدس در آبان ماه ۱۳۶۲

۷۳۵

رسالة المعينيّة

(۲۰۷۷۷)

فارسی. مصنّف: خواجه نصیر الدّین طوسی. این رساله موجز در علم هیئت است و مرتّب بر چهارمقاله: ۱ در مقدمات علم هیئت(در دو باب. متعلّق به علم هندسه و علم طبیعی) ۲ در هیئت اجرام علوی«در ۱۴باب» ۳ در هیأت زمین و اختلاف احوال بقاع از جهت اختلاف اوضاع علویّات(در ۱۲باب) ۴ در معرفت ابعاد و اجرام(در ۶ باب).

وجه تسمیه این رساله: هنگامی که مصنّف بزرگوار در قهستان میبود این رساله را بنام معین الدّین فرزند ناصرالدّین عبدالرّحیم محتشم قهستان نگاشت و هم به خواهش وی آن را شرح نمود. پس از بیرون آمدن از قهستان و قلاع اسمعیلیّه مقدّمه این رساله را که باقتضآء مصلحت روز نگاشته بود حذف نمود و مقدّمه از نو نگاشت. این نسخه مشتمل بر مقدّمه نوین است.وی آن را شرح نمود. پس از بیرون آمدن از قهستان و قلاع اسمعیلیّه مقدّمه این رساله را که باقتضآء مصلحت روز نگاشته بـود حـذف نمـود و مقدّمه از نو نگاشت. این نسخه مشتمل بر مقدّمه نوین است.وی آن را شرح نمود. پس از بیرون آمدن از قهستان و قلاع اسمعیلیّه مقدّمه این رساله را که باقتضآء مصلحت روز نگاشته بود حذف نمود و مقدّمه از نو نگاشت. این نسخه مشتمل بر مقدّمه نوین است.[۱]

آغاز: «سپاس و ستایش حضرت ملک عزت ذوالجلال را که انوار دقایق حکمت او از هر ذره از ذرات کائنات عالم تابانست».

---

۱ . احوال و آثار خواجه نصیرالدین.

انجام: «بر سبیل ارتجال در حال استعجال تحریر اتفاق افتاد و الله الموفق و المعین».

کاغذ نخودی، دارای ۵۰برگ، اندازه: ۱۸/۵×۱۲، خط نستعلیق ۱۹سطری، عناوین به شنگرف، کاتب: محمدصالح بن حسینعلی قمی، تاریخ تحریر: ۱۰۵(کذ) صحیح ۱۰۹۵، شرح این رساله را بشماره ۲۰۷۷۸ بنگرید، وقفی مقام معظم رهبری در سال ۱۳۷۲خورشیدی.

۷۳۶

رسالهٔ المعینیّهٔ

(۱۶۶۰۱)

بمانند پیش. این نسخه ناتمام است.

انجام موجود: «که آنجا غایت بعد است دو نقطه انقلاب گویند».

کاغذ حنائی، دارای ۲۹برگ، اندازه: ۱۹×۱۱، خط نسخ ۱۸سطری، کاتب: خطاکار محمد زمان تونی(کذ) در۱۰۳۹هـق. دوآئر و اشکال بشنگرف، برخی صفحه‌ها معلّق به حاشیه، جلد مقوّا، وقفی حاج حسین نمائی مقدم در مهرماه ۱۳۶۷

۷۳۷

رشح السّحاب

(۱۱۸۹۷)

عربی. مؤلّف: ملامحسن بن محمّد طاهر قزوینی. از فضلآء سده ۱۲هـق. شاگرد میرزا قوم الدّین محمدالحسینی قزوینی است. این کتاب شرح منظومه موسوم به نظم الحساب است.[۱] مدّت تألیف پنج ماه. تاریخ ختم تألیف جمادی الاوّل ۱۱۲۸در قزوین.

آغاز: «الحمدلله الواحد الاحد الذی قسم بین عباده ضروب نعمائه الجلیلة».

انجام: «و لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم».

کاغذ فرنگی شکری، دارای ۱۲۶برگ، اندازه: ۲۲×۱۷، کاتب: محمد مهدی بن رمضان تنکابنی در مدرسه ملاّ ویردی خان واقع در قزوین، تاریخ تحریر: ۱۳۰۴هـق ظاهراً، جلد تیماجی مشکی، وقفی محمد وجدانی در اسفند ۱۳۵۹، ضمیمه ضمن ۲برگ: سه بیت در درجات فلک، ۲بیت نر و ماده بروج، اوائل کتابی در ترجمه خلاصة الحساب.

۷۳۸

زیج التّسهیلات و جداول

(۱۱۴۰۵)

فارسی. مکررّ ۱۶۵. مؤلّف: غیاث الدّین جمشید بن مسعود بن محمود طبیب کاشانی. متولّد حدود سال ۷۹۰هـق. در کاشان. متوّفی در صبح چهارشنبه ۱۹رمضان ۸۳۲ در محلّ رصدخانه سمرقند. مدفون بر

۱ . میرزا قوم الدّین محمد الحسینی قزوینی خلاصة الحساب شیخ بهائی را از نثر به نظم درآورده و به نام نظم الحساب موسوم داشته است. و بدستور وی ملاّ محسن به شرح آن پرداخته است.

فراز تپّه موسوم به چوپان اقا[1]. تشخیص نام مؤلّف: نوشته واقف نسخه در حاشیه صفحه ۱۵۲. این بخش جداول است که در دیباچه مفتاح الحساب یاد کرده: «و وضعت ایضا زیج التسهیلات» و دنباله زیج شماره ۵۳۲۹ است.

آغاز: «الحمل جدول تعدیل اول زحل بمرکز برکیرند و بر مرکز افزایند و از خاصه نقصان کنند تا هر دو معدل شود».

انجام: «همان جزو از جدول».

کاغذ حنائی، دارای ۱۶۸برگ، اندازه: ۲۵×۱۸، تاریخ تحریر: حدود اوائل سده ۱۰هـق. جلد تیماجی قهوه‌یی، وقفی حسنعلی بن محمد شفیع باغاتی اصفهانی در ۱۱۰۵ هـق. این نسخه در کتابخانه شیخ محمد صالح علاّمه حایری بوده که وارد کتابخانه آستان قدس شده است.

۷۳۹

زیج محمد شاهی

(۱۲۹۸۶)

فارسی. این زیج در نیمه دوم سده ۱۲هـق. در دوره محمد(ناصرالدّین) شاه(۱۱۳۱-۱۱۶۱) نوزدهمین شهریار مغولی هند در شهرستان شاه جهان آباد تدوین شده است. مؤلّف و مدّون این زیج در مقدّمه نامش را ذکر نکرده است. الذّریعهٔ ج۱۲ص ۱۸ آورده است که سید نعمت‌الله(بن سید نورالدین بن

---

۱ . سیمای کاشان ص۱۲۰. تاریخ فوت مؤلّف همان نوشته معتبر در حاشیه زیج شماره ۵۳۲۹ صبح چهارشنبه ۱۹رمضان ۸۳۲ است در تاریخ نظم و نثر در ایران ج۱ ص۲۶۸ آمده: در ۸۴۱ در تألیف زیج الغ بیک شرکت کرده ولی در همین اثنآء درگذشت و این که برخی رحلت او را در سال ۸۳۲ نوشته‌اند باشتباه رفته‌اند. در تاریخ ادبیات در ایران ج۴ص۱۰۳ مذکور است: «تاریخ وفات او را در ۸۳۲و ۸۴۰ هـق. نگاشته‌اند و اوّلی اصح بنظر می‌آید و این هم مسلّم است که او تا پایان کار تالیف زیج الغ بیک رنده نبوده».

محدّث جزایری) متوفای ۱۱۵۱در کتاب تحفۀ العالم آورده که این زیج بمباشرت و بعهده دارای وی در شاه جهان آباد تنظیم و در روز دوشنبه اوّل ماه ربیع الثانی ۱۱۴۰ تدوین آن پایان یافته است.

این زیج مرتّب است بر سه مقاله: ۱ در معرفت تواریخ مشتمل بر ۴باب ۲ در معرفت طالع هر وقت و آنچه بدان تعلق دارد مشتمل بر ۱۹باب ۳ در معرفت روش ستارکان و موضع اینها در طول و عرض و آنچه ملایم آنست مشتمل بر یک مقدمه و ۴ باب و خاتمه. این نسخه ناقص است.

آغاز: «خرد خورده بین مهندسان عقده‌کشای در ادای دقیقه ازان زبان اعتراف بعجز و قصور گشاید».

انجام موجود: «ثور و حمل».

کاغذ آهاری نخودی، دارای ۱۰۱برگ، اندازه: ۳۱/۵×۱۹/۵، خط نسخ ۱۹سطری، تاریخ تحریر:اواخر سده ۱۲هـق. جدول بندی و برخی از عناوین بسرخی، وقفی شیخ عبدالله مجتهدپور در ۱۵مرداد ۱۳۶۲.

۷۴۰

سی فصل

(۱۵۴۸۶)

فارسی. مصنّف: خواجه نصیرالدّین طوسی. این رساله در معرفت تقویم است. چون مطالب آن در عنوان سی فصل امده باین نام مشهور شده است. وی این رساله را در سال ۶۵۸ در دست تألیف داشته و آن را بعربی و فارسی نگاشته است.

فصول سی گانه: ۱ حساب جمل ۲ ایّام جمعات ۳ تاریخ عربی ۴ تاریخ رومی ۵ تاریخ فرس ۶ تاریخ ملک جلالی ۷ ستاره هفتگانه سیّاره ۸ بروج و اجزاء آن ۹ سیر کواکب ۱۰ مقدار روشن ستارگان ۱۱ جو زهره و عرض ماه و دیگر ستارگان ۱۲ ساعات و ارتفاعات ۱۳ نظر و تناظر بعضی کواکب ببعضی ۱۴ ممازجات قمر و دیگر احوال او ۱۵ منازل قمر ۱۶ ظهور و اخفاء دیگر احوالات کواکب ۱۷ در باقی آنچه در تقویم آرند ۱۸ در خانه و بال ستارگان ۱۹ در شرف و هبوط ستارگان ۲۰ مثلثات و ارباب آن ۲۱ در حدود کواکب و ارباب آن ۲۲ در وجوه و دیگر خطهای کواکب ۲۳ اوج و حضیض ستارگان ۲۴ احوال بروج دوازده گانه ۲۵ احوال کواکب در خانه‌های دوازده‌گانه ۲۶ فرح و ترح کواکب ۲۷ در حال نظرهای کواکب ۲۸ مدلولات کواکب از طبقات مردم ۲۹ در احوال روزها ۳۰ در معرفت اصولی که بدان احتیاج افتد.

آغاز پس از بسمله: «این مختصر در معرفت تقویم مشتمل بر سی فصل».

انجام: «و ما درین مختصر بدین قدر اختصار کردیم و الله أعلم بالصّواب».

کاغذ آهاری نخودی بیاضی شکل وصّالی شده، جدول بندی بشنگرف، دارای ۶۲برگ، اندازه: ۱۸×۱۲، خط نسخ مخلوط به رقاع ۱۰ تا ۱۳سطری، عناوین بشنگرف و بیشتر نانویس، تاریخ تحریر: ۲۰ رمضان ۷۷۱، جلد مقوا دو رویه، واقف نامعلوم، ضمیمه: دو صفحه از کتاب احکام الرّمل و یک صفحه در صورت حساب پرداختی به اشخاص.

۷۴۱

سی فصل

(۹۳۰۴)

بمانند پیش. این نسخه ناقص است.

آغاز پس از خطبه و نام مؤلّف: «که این مختصری است در معرفت تقویم».

انجام موجود: «در وجوه خط‌های کواکب».

ضمیمه و ملحق در صدر نسخه: ۱۵برگ بخط نستعلیق تحریری خفی گفتاری است در رشته علم حروف و طلسم و عزیمت و دستور پختن از شیرینی‌ها.

کاغذ شکری فرنگی جمعاً دارای ۴۱برگ، اندازه: ۱۶×۱۱، خط نسخ ۱۳سطری، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۳هـ.ق. جلد مقّوا، عطف پارچه مشکی، وقفی ملک زاده کوثر در آبان ۱۳۴۲.

۷۴۲

سی فصل

(۱۸۵۸۰)

بمانند پیش.

آغاز: «هذه رسالهٔ فی معرفهٔ التقاویم. مشتمل علی ثلثین فصلا ۱ فی حساب الجمل ۲ فی أیام الجمعات».

انجام: «و لیرجع من اراد الزیادهٔ علیه الی الکتب المؤلفهٔ فی هذا الفن».

این نسخه ضمیمه نسخه شماره ۴۹۴۷.

۷۴۳

سی فصل

(۲۲۸۰۶)

بمانند پیش. انجام: «به کتب این علم رجوع کند».

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۴۲برگ، اندازه: ۲۱×۱۵، خط نستعلیق تحریری ده سطری، عناوین و برخی اشکال به سرخی، تاریخ تحریر: سه شنبه ۱۰ ربیع الثّانی ۱۲۵۴، جلد تیماج مشکی، وقفی حاج سید عبدالباقی ایت اللهی شیرازی در اسفند ۱۳۷۴.

۷۴۴

شرح بیست باب در اسطرلاب

(۱۱۰۲۲)

فارسی. مؤلّف شرح: نظام الدّین عبدالعلی بیرجندی. این شرح و توضیح رساله موجز بیست باب در اسطرلاب خواجه نصیرالدّین طوسی است که مصدّر داشته به مقدّمه در تعریف بعضی الفاظ مصطلحه. شارح این کتاب را بنام خواجه ناصرالدّین از محتشمان آن روزگار معنون داشته است. تاریخ ختم تألیف: جمادی الثّانی ۸۸۹.

آغاز: «فاتحه خطاب در هر باب و خاتمه مقال در همه حال سپاس و ستایش حکیمی را سزد».

انجام: «این است تمامی سخن در اسطرلاب و الله اعلم بالصواب بغایت رسیده و بنهایت انجامید روش قلم تیزکام و جنبش خامه بی‌ارام در قطع منازل و طی مراحل جمع و ترتیب اجزاء کتاب شرح بیست باب در معرفت قواعد فن اسطرلاب. در جمید الآخر که بزبان تاریخ سال آن نیز باز میگوید. و الحمدلله اولا و اخرا و الصلوۀ و السلام علی خاتم الانبیاء محمد المصطفی ص و آله الطاهرین».

کلمه جمید الاخر، مادّه تاریخ ختم است.

کاغذ آهاری نباتی، دارای ۱۰۳برگ، اندازه: ۱۹×۱۰، خط نستعلیق ۲۱سطری، عناوین بـه سـرخی، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۲هــق. جلد تیماجی مشکی ضربی، وقفی محمد ایرانی مجـرّد، ضـمیمه: رساله آداب المتعلّمین.

۷۴۵

شرح بیست باب در اسطرلاب

(۱۱۰۸۹)

بمانند پیش. صفحه آخر نسخه افتاده است.

انجام موجود: «در جمید الاخر ۸۸۹ که بزبان راز تاریخ».

کاغذ حنائی، دارای ۱۰۳برگ، اندازه: ۱۸×۱۲، خط نستعلیق ۱۹سطری، عناوین بشنگرف، تاریخ تحریر حدود سده ۱۰هــق. جلد تیماج زرد لیمویی، وقفی ابوالوفاء معتمدی کردستانی در شهریور ۱۳۵۱.

۷۴۶

شرح بیست باب در اسطرلاب

(۱۶۵۹۴)

بمانند پیش. این نسخه صدراً و ذیلاً ناقص است.

آغاز موجود: «علاقه را که بر پشت اسطرلاب بود بجهت امتیاز».

انجام موجود: «بجهت آنکه مصنف مثال از قسم اول ایراد».

کاغذ حنائی، دارای ۸۸برگ، اندازه: ۱۹/۶×۱۲/۷، خط نستعلیق ۱۵سطری، اشکال بسرخی، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۰هــق. وقفی حاج حسین نمائی در مهرماه ۱۳۶۷.

۷۴۷

شرح بیست باب در اسطرلاب

(۲۲۹۷۰)

بمانند پیش.

انجام: در قطع منازل و طی مراحل جمع و ترتیب اجزاء کتاب شرح بیست باب در معرفت قواعد فن اسطرلاب».

کاغذ آهاری نخودی، دارای ۹۹برگ، اندازه: ۱۶×۹، خط نستعلیق ۲۱سطری، کاتب: محمدعلی، تاریخ تحریر: ۱۸۹(کذ) واقف بمانند شماره قبلی.

۷۴۸

شرح بیست باب در اسطرلاب

(۲۲۹۵۵)

بمانند پیش.

کاغذ آهاری نخودی، دارای ۹۹برگ، اندازه: ۱۶×۹، خط نستعلیق ۱۷سطری، اشکال ریاضی به سرخی، نسخه معلّق بحواشی شارح، کاتب: محمدعلی، تاریخ تحریر: شنبه ۴ ذیحجه ۱۰۸۹ در اصفهان، واقف بمانند شماره قبلی، این نسخه ضمیمه شماره ۲۲۹۵۴.

۷۴۹

شرح بیست باب در معرفت تقویم

(۱۳۶۴۸)

فارسی. ماتن: نظام الدّین عبدالعلی بیرجندی، شارح: ملاّ مظفّر گنابادی منجّم معروف در سده ۱۱هــق. نخست مقدمه نگاشته در بیان معنی بعضی از مصطلحات نجومی و این شرح را بنام شاه عبّـاس کبیـر معنون داشته است. مادّه تاریخ تالیف جمله: «استکمل الکتاب» مطابق ۱۰۰۵نسخه، مستنسخ از نسخه اصلی است.

آغاز: «حمد و ثنای بی‌ریب و ریاقدیری را سزاست(کذ) که کلک صنعت او».

انجام: «قد تممت و کملت تشریح هذه الابواب بعون الله الملک الوهاب لاستفادهٔ الاخوان و الاحباب فی السنه التی تخبر عن تاریخها جملهٔ مناسبهٔ و هی استکمل الکتاب الف و خمس و الحمدلله الذی مورب

الارباب و مسبب الاسباب و الصلوة علی خیر خلقه محمد و آله صاحب الواحی و آله خیر آل و احبابه خیر احباب».

کاغذ آهاری حنائی، دارای ۱۲۱برگ، اندازه: ۲۳/۵×۱۴/۸، جدول بندی به زر و تحریر مشکی، خط نستعلیق ۲۰سطری، تاریخ تحریر: ۱۲رمضان ۱۰۱۵، کاتب: مقبلی اردبیلی، عناوین و رموز نجومی به سرنج، جلد مقوا، عطف و گوشه‌ها تیماج دارچینی روشن، خریداری آستان قدس در آذرماه ۱۳۶۲.

۷۵۰

شرح بیست باب در معرفت تقویم

(۱۶۷۷۸)

بمانند پیش. این نسخه صدراً و ذیلاً ناقص است.

آغاز موجود: «زاکیات بقدر ادا و از فلک دوار».

انجام موجود: «خواه راجع باشد و خواه مستقیم».

کاغذ آهاری نخودی، دارای ۲۸برگ، اندازه: ۲۳×۱۷/۵، خط نستعلیق ۱۵سطری، عناوین نـانویس، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۳هـق. واقف شناخته نشد.

۷۵۱

شرح خلاصة الحساب

(۱۴۴۵۹)

عربی. مؤلّف: شیخ جواد بن سعد بن جواد کاظمی. معروف به فاضل جواد. متوفّی بسال ۱۰۶۵هــق. در بغداد. در آغاز جوانی برای کسب علم به اصفهان آمد و در خدمت شیخ بهائی به کسب کمال پرداخت و از خواص شاگردان وی بود. با حافظه خوب توام با پرکاری و بیمن توجّه استاد از علماء جامع نیمه دوم سده ۱۱هــق. گردید و دارای مآثر علمی متعدّد.[۱] این کتاب شرح مزجی تحقیقی بر متن مـوجز خلاصۀ الحساب تالیفی استادش است. در مقدّمه آورده است که چون خالی از براهین بود برآن شدم که آن را شرح استدلالی با ذکر برهان پردازم. صفحات اوّل نسخه ناقص.

آغاز موجود: «الاعداد المعلومۀ مثلا فی القسمۀ».

انجام: «فان فی هذا الشرح نفایس یجب صیانتها عمن لبس اهلها و الحمدلله وحده و الصلوۀ علی مـن لانبی و آله الابرار ما اختلف اللیل و النهار».

کاغذ آهاری نخودی، دارای ۲۰۳برگ، اندازه: ۱۸×۱۲، خط نسخ ۱۶سطری، کاتب: محمدمهدی بن ملاّ عبدالمطلب، تاریخ تحریر: ۱۸شهر الحرام(کذ) ۱۱۰۷در اصفهان، وقفی سید محمد باقر سبزواری.

۷۵۲

شرح خلاصۀ الحساب

(۱۰۸۵۳)

بمانند پیش.

آغاز: «الحمدلله الواحد العظیم و الفرد القدیم».

---

۱ . اعیان الشیعه، ج۴، ص۲۷۱.

کاغذ فرنگی آهار نخودی، دارای ۸۸برگ، اندازه: ۲۲×۱۶، خط نسخ ۱۷سطری، تاریخ تحریر: سده ۱۲هـق. اشکال ریاضی با مرکّب مشکی ترسیم شده، صفحات معلّق بحاشیه، صفحه اوّل نونویس، جلد تیماج مشکی، وقفی حاج آقا محمد ایرانی مجرّد.

۷۵۳

شرح خلاصة الحساب

(۲۲۸۳۵)

بمانند پیش.

کاغذ فرنگی شکری و آهاری نخودی، دارای ۱۳۷برگ، اندازه: ۲۱×۱۵/۵، خط نستعلیق تحریری و نسخ ۱۷سطری، اشکال ریاضی به سیاهی صفحاتی از اخر نسخه نونویس بخامه سید مهدی، تاریخ آن پنجشنبه ۲۹جمادی الاول ۱۲۷۹، جلد تیماج مشکی، وقفی حاج سید عبدالباقی آیت اللهی شیرازی در اسفند ۱۳۷۴.

۷۵۴

شرح خلاصة الحساب

(۱۴۱۸۴)

عربی. شارح: محمد اشرف بن عماد الدّین لطف الله الحسنی الحسینی طباطبائی شیرازی. از فضلاء نیمه اوّل سده ۱۱هـ.ق.[1] در مقدّمه آورده است که چون شرح استادش حاج ملاّ حسین یزدی کامل نبود بخواهش برخی از طالبان علم بشرح مزجی آن پرداخت. تاریخ ختم تالیف: یکشنبه ۹ذیقعده ۱۰۳۸.

آغاز: «بعد حمدالله الاحد الصمد و الصلوة علی النبی و آله بلا عدد».

انجام: «هذا آخر ما اوردناه من شرح خلاصة الحساب بعون الملک الوهاب».

کاغذ آهار مهره حنائی، دارای ۱۲۴برگ، اندازه: ۱۶×۱۰، خط نسخ ۱۹سطری، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۲هـ.ق. جلد تیماجی عنّابی لایی، وقفی سیدمحمد باقر سبزواری در محرّم ۱۴۰۵.

۷۵۵

شرح خلاصة الحساب

(۱۶۵۱۲)

بمانند پیش. نسخه صدراً و ذیلاً ناقص.

آغاز موجود: «لمئاتها و علی هذا فقس و اما الاشارة إلی الارقام فکما قال ره»

انجام موجود: «من مسطح المخرجین».

کاغذ آهاری نباتی، دارای ۱۰۰برگ، اندازه: ۱۲/۱×۱۸/۲، تاریخ تحریر سده ۱۲هـ.ق. خط نستعلیق تحریری ۱۴سطری، جلد تیماجی مشکی، واگذاری بنیاد مستضعفین در شهریور ماه ۱۳۶۷.

---

۱ . الذریعه ج۱۳، ص۲۲۷ آورده است که از شاگردان شیخ بهائی و مجاز از او است.

۷۵۶

شرح خلاصة الحساب

(۲۲۹۷۱)

بمانند پیش. مؤلّف(در مقدّمه این نسخه) این کتاب را به نام میرحبیب الله(از محتشمان) و صدور دولت صفویّه معنون داشته است. این نسخه ناقص است.

انجام موجود: «اذا ارید تضعیفها و یقسم عددها الحاصل».

ضمیمه: قطعه از ترجمه خلاصة الحساب از مبحث کسور تا آخر کتاب. سه برگ آخر نسخه قطعه از شرح عربی باب هشتم خلاصة الحساب.

کاغذ آهار مهره شکری، جمعاً دارای ۱۵برگ، اندازه: ۱۷×۱۰/۴، خط نستعلیق تحریری ۱۶سطری، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۳ق. شیرازه‌بندی به نخهای الوان، جلد تیماجی مشکی، وقفی حاج سیدعبدالباقی آیت‌اللهی شیرازی.

۷۵۷

شرح رساله معینیّه

(۲۰۷۷۸)

فارسی. مصنّف: خواجه نصیرالدّین طوسی.

آغاز پس از بسمله: «بعد از تحریر رساله معینیه در هیئت یکی از بزرگان که این باقتراح او تحریر کرده بود که در قرائت این رساله رغبت نمود التماس کرد در حل مشکلاتی که در این کتاب».

انجام: «در خلاف جهت ظل باشد».

کاغذ نخودی دارای ۱۱برگ، اندازه: ۱۸/۵×۱۲، خط نستعلیق ۱۹سطری، اشکال بالاجورد و سیاهی، کاتب: محمدصالح بن حسینعلی قمی، تاریخ تحریر: ۱۰۹۵هـق. این نسخه ضمیمه شماره ۲۰۷۷۷ است.

۷۵۸

شرح زیج الغ بیک

(۱۴۰۲۱)

فارسی. مؤلّف: نظام الدّین عبدالعلی بیرجندی. تاریخ ختم تالیف بخط مؤلّف(در آخر نسخه ۱۲۲۸۹) سال ۹۲۹هـق.[1] این نسخه ناقص است.

آغاز: «اجناس حمد و سپاس معری از توهم تناهی و انواع شکری بی‌قیاس».

انجام موجود: «و برعکس این باشد و الله اعلم باب دوم در»

کاغذ حنائی، دارای ۱۹۳برگ، اندازه: ۲۶×۱۷، خط نسخ ۲۷متن و عناوین و اشکال هندسی بشنگرف، تاریخ تحریر: سده ۱۰هـق. نسخه آسیب‌دیده از موریانه، صفحه آخر وصّالی شده، جلد تیماجی مشکی، وقفی فاضلخان در ۱۰۶۵هـق.

۱ . در تاریخ نظم و نثر در ایران، ج۱، ص۳۸۴ سال ختم تالیف ۹۱۹ ذکر شده است.

۷۵۹

شرح زیج الغ بیک

(۱۴۰۲۰)

بمانند پیش. صفحه دوم و سوم و آخر نسخه ناقص است.

انجام موجود: «چهارصد و پنجاه و یک سال و مشتری را چهار».

کاغذ آهاری نخودی، دارای ۲۱۴برگ، اندازه: ۲۶×۱۸، خط نستعلیق ۲۵سطری، روی متن خط شنگرف ترسیم شده، عناوین و رموز و اشکال هندسی بشنگرف، تاریخ تحریر: سده ۱۰هـق. نسخه اندکی موریانه زده، جلد میشن نیلی، وقفی فاضلخان.

۷۶۰

شرح زیج الغ بیک

(۱۴۰۲۳)

فارسی. نسخه فاقد مقدّمه است و شارح نامعلوم[۱] روش این شرح: عبارت متن را در عنوان متن و توضیح آن در عنوان شرح آورده شده: «در معرفت تاریخ هجری» شرح: «عرب را پیش از دولت اسلام تواریخ مختلف بوده است».

---

۱ . در پشت صفحه اوّل بخط مغایر بالنسبه قدیمی نوشته شده است: «شرح زیج ملاّ علی قوشجی» وی در تهیّه زیج الغ بیک مدخلیّت داشته است. لیکن نام و حدود شرح مبهم است. هدیۀ العارفین ج۱ ستون ۷۳۶ در تعداد آثار قوشچی شرح زیج الغ بیک را آورده است بی‌اندک اشاره بمشخصات ان. در تاریخ نظم و نثر در ایران ج ۱ ص ۷۰-۲۶۹ شرح زیج مذکور بنام مسلّم السّمآء ضبط شده است. در کشف الظّنون ج۲ آمده که تعالیق قوشجی بر مباحث براهین هندسی آن کتاب است.

آغاز پس از بسمله و جمله دعآئی کاتب نسخه: «متن مقاله اول در معرفت تواریخ».

انجام: «شرح مضمون این فصول ببسطی احتیاج ندارد و نه ببرهانی چه اکثر این اوضاع مأخوذ است از اصحاب احکام و مستند آن تجربه و امتحانست بل وحی و الهام و کیفیت وضع جداول نیز ظاهر است».

کاغذ آهار مهره حنائی، دارای ۲۱۵برگ، اندازه: ۲۱×۱۱، خط نستعلیق ۲۱سطری، عناوین و اشکال به سرنج و برخی بزنگار، تاریخ تحریر: ۲۶شوّال ۱۰۱۷، جلد تیماجی خرمایی ضربی.

۷۶۱

شرح سی فصل

(۱۲۷۵۹)

فارسی. ماتن: خواجه نصیرالدّین طوسی. شارح شناخته نشد. در اواخر فصل ششم آمده: «و نوروز سلطانی در سال صد و بیست و پنجم از جلوس چنگیزخان روز آدینه هجدهم ربیع الاخر سال بر هفتصد و بیست و هفت از سال هجرت مصطفی» در کتاب احوال و آثار خواجه نصیرالدّین سال ۷۲۲ را احتمالاً سال تالیف دانسته. در فصل ۲۲مذکور است: «و درین تاریخ که ششصد و پنجاه و هشت از تاریخ هجری اوج زحل در دهم درجه قوس است» و این می‌رساند که سال ۶۵۸هـ‍ق. سال تالیف این شرح است.

آغاز: «الحمدالله علی نعمائه و اشکره علی آلائه و اصلی علی محمد خیر انبیائه و علی آله و اصحابه و اولیائه اما بعد چون به تقدیر باری عزوعلا» (کذ).

در پشت صفحه اوّل نیز این نسخه بنام شرح زیج سلطانی ضبط شده است. بروایت الذّریعه ج۱۲، ص۸۶، زیج سلطانی متمّم زیج الغ بیک است نه شرح آن.

انجام: «و پوشیده کردن کارها و در استقبال بضدان باشد».

ضمیمه: در صدر نسخه یک برگ از رساله سی فصل. در آخر نسخه بخط مغایر ۵ صفحه: دعآء. ابیاتی فارسی در اسم اعظم. دائره نجومی در بیان احکام سکریلدوز مناجات منسوب بسیّد السّاجدین ع. استخراج قبله منقول از بحارالانوار.

کاغذ حنائی، دارای ۴۰برگ، اندازه: ۱۸/۵×۱۱/۵، خط نستعلیق ۱۷سطری، روی متن خط شنگرفی ترسیم شده، عناوین و جدول‌بندی بشنگرف، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۲هـق. جلد تیماجی خرمابی، وقفی میرزا ابوتراب، در عدد کتابخانه حسین کی استوان در آبان ۱۳۴۸ تسلیم کتابخانه آستان قدس گردید.

۷۶۲

شرح شمسیّه

(۲۲۲۵۶)

عربی. شارح: عبدالعلی بیرجندی.

آغاز: «الحمدلله الواحد المنزه عن التثلیث و الاشتراک».

انجام: «الشمس المنیر و قد فرغت من تالیفه و تحریره و ترصیعه فی شهور سنهٔ اربع و عشرین و سبعمائهٔ هجریه».

کاغذ فستقی فرنگی موریانه‌زده وصّالی شده، جدول‌بندی به الوان، دارای ۱۵بـرگ، انـدازه: ۲۷×۲۰، عناوین و اشکال بسرنج، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۳هــق. جلد مقوّا عطف و گوشه‌ها میشن خرمایی، اهدائی مقام معظّم رهبری در فروردین ۱۳۷۴.

۷۶۳

شرح شمسیّه

(۲۲۹۲۹)

بمانند پیش. نسخه ناقص الاوّل است.

آغاز موجود: «صفتان مشبهتان من الرحمة».

انجام: «ملکت زمام استخراج مطالب الشریفة و هو الموفق للصواب و الیه المرجع و المآب.»

کاغذ حنائی، دارای ۲۸۶برگ، خط نستعلیق ۱۵سطری، تاریخ تحریر: حدود اواخر سده ۱۲و اوائـل سده ۱۳هــق. عناوین و اشکال به سرخی، وقفی حاج سید عبدالباقی آیت‌اللهـی شـیرازی در اسـفند ۱۳۷۴.

۷۶۴

شرح فارسی هیئت

(۱۰۷۷۱)

فارسی. شارح: مصلح الدّین محمد بن صلاح الدّین بن جلال الدّین بن کمال الدّین محمد ناصری سعدی عبادی لاری انصاری شافعی. از علمآء نامی سده ۱۰هـق. و صاحب تالیفات متعدّده. وی در شیراز تحصیل کمال کرد. سپس سفر به هندوستان نمود و دربار همایون ناصر الدّین محمدشاه شهریار مغولی هند بود و پس از مرگ وی به سفر حج رفت و از انجا به استانبول. سرانجام مقیم شهرستان آمد شد و در ذیحجه ۹۷۹ وفات یافت.[۱] کتاب را بنام شهریار مغولی مذکور معنون داشته. کاتب دیباچه و بخش خاتمه را ننوشته است.

آغاز: «قوله این کتاب یعنی حاضر در ذهن و بعضی توهم کرده‌اند که این کتاب اشارتست».

انجام: «چه مکّی(کذ) شرقی است و جهت ظل غربی».

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۱۰۳برگ، اندازه: ۳۱×۱۸، خط نسخ ۱۶سطری، کاتب: محمدرضا، تاریخ تحریر: ۱۲۶۵هـق. جلد تیماج مشکی، شیرازه‌بندی با نخ‌های الوان، وقفی حاج آقا محمدایرانی مجرّد.

۷۶۵

شرح مدخل منظوم

(۱۳۲۰۱)

فارسی. کاتب دیباچه را ننوشته است باین جهت مؤلّف شناخته نشد. شارح از زیج الغ بیکی نقل مطلب کرده از اینرو شارح از مردمان نیمه دوم سده نهم هـق. به بعد خواهدبود.

۱ . تاریخ نظم و نثر در ایران، ج۱، ص۳۵۵، هدیهٔ العارفین، ج۲، ستون ۲۵۱.

آغاز: «مرد دانا سخن ادا نکند– تا بنام حق ابتدا نکند. این بیت مضمون کلام معجز نظام سحر انتظـام رسول کل انام است».

انجام: «و چون مصنف کتاب را تمام کرد خاتمه او را مزین بدرود سیّدا» پس ازین پنج صفحه جدول اختیارات ترسیم شده است.

کاغذ فستقی فرنگی، دارای ۷۲برگ، اندازه: ۱۶/۵×۱۰/۵، خط نستعلیق ۱۵سطری، عناوین به سرخی، تاریخ تحریر: سده ۱۳ق. خریداری آستان قدس در آبان ۱۳۶۲.

۷۶۶

شرح الملخّص

(۱۵۳۷۲)

عربی. مؤلّف: موسی بن محمود معروف به قاضی زاده رومی. کتاب شرحی اسـت مزجـی بـر کتـاب الملخّص فی الهیئة البسیطة تالیفی محمود بن محمد چغمینی در هیئت بطلمیوسی که برای میرزا الغ بیک تالیف نموده است و معروفترین شروح آن کتاب است و معروف است به شرح چغمینی. تـاریخ خـتم تألیف ۸۱۴یا ۸۱۵ق.[۱]

آغاز: «الحمدلله الذی جعل الشمس ضیاء و القمر نورا».

انجام: «کما لایخفی علی من له دربة فی الحساب و هو اسرع الحاسبین».

---

۱ . تاریخ ادبیات در ایران، ج۴، ص۱۰۴. کشف الظنون، ج۲، ص۵۱۶. تاریخ فوت قاضی‌زاده معلوم نشدتنها در هدیة العارفین، ج۲، ستون ۴۸۰ تاریخ فوت را سال ۸۱۵(که بروایتی تاریخ ختم این کتاب است) ذکر شده است.

کاغذ آهاری حنائی روشن، دارای ۱۰۶ برگ، اندازه: ۱۸/۳×۱۲، خط نسخ ۱۸ سطری، عناوین و اشکال بشنگرف، برخی صفحه‌ها معلّق به حاشیه، کاتب: محمد اشرف بن محمد جعفر شریف اصفهانی، تاریخ تحریر: سلخ شعبان ۱۱۲۵ جلد مقوّا با روکش مشمّع فرنگی دارچینی روشن. عطف و گوشه‌ها تیماج دارچینی، وقفی علی اصغر احمدئی درآبان ماه ۱۳۶۵.

۷۶۷

شرح الملخّص

(۲۲۹۴۳)

بمانند پیش.

کاغذ آهاری حنائی، دارای ۷۶ برگ، اندازه: ۱۹×۹/۸، خط نسخ ۱۸ سطری، برخی از صفحه‌ها معلّق بحاشیه، جلد تیماجی خرمائی کهنه، وقفی سید عبدالباقی آیت اللهی شیرازی در اسفند ماه ۱۳۷۴.

۷۶۸

شمسیّه

(۱۴۲۸۸)

عربی. مؤلّف: نظام الدّین حسن بن محمّد بن حسین قمی نیشابوری، معروف به نظام نیشابوری و نظام اعرج از علماءجامع سده ۸ هـق.[۱]

وجه تسمیه این رساله به شمسیّه: مؤلّف این رساله را بنام شمس الدّین عبداللطیف بن رشید الدّین فضل الله همدانی تألیف داشته است. این رساله از متون علم حساب است و مرتّب است بر یک مقدّمه و دو

۱ . فهرست ج۴، ص۴۲۶.

فنّ. مقدّمه در دو فصل در تعریف علم حساب و صور اعداد. فنّ اول در اصول حساب در دو باب، باب اوّل در حساب صحاح در ۳ فصل، باب دوم در حساب کسور در ۶ فصل، فنّ دوم در فروع حساب در ۴ باب، باب اوّل در منازل اعداد در ۴ فصل. باب دوم در حساب کسور بطریق اهل تنجیم در ۸ فصل. باب سوم در مساحت، در ۳ فصل. باب چهارم در استخراج مسائل بطریق جبر و مقابله.

مؤلّف در عنوان«تذنیب» آورده است که این رساله بنظر محمد جمال الدّین ابراهیم بن محمد طیّبی(از محتشمان وقت) رسید و بدستور وی مبحث«حساب الخطائین» و«وزن الاعمال» را نگاشت و بر آن افزود. سپس شاگرد مؤلّف حمزه بن علی مشهور به سعد بیهقی مبحث استخراج مفردات را برسم تکمیل فائده نگاشت و الحاق نمود.

آغاز: «الحمدلله الفرد بلاند المنزه عن الزوج و الاضداد».

انجام: «قال المدعو بسعد بلغه الله فرادیس الجنان هذا آخر ما اردنا الحاقه بالمختصر حامدین لله تعالی مفیض الجود و مصلین علی نبیه محمد افضل الناس فی الجود و علی آله الطیبین الطاهرین بفضلک یـا اکرم الاکرمین و یا ارحم الراحمین».

کاغذ آهاری حنائی، دارای ۸۹ برگ، اندازه: ۲۲×۱۴، خط نستعلیق ۱۴ سطری، اشکال با مرکب مشکی ترسیم شده، بیشتر صفحات معلّق بحاشیه، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۱ هــق. وقفی سید محمــدباقر سبزواری.

۷۶۹

شمسیّه

(۱۴۰۱۶)

بمانند پیش. این نسخه فاقد تکمله سعد بیهقی است.

انجام: «و التوفیق من واهب الوجود و مفیض الخیر و الجود».

کاغذ آهاری نخودی رطوبت رسیده، خط نسخ ۱۵ سطری، کاتب: احمد تقی بن فقیه محمد اصـمعی چیولی، تاریخ تحریر: چهارشنبه ۳ صفر ۱۰۳۷، جلد تیماجی عنّابی ضربی کهنه، وقفی فاضل خان در ۱۰۶۵ هـ‍ق.

۷۷۰

عیون الحساب

(۲۱۸۲۸)

عربی. مؤلّف: محمد باقر بن زین العابدین یزدی. از استادان علوم ریاضی اواخر سده ۱۰ و اوائل سده ۱۱ هـ‍ق. و دارای تألیفات متعدّد در این رشته[۱] وی این کتاب را بنام یکی از محتشمان دولت صفویّه معنون داشته. نسخه ناقص و موریانه خورده و وصّالی شده است باین جهت ترتیب دقیق ایـن کتـاب دانسته نشد. تنها بخش مقدّمه و دو باب خوانده شد: مقدّمه در تعریف علم حساب. بـاب اوّل: «فـی حساب الصحاح و فیه ثلاثة عشر مطلبا» باب دوم: «فی حساب الکسور و فیه مقدمـه و ثلاثـة عشـر مطلبا».

آغاز: «الحمدلله علی ما اولانا من ضروب نعمه المتضاعفة و منحنا من لطایف قسمته المترادفة».

انجام: «و لیکن هذا آخر ما اردنا ایراده فی الرسالة و الصلوة علی خاتم الرسالة».

---

۱ . طبقات الاعلام الشیعه جلد موسوم به الرّوضة النضرة ص ۷۵ در الذّریعه ج ۱۵ ص ۳۷۸ مذکور است که مبنای این کتاب در نسخه‌یی بر مقدّمه و پنج باب است و در نسخه‌یی دیگر بناء تألیف بر مقدّمه و هفت باب.

کاغذ حنائی آسیب دیده شدید از موریانه صّالی شده، دارای ۱۰۱ برگ، اندازه: ۲۷×۱۷، خط نستعلیق ۱۹سطری، عناوین به سرخی، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۳ هــق. وقفی مقام معظّم رهبری آیت الله خامنه‌یی.

۷۷۱

فارسی هیئت

(۱۱۴۵۱)

فارسی. مؤلّف: علاءالدین علی قوشّچی. این کتاب مرتّب است بر مقدّمه و دو مقاله و خاتمه: مقدّمه در بیان آنچه پیش از شروع درین دانستنی است و آن دو قسم است. قسم اوّل آنچه بهندسیّات تعلّق دارد. قسم دوم در آنچه تعلّق بطبیعیّات دارد. مقاله اوّل در بیان اجرای علوم در شش باب. مقاله دوّم در بیان هیئت زمین و قسمت آن باقالیم در یازده باب. خاتمه در معرفت ابعاد و اجرام.

آغاز پس از یک سطر خطبه عربی: «اما بعد این کتاب مشتمل است بر مقدمه و دو مقاله و خاتمه».

انجام: «بیست و دو برابر زمین است».

کاغذ آهاری نخودی،دارای ۶۴ برگ، اندازه: ۱۹×۹، خط نستعلیق ۱۴ سطری، عناوین به سرخی، برخی صفحه‌ها معلّق به حاشیه. کاتب: محمد صفی بن محمد مؤمن معلم. تاریخ تحریر: چهارشنبه ۱۲ ربیع الاوّل ۱۱۰۷، وقفی شیخ محمد صالح علاّمه حایری.

۷۷۲

فارسی هیئت

(۲۲۹۶۴)

بمانند پیش.

انجام: «و الله اعلم بحقایق الامور».

کاغذ آهاری حنائی، دارای ۶۸ برگ، اندازه: ۱۸×۱۰/۵، خط نستعلیق ۱۵ سطری، عناوین و اشکال به سرخی، کاتب: محمد بن تبریزی، تاریخ تحریر: شعبان ۱۰۶۵ در تبریز، جلد تیماجی مشکی، شیرازه‌بندی با نخ نخودی رنگ، وقفی حاج سید عبدالباقی آیت الهی شیرازی در اسفند ماه ۱۳۷۴.

۷۷۳

فارسی هیئت

(۱۴۳۹۸)

بمانند پیش.

انجام: «بیست و سه برابر زمین است».

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۴۷ برگ، خط نستعلیق ۱۴سطری، صفحه اوّل کسرنویسی شده، عناوین به سرخی، تاریخ تحریر: شعبان ۱۱۸(کذ) وقفی سید محمد باقر سبزواری.

۷۷۴

فارسی هیئت

(۱۲۳۶۷)

بمانند پیش. نسخه معلّق است بحاشیه از میرزا محمد علی مدرّس چهاردهی[1] و چهار برگ آخر نسخه او است.

کاغذ حنائی، خط نستعلیق مختلف السطر از دو کاتب. جمله از اشکال و عناوین بـه سـرخی، تـاریخ تحریر: حدود سده ۱۲ هــق. وقفی مرتضی مدرّس چهاردهی[2]. در اردیبهشت ۱۳۶۲.

۷۷۵

فارسی هیئت

(۱۶۵۰۰)

بمانند پیش.

کاغذ حنائی، دارای ۴۰ برگ، اندازه: ۱۲/۳×۲۲/۲، خط نستعلیق ۱۷سطری، عناوین به سرخی، برخی صفحه‌ها معلّق بحاشیه، کاتب: سید خلیل الله، تاریخ تحریر: حدود سـده ۱۲ هــــق. واگـذاری بنیـاد مستضعفان در شهریور ماه ۱۳۶۷.

۷۷۶

فارسی هیئت

(۱۵۹۱۸)

بمانند پیش.

---

۱ . در هدیّة العارفین ج۱، ستون ۷۳۶ و در کتاب تاریخ نظم و نثر در ایران ج۱، ص۲۹۶ مذکور است که علآء الدین علی قوشجی را در رشته هیئت کتابی است عربی بنام فتحیّه. در جلد هشتم فهرست اشتباهاً کتاب فارسی هیئت و فتحیّه نام یک کتاب ضبط شده.

۲ . مذکور در جلد ۵ فهرست، ص۵۸۹.

کاغذ آهاری شکری، دارای ۳۷ برگ، اندازه: ۱۷/۲×۱۰، خط نسخ ۱۷ سطری، عناوین به سـرخی،

تاریخ تحریر: حدود سده ۱۳ ق. واقف بمانند شماره قبلی.

۷۷۷

فارسی هیئت

(۱۶۱۸۲)

بمانند پیش. صفحاتی از اوّل نسخه افتاده.

آغاز موجود: «باب دوم در بیان دوائر مشهوره از عظام و صغار».

ضمیمه: قطعه از کتابی در علم صرف.

واقف بمانند شماره قبلی.

۷۷۸

قبلهٔ الآفاق

(۱۱۳۳۶)

فارسی. مؤلّف: رضی الدّین محمد قزوینی معروف به آقا رضی. متوفّی در ۱۰۹۶ هـق. از شاگردان ملاّ

خلیل قزوینی است و خود از اعلام جامع اواخر سده ۱۱ هـق. و صاحب تألیفات ممتعه.[۱]

این رساله در بیان معرفت قبله از جنبه‌های فقهی و ریاضی است و مرتّب است بر چهار رکـن: ۱ در

حقیقت قبله در ۴ فصل ۲ در بیان تحصیل سمت قبله بطرف مشهوره در ۳ فصل ۳ در بیان تحصـیل

---

۱ . اعیان الشیعه، ج۹، ص۱۵۹ چاپ دارالتعارف بیروت.

سمت قبله بطریق جدید در ۳ فصل ۴ در تفصیل بعضی امور مستخرجه از کره مجمع البلاد و آنچه مناسب آن باشد در ۳ فصل.

آغاز: «اللهم کما ولیت نبیک قبلة ترضاها انزل علیه و آله من الصلوات ازکاها و من البرکات افضلها و اتماها».

انجام: «تا چین سیصد و ده فرسخ و سی و نه مرحله».

کاغذ آهاری شکری، دارای ۴۷ برگ، اندازه: ۱۶×۹، خط نستعلیق ۱۵ سطری، عناوین به سرخی، کاتب: محمد حسن آشتیانی، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۴ هـ.ق.، جلد تیماجی خرمایی، وقفی شیخ محمد صالح علاّمه حایری در مرداد ماه ۱۳۵۱.

۷۷۹

قرآن کواکب

(۲۱۸۸۵)

فارسی. مؤلّف: محیی الدّین بن بدر الدّین اناری، از اخترشناسان سده ۱۰ هـ.ق. این کتاب(که در تاریخ نظم و نثر در ایران ج۱، ص۸ بنام جامع القرانات ضبط شده است) در بیان قران اختران و زایچه طالع سال‌هایی است. مطالب در عنوان فصل ذکر شده است. صفحه آخر نسخه ناقص است.

آغاز: «خوب‌ترین کلامی که چون آفتاب جهان و ماهتاب عالم تاب».

انجام موجود: «و از فکر و تامل بیرون ایند و در زمان قران موسی اول و دوم باقران».

کاغذ حنائی روشن موریانه‌زده، دارای ۷۲ برگ، اندازه: ۱۷×۱۰، جدول‌بندی به لاجورد و شنگرف. خط نستعلیق ۱۷ سطری، تاریخ تحریر: حدود اواخر سده ۱۱ و اوائل سده ۱۲ هـق. وقفی مقام معظم رهبری آیت الله خامنه‌یی در فروردین ۱۳۷۴.

۷۸۰

کتاب حساب

(۱۰۷۵۰)

فارسی. مؤلّف از مردمان سده ۱۳ تا اوائل سده ۱۴ هـق. این کتاب بر اسلوب جدید نگاشته شـده. روش آن تعریف قواعد حساب و اندکی تمرین. بخشی از عناوین: تعریف علم حساب، قاعده دانستن مراتب اعداد. تعریف و قاعده و امتحان جمع و تفریق و ضرب و تقسیم و اربعه متناسبه و قواعد کسور در«دو مقدّمه و شش فصل» دیسمال. پاریشان مرکّب، قاعده لافرثم.

آغاز: حساب علمی است که بسبب آن استعلام می‌شود استخراج اعداد مجهوله از معلومه آن».

انجام: «قواعد مفصله فوق که برای تسهیل بنا گذاشته‌اند».

کاغذ آهاری نخودی، دارای ۵۵ برگ، اندازه: ۱۷/۵×۱۱، خط نستعلیق تحریری خوش ۱۲ سطری، اعداد و برخی عناوین به سرخی، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۴ هـق. جلد تیماجی مشکی، وقفی حاج آقا محمد ایرانی مجرّد در بهمن ۱۳۵۰.

۷۸۱

کتاب حساب

(۱۰۷۴۰)

فارسی. مؤلّف شناخته نشد. تاریخ تحریر می‌رساند که مؤلّف از مردمان سده ۱۳ ق. و عارف به زبان فرانسه است.

کتاب مرتّب است بر مقدّمه در تعریف علم ریاضی و شش باب. باب اوّل شامل ۸ فصل در تفصیل اعداد تام و جمع و تفریق و ضرب و تقسیم. باب دوم مشتمل بر ۳ فصل(در اعداد و جمع کسور و دسیمال) باب سوم در گرفتن جذر یا اصل مکعّب. فصل دوازدهم(کذ) درکیفیت اصل کمیات و طریقه عمل کردن به آنها. باب چهارم در نسبت و تناسب کمیّات در ۸ فصل(حاصل موازنه دو کمیّت، مروز عربه تناسب(کذ) تناسب مفرد تناسب مرکّب، در تقسیم کردن عددی بقسم‌های متفاوته) باب پنجم در تساوی درجه اوّل درجه دوم تا بکار بردن آنها از برای جواب گفتن. در ۴ فصل در تساوی، مثال در بیان تساوی. قاعده از برای پیدا کردن یک کمیّت در میان چند کمیّت دیگر در لگاریتم. بچه طریق می-توان تساعد و تقسیمی و لوگاریتم را با یک دیگر بکار برد).

آغاز پس از بسمله: «علم ریاضی از قرار تعریف متعارفی علمی است که بما می‌آموزند شناختن کمیات را از اندازه گرفتن آن کمیات».

انجام: «این کتاب حساب در بیست نهم ماه شعبان المعظم بانجام رسید سنه ۱۲۶۸.

کاغذ آهاری نخودی، دارای ۶۰ برگ، اندازه: ۲۱×۱۷، خط نستعلیق تحریری ۱۵ سطری، جدول‌های حسابی بسرخی، رموز ریاضی بخط فرانسه بسرخی، باحتمال قوی این نسخه اصلی و بخط مؤلّف است. جلد تیماج ماشی تیره، وقفی حاج آقا محمد ایرانی مجرّد در بهمن ماه ۱۳۵۰.

۷۸۲

کفایة التّعلیم فی صناعة التنجیم

(۱۱۸۵۵)

فارسی. مؤلّف: خواجه امام اجل ظهیر الحق ابوالمحامد محمد بن مسعود بن زکی الغزنـوی، از علمـاء نامی سده ششم هــق.[1]

وی را در رشته فلکیّات دو کتاب است. یکی بنام کفایهٔ فی الهیئهٔ و خود آن را به فارسی ترجمه نموده بنام جهان دانش(شماره ۱۱۹۹۹) دومی این کتاب است که به فارسی نگاشته و از سال ۵۴۰ تا ۵۴۲ مشغول تالیف آن بوده و نمونه خوب نثر علمی فارسی است.

برای معرّفی کتاب و طرز تبویب آن سطوری از دیباچه آن نقل می‌گردد:

«غرض کتاب شناختن هیأت و احکام است لیکن از هیأت آنچه مبتدی را بکار شود بر او احکام و جز آن تقریر کنیم و از احکام آنچه مبتدی و منتهی را کفایت باشد بدان سبب که مقصود از تصـنیف ایـن کتاب تصحیح احکام است و منفعت کتاب آن است که چون مبتدی در علم هیأت این کتاب را بخواند قادر گردد هر آنچه منتهی را بکار شود و چون مبتدی و منتهی در احکام این کتاب را بداند از کلّی کتب احکام مستغنی گردد».

: «و اما طریق سخن گفتن آن است که در هر معنی که سخن گوئیم نخست حدّ وی بگوئیم تا ماهیّت وی دانسته شود پس اقسام وی پیدا کنیم تا کمیّت روشن شود. هر چه موجزتر تا ملالت نیارد و هر چه مفهوم‌تر تا بر خاطر متعلّم دشوار ننماید و قسمت این کتاب دو جنس است. جنس اوّل در هیأت. جنس دوم در علم احکام.

آغاز: «سپاس و ستایش خدای را جلّ جلاله که آفریدگار است».

---

۱ . تاریخ نظم و نثر، ج۱، ص۱۲۵.

انجام: «دیگر برین قیاس کن و بدان که چون اینجا رسیدیم کتاب بپایان رسید».

کاغذ شکری آسیب دیده از رطوبت و موریانه، دارای ۱۰۶ برگ، اندازه: ۹/۳×۱۴، خط نستعلیق ۱۹ سطری، کاتب: محمد کاظم بن سید حسین علمدار مازندرانی، تاریخ تحریر: ۲۵ رمضان ۱۰۹۵، عناوین و اشکال بشنگرف، جلد میشنی خرمایی، وقفی مدرّس رضوی در آبان ۱۳۵۹.

۷۸۳

کفایة التعلیم

(۱۲۹۷۴)

بمانند پیش.

انجام: «و بر این اختیار ختم شد بحمدالله تع و حسن توفیقه».

کاغذ حنائی، دارای ۱۴۵ برگ، اندازه: ۲۳/۵×۱۱/۵، خط نستعلیق ۲۳ سطری، عناوین به سرخی، کاتب: محمد حسین رونویس از نسخه‌یی که محمد بن اسعد دوّانی نامی به سال ۱۰۴۱ در مدرسه صالحیّه نوشته بود. تاریخ تحریر: سده ۱۳ هـ.ق. وقفی شیخ عبدالله مجتهدپور در۱۵ مرداد ۱۳۶۲.

۷۸۴

کفایة التعلیم

(۱۵۳۰۰)

بمانند پیش. صفحه اوّل ناقص.

آغاز موجود: «متداخل نگردد پس برای این فایده‌ها».

انجام: «کتاب بپایان رسید بعون الله و حسن توفیقه».

کاغذ فرنگی آهاری نخودی، دارای ۱۳۳ برگ، اندازه: ۱۷×۲۴/۵، خط نستعلیق ۱۹ سطری، عناوین و اشکال به سرخی، تاریخ تحریر: ۱۲۳۶، جلد تیماج عنابی، واقف: حاج احمد آقا فاضل در اسفند ۱۳۶۵.

۷۸۵

کفایهٔ التعلیم

(۱۵۴۴۲)

این نسخه قطعه آخر کتاب است.

آغاز: «فصل و اما نمودار بطلیموس آنست که در چه طالع ولادت».

انجام: «بیست و پنجم شهریور سال بر پانصد و هفده پارسی بود».

کاغذ آهاری نخودی، دارای ۴۱ برگ، اندازه: ۱۲/۵×۱۶/۵، خط نستعلیق ۱۸ سطری، عناوین به شنگرف، کاتب: محمد مؤمن بن محمد صالح فراهی صدیقی، تاریخ تحریر: ۱۳ ربیع الثانی ۱۱۳۱، جلد مقوّا عطف و گوشه‌ها تیماج دارچینی.

۷۸۶

کنزالحساب

(۲۲۷۹۹)

فارسی. مؤلّف: حاج فرهاد میرزا معتمد الدّوله پسر پانزدهم نایب السّلطنه عبّاس میرزا بن فتحعلیشاه قاجار. متولّد در جمادی الاوّل سال ۱۲۳۳ متوفّی در روز سه‌شنبه ۲۱ ذیقعده ۱۳۰۵ مدفون در صحن

روضه منوّره کاظمین که آن را تعمیر کرده بود.[1] وی شاهزاده فاضل و از رجال کاردان عصر خویش بود. این کتاب ترجمه و شرح خلاصة الحساب است. تاریخ ختم: شب جمعه ۱۷ رجب ۱۲۵۶.

آغاز: «چنین گوید بنده ایزد راد فرهاد که در شهر صفر المظفّر من شهور سنه ۱۲۵۶ هجری بعلم حساب مایل شدم که از آن گوشه توشه و از آن خرمن خوشه یافته باشم».

انجام: «و السلام علیکم و رحمه الله و برکاته».

این نسخه برای میرزا احمد وقار فرزند حکیم وصال شیرازی نوشته شده.

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۱۸۲ برگ، اندازه: ۲۰/۵×۱۴، خط نستعلیق و شکسته ۱۴ سطری، جلد تیماجی مشکی، شیرازه‌بندی با نخ‌های الوان، وقفی سید عبدالباقی آیت اللهی شیرازی در اسفند ۱۳۷۴.

۷۸۷

کیفیت نسبتها(رساله در بیان-)

(۲۲۹۶۵)

فارسی. مؤلّف نامعلوم. دیباچه رساله می‌رساند که مؤلّف از فضلاء امامیّه است احتمالاً ملا مظفر گنابادی این رساله ذکر ۴۵ مورد نسبت‌هایی است که محتمل است میان دوائر عظام باشد. این رساله ضمیمه شحر ملخّص چغمینی چاپ شده.

آغاز: «الحمدلله الذی جعل نسبه العباد الی الانبیا وسیله الی النجات من النار و الصلوة علی انسب الی رحمت(کذ) محمد و عترته الاطهار... بس(کذ) بدان که این رساله است».

انجام: «بر دوایر وسط السماء الرویه واقع شده».

---

۱ . شرح حال رجال ایران، ج۳، ص۸۶، احوال و اشعار شیخ بهائی.

رساله دارای ۷ برگ، خط نستعلیق ۱۵ سطری، تاریخ تحریر: ۹ شوال ۱۰۶۵، ضمیمه شماره ۲۲۹۶۴.

۷۸۸

لغز

()

عربی. اثر خامه شیخ بهائی.

آغاز پس از خطبه نام مؤلّف: «لایخفی علیکم ایها الاصحاب العظام و الاحباب الکرام المختصون من الله سبحانه بالافهام الوقادۀ و الاذهان النقادۀ».

این رساله را محمد جعفر بن نجم الدیّن محمود الخادم الحسینی در اصفهان در تاریخ ۱۰۲۲ هـ‍ق نوشته و معلّق بحواشی مؤلّف و هم مقرّو بر مؤلّف است. این رساله ضمیمه نسخه شماره ۱۷۱۹۸ است.

۷۸۹

لغز

(۱۸۵۷۷)

بمانند پیش.

آغاز پس از بسمله: «ایها العالم الادیب و الفاضل اللبیب ما اسم یطلق علی بعض المسمیات».

انجام: «مع تشتت الاحوال و تستت(کذ) الاهوال».

تاریخ تحریر: ۶ ذیقعده ۱۰۷۹ این شماره را در مجموعه شماره ۴۹۴۷ ص ۲۰۲ ببینید.

۷۹۰

لوآئح القمر

(۱۴۳۴۵)

فارسی. مؤلّف: کمال الدّین حسین بن علی واعظ سبزواری. متخلّص به کاشفی از اعلام نامی در آغاز سده ۱۰ ق. صاحب تالیفات متنوّعه[1]. وی در رشته احکام نجومی کتب متعددی نگاشته و هر یک را به نامی مخصوص نامیده درباره این مؤلّفه آورده است: «وقت آن آمد رساله لـوآئح القمـر اعنّـه حقـایق اختیارات و ازمّه دقایق آن به ایدی فارسان مضامیر دانشوری و شهسوران میـادین حکمـت پـروری رسد».

این کتاب مرتّب است بر یک مقدّمه و دو مقاله و خاتمه. مقدّمه در تعریف اختیار و موضوع و مبادی و فوآئدی که بر استعمال آن مرتّب می‌شود. در ۳ فصل. مقاله اوّل در شرائط کلیّه اختیارات و آنچه احتراز از آن لازم باشدو آنچه اسباب کمال اختیار بود، در ۳ فصل. مقاله دوم در اختیارات جزئیه و آن صد و پنجاه اختیار است خاتمه در اختیارات متفرّقه در ۲۰ فصل.

آغاز: «الحمدلله الّذی بید حکمته ازمّة الاختیار».

انجام: «اثر اختیار در حق وی اتم و اکمل بود».

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۳۸ برگ، اندازه: ۳۱×۲۱، خط نستعلیق ۲۷ سطری، عناوین به سرخی، کاتب: علی اکبر بن نجفعلی مراغی، تاریخ تحریر: ۱۹ جمادی الاوّل ۱۲۰۵، وقفی سید محمّـد بـاقر سبزواری.

۷۹۱

لوائح القمر

---

۱ . فهرست ج۴، ص۴۳۲.

(۲۲۹۳۹)

بمانند پیش.

کاغذ شکری فرنگی دارای ۱۰۷ برگ، اندازه: ۱۳/۶×۱۹/۶، خط نستعلیق ۱۶ سطری، عناوین به سرخی، کاتب: علی بن رجبعلی اصفهانی منجّم شیرازی،تاریخ تحریر: ۱۲۲۸، شیرازه‌بندی با نخ‌های الوان، جلد تیماجی مشکی، وقفی حاج سیّد عبدالباقی آیت اللهی شیرازی، در اسفند ۱۳۷۴، ضمیمه: در صدر نسخه بخط مغایر چهار صفحه در احکام نجومی و جدول حساب ابجدی.

۷۹۲

لوآئح القمر

(۱۰۴۶۰)

بمانند پیش.

انجام: «اهم و اشمل بود و الله جامع الشمل و متمم النور و الیه تصیر الامور».

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۹۸ برگ، اندازه: ۲۱×۱۴، خط نستعلیق ۲۰ سطری، عناوین به سرخی، تاریخ تحریر: دوشنبه ۱۴ ربیع الثّانی ۱۲۳۲، خریداری آستان قدس در مرداد ۱۳۴۹.

۷۹۳

لوآئح القمر

(۲۲۷۶۳)

بمانند پیش.

انجام: «اتم و اشمل بود».

کاغذ فستقی، خط نسخ ۱۹ سطری، کاتب: محمد معبر کرمانی، عناوین به سرخی، تاریخ تحریر: ذیقعده ۱۲۳۱، شیرازه‌بندی به نخ‌های الوان، جلد: تیماج مشکی، وقفی حاج سید عبدالباقی آیت اللهی شیرازی در اسفند ۱۳۷۴.

۷۹۴

لوآئح القمر

(۲۲۷۹۱)

بمانند پیش. صفحه آخر ناقص است.

انجام موجود: «نو دوختن و معاملت بگذاری».

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۱۰۷ برگ، اندازه: ۲۱/۵×۱۳، خط نستعلیق ۱۷ سطری، عناوین به سرخی، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۳ ق. جلد تیماج زرشکی، واقف: بمانند شماره قبلی.

۷۹۵

لوآئح القمر

(۱۲۹۴۶)

بمانند پیش. نسخه ناقص است.

انجام موجود: «پس از هشت درجه دلیل سلامتی باشد و در سرطان نفع».

کاغذ شکری فرنگی رطوبت رسیده، دارای ۸۴ برگ، خط نستعلیق تحریری ۱۴سطری، عناوین به سرخی، تاریخ تحریر: قرن ۱۳ ق.، جلد: مقوّا، وقفی شیخ عبدالله مجتهدپور در ۱۵ مرداد ۱۳۶۲.

۷۹۶

مجموعه

(۱۰۳۹۵)

مشتمل بر دو رساله فارسی:

۱. لمعات

مؤلّف: ابوالخیر تقی الدین محمد بن محمد فارسی. این رساله خلاصه مؤلّفه دیگرش(به نام حلّ التقویم) است و مرتّب است بر مقدّمه در معنی تقویم و مقاله در شرح تقویم و خاتمه در نسبت ساعات شبانه و روز بکواکب، مطالب را در عنوان«لمعه» آورده است. کاتب رساله را به نام«لمعات در حلّ تقویم» نوشته است و در الذّریعه ج۲، ص۳۵۸ به نام انتخاب حلّ التقویم ضبط شده است.

آغاز: «بعد از حمد و ثناء و صلوات و دعا مخفی نیست که این رساله انتخابیست از حلّ التقویم که فقیر عیی ابوالخیر محمد ابن محمد الفارسی در سابق زمان تحریر نمود».

انجام: «هر دعا که کند بامر مجیب الدعوات باجابت مقرون کردد و الله اعلم بالصواب».

ضمیمه: گفتاری در احکام نجومی بخط نستعلیق.

۲ رساله در معرفت تقویم.

مؤلّف: عبدالقادر رویانی.

آغاز: «الحمدلله رب العلی و السلام علی نبیه المصطفی».

انجام: «که از نحس منصرف بود هیچ کار نشاید».

ضمیمه: معلّق به احکام نجومی فارسی.

کاغذ شکری فرنگی، ۶۸ برگ، اندازه: ۱۵×۱۰، خط نسخ ۱۱ و ۱۴ سطری، عناوین به سرخی، تاریخ تحریر: ۴ رجب ۱۲۴۱، جلد میشن عنّابی، خریداری آستان قدس در مرداد ۱۳۴۹.

۷۹۷

مجموعه

(۱۰۴۲۵)

مشتمل بر متن و شرح:

۱. شمسیّه.

عربی. مؤلّف: نظام الدّین حسن بن محمّد بن حسین قمی نیشابوری. معروف به نظام نیشابوری و نظام اعرج.[۱]

رساله در حساب و مرتّب است بر مقدّمه(شامل دو فصل) و دو فن(اصول و فروع حساب).

آغاز: «الحمدلله الفرد بلاندّ المنزّه عن الزوج و الضد».

انجام: «فهذه قوانین اذا اتقنت حفظها ملکت زمام استخراج مطالب شریفهٔ فی فن الحساب و هو الملهم للصواب و الیه المرجع و الماب».

کاتب: اسمعیل بن محمد بن نصار، تاریخ تحریر: سه‌شنبه ۳ جمادی الاوّل ۱۰۴۵ در اصفهان.

۲. شرح شمسیّه.

کاتب بخش مقدّمه را ننوشته است و نسخه ناقص و صفحه آخر وصّالی شده است با این جهت مؤلّف شرح شناخته نشد. روش این شرح مزجی است متن بشنگرف به رمز«م» و شرح به نشانه«س» است.

---

۱ . فهرست ج۴، ص۴۲۶.

آغاز: «م و رتبتها س ای الرساله».

انجام موجود: «الواصل بین محیط القاعدهٔ و العلیا».

کاغذ آهاری حنائی و نخودی، جمعاً دارای ۱۶۹ برگ، اندازه: ۲۰×۱۲/۵،اشکال بشنگرف و برخی در زمینه نقرابی ترسیم شده، جلد تیماجی مشکی. خریداری آستان قدس در مرداد ۱۳۴۹.

۷۹۸

مجموعه

(۱۰۶۴۴)

مشتمل بر سه کتاب و رساله :

۱. خلاصهٔ الحساب.

عربی. مؤلّف: شیخ بهآئی.

کاغذ آهاری نخودی، خط نستعلیق ۱۲ سطری، عناوین به سرخی، تاریخ تحریر: شعبان ۱۳۱۰.

۲. اللغات المثلّثه.

منظومه فارسی نونیه. شامل ۵۰ بیت اثر طبع شاعری بدیعی تخلّص[۱]. در بیان تعداد لغات عربی که باختلاف حرکات موجب تغییرمعنی است. چون ربّ پروردگار. رُبّ شیره سطبر از هر میوه بعد از فشردن و رِب جماعت کثیر.

آغاز: «از پس حمد خداوند علیم غیب دان– در لغت انشا کنم نظمی چه لؤلؤ در جهان».

انجام: «این چنین لفظ بدیعی را بدیعی نظم کرد تا بماند در جهان از وی بسی نام و نشان».

---

۱ . در فرهنگ سخنوران شاعرانی بدیعی تخلّص ذکر شده است.

کاغذ آهاری شکری، دارای ۳ برگ، خط نسخ و نستعلیق،۱۵ سطری، کاتب: محمد بـن محمدرضـا.

تاریخ تحریر: رجب ۱۳۱۰.

۳. معرفهٔ التقویم.

عربی، مؤلّف: احمد بن محمد مهدی شریف اصفهانی خاتون آبادی از فضلاء نیمه اوّل سده ۱۲ هــق.[۱]

این رساله مرتّب است بر مقدّمه و ۱۰ فصل المقدمه لما کان بناء الحسابات و بیان المطالب فی کتب هذا الفن علی الرقوم و الرموز. الفصل الاول فی ایام الاسابیع و التواریخ. ۲. فی معرفهٔ الکواکب و البروج، ۳. فی نظرات الکواکب و تناظر بعضها الی بعض ۴. فی تحویل الکواکب السبعهٔ و عکسها و شرفها و هبوطها و اوجها و حضیضها و ظهور المتحیرهٔ و خفائها ۵. فی معرفهٔ انتقالات القمر و مزاجاته ۶. فـی معرفـهٔ المنازل و ساعات النسبهٔ و التوقیعات، ۷. فی بقایا ما یورد فی تقاویم من الزوائد ۸. فی ذکـر بنـذ مـن احوال کواکب السبعهٔ و البروج الاثنی عشر ۹. فی معرفهٔ بیوت الاثنی عشر و متعلقاتها اجمالا، ۱۰. فی معرفهٔ ما یحتاج الیها فی الاختیارات مما ینبغی مراعاتها فیها. مؤلف این رسـاله را هنگـام تشـرّف بـه کربلآء نگاشته است. تاریخ ختم تألیف جمله انجام نسخه: اواخر شهر ربیع الاوّل ۱۱۲۶.

آغاز: «نحمدک یا خالق الشمس و القمر».

انجام:«و قد وصل الی هنا تالیفه و ترقیمه مع کثرهٔ الاشتغال و تفرق البال و فور الملال و عدم جمعیـهٔ الحواس و الحال فی اواخر شهر ربیع الاول سنهٔ ست و عشرین و مائهٔ بعد الالف».

کاغذ شکری فرنگی، اندازه: ۱۷×۱۱، خط نستعلیق تحریر ۱۲ سطری، کاتب: محمد بـن محمدرضـا خوانساری، تاریخ تحریر: پنجشنبه ۵ جمادی الثانی ۱۳۱۱ در مدرسه خوانسار.

۱ . الذریعه، ج۲۱، ص۲۵۰ آورده که مؤلّف را رساله فارسی است به این نام که مشتمل بر ۸ فصل است.

۷۹۹

مجموعه

(۱۰۸۳۱)

مشتمل بر دو اثر:

۱. رسالهٔ المعینیهٔ

فارسی. مؤلّف: خواجه نصیرالدّین طوسی.

آغاز: «سپاس و ستایش حضرت ذوالجلالی را که انوار دقائق حکمت او».

انجام: «در حال استعجال اتفاق تحریر افتاد والله اعلم بالصواب و الیه المرجع و المآب».

خط نستعلیق تحریری ۲۰ سطری، عناوین و اشکال به سرخی، تاریخ تحریر: ۱۲۳۲.

۲. تحفهٔ بهیهٔ

عربی، مؤلّف: شیخ محمد شریف بن رضا شیروانی تبریزی. متوفّی پس از ۱۲۴۸ هـق. از شاگردان سید علی طباطبائی صاحب ریاض است. و از فضلآء سده ۱۳ هـق. و صاحب تألیفات متنوّعه[۱] این کتاب در علم حساب است که برای فرزندش در مشهد رضوی تألیف نموده و مرتّب است بر مقدّمه و ده باب. عناوین و شماره برخی ابواب نانویس است. عناوین عمده: اما المقدمهٔ ففی رسم العلم و موضوعه و نمایته. الباب الاول فی بیان حساب الصحاح من الجمع و التفریق و التضعیف و التنصیف و الضرب و القسمهٔ و التجذیر و نبیها فی ثمانیهٔ فصول. الباب الثانی فی حساب الکسور و فیه ثلاث مقدمات... فی استخراج المجهولات بالاربعهٔ المتناسبهٔ... فی استخراج المجهولات بحساب الخطاین. الباب الخامس فی

---

۱ . طبقات اعلام الشیعه، جلد سوم به کرام، ص۶۱۷.

استخراج المجهولات بعمل العکس. الباب السادس فی استخراج المجهولات بطریق الجبر و المقابلهٔ و یتم بیانه فی فصلین... فی مشاهیر ما انتهت افکار الحکماء من الجبریات... فی بیان عدهٔ من کلیات قواعد هذا الفن... فی عدهٔ من غوامض مسائل یستمد بها فی استخراج المجهولات... و فیه مقدمهٔ و ثلث فصول المقدمهٔ ففی بیان ما یتوقف معرفهٔ المساحهٔ علیه... فی اوزان الاراضی الاجراء القنوات.

آغاز: «الحمدلله کما هو اهله و مستحقه و الصلوهٔ علی محمد و آله کما هی حقه فهذه تحفهٔ بهیّهٔ وضعتها فی البلدهٔ السنیهٔ مشهد سیدنا الرضا لقرهٔ عینی الرضا».

انجام: «و هی مقدار عمق البئر هذا ما اردنا ایراده بعون الله و حسن توفیقه.

ضمیمه منظومه عربی مشتمل بر ۲۰ بیت در تعبیر خواب منقول از امیر مومنان علیه السلام مطلع منظومه: «روی الامام الصادق الامینا– هی الامام الانزع البطینا».

کاغذ شکری فرنگی، جمعاً دارای ۸۸ برگ، اندازه: ۲۱×۱۵/۵، خط نستعلیق تحریری ۲۰ و ۱۷ سطر بخط دو کاتب. کاتب کتاب دوم علی بن رضا و تاریخ تحریر رمضان ۱۲۵۴، وقفی حاج آقا محمد ایرانی مجرّد در بهمن ۱۳۵۰.

۸۰۰

مجموعه

(۱۰۸۷۸)

مشتمل بر سه رساله فارسی:

۱. تحفه حاتمی

مؤلّف: شیخ بهآئی.

آغاز پس از خطبه عربی: «چون درین ولا خاطر ملکوت ناظر نواب قدسی».

انجام: «و این رساله بر لفظ سهولت و آسانی سمت اختتام یافت».

۲. الاوزان و المقادیر

مؤلّف: میر محمد مؤمن بن علی الحسینی، از اعلام جامع متشخّص نیمه اوّل سده ۱۱ هـق.[۱] وی ایـن رساله را بفرمان شهریار هندی محمد قطب شاه نگاشته است. در مقدمه آورده: «که چون مقدار بعضی وزنها پیمانها دانستی بجهت رعایت بعضی امور شرعیه و اعمال دانسـتن آنهـا واجـب و ضرورتسـت بنابراین درین باب چند کلمه که مناسب حال و مقتضی ضیق مجال باشد مرقوم و معروض میگردد». این رساله مرتّب است بر مقدمّه و فصل و خاتمه: مقدّمه در بیان مجملی از مقصود. فصل در بیان دوازده مقدار مشهورتر. خاتمه در بیان فائده چند. فائده اوّل در بیان پنج وزن. فائده دوم در بیان مساحت راه-ها، فائده سوّم در بیان وزن و مساحت کر آب. این رساله در برخی نسخه‌ها بنام مقداریّه ضبط شـده است.

آغاز: «بعد از حمد و سپاس افزون از حد و مقدار و صلوة و سلامی بیرون از عدو شمار».

انجام: «چنانکه بیشتر مردم بران وجه است والله اعلم بالصواب».

۳. اوزان

---

۱ . در تاریخ«عالم ارای عباسی ج۱، ص۱۴۶» دربارەی مولّف آورده است: «میر محمد مؤمن استرآبادی از سادات عظام استراباد و خواهرزاده میر فخرالدّین سماک است. بسیار فاضل و نیکو اخلاق و صاحب طبیعت گاهی بنظم اشعار ملتفت شده. قصاید و غزلیات مرغوب دارد. در صلاح و تقوا درجه عالی داشت. حسب الفرمان حضرت خاقان بتعلیم شاهزاده مغفور پرداخت و زمان استیلاء اسمعیل میرزا توقف ایران نیاورده بجانب هند دکن رفت. از ولادت عظام دکن بنا بر وقوع تشیع سلسله علیه قطبشاهیه ملازمت محمد قلی قطبشاه اختیار نموده در آن سلسله بغایت معتبر گردید و مرتبه وکالت و پیشوایی یافت و اکنون که این صحیفه تسوید میباشد سنه ۱۰۲۵ در قید حیات است.

تذکره شمع انجمن ص ۴۴۶ درباره مؤلف چنین آورده است: «مومن میرمحمد مؤمن استرآبادی آباء و اجداد او نزد سلاطین ایران معزّز و مکرّم بودند و خود تا ۲۵ سال وکیل شاه طهماسب بود آخر سری بدیار دکن کشیده و نزد قطبشاه اعتباری بهم رسانید. در جمیع علوم متداوله متبحّر اعلم علماء عصر بود و شعر را نیکو می‌گفت».

مؤلّف بتحقیق شناخته نشد. در برگ‌های ۶ و ۶۳ نسخه تاریخ ۱۰۵۰ و ۱۰۷۱ هجری ذکر شده است. از اینرو مؤلّف از مردمان سده ۱۱ هـق. است و مینماید که از مردم امامیّه مقیم هند است. این رساله در بیان اسامی و مقدار وزن‌ها است که از کتب فقه و تفسیر و طب استخراج و به ترتیب الفبایی ذکر شده است.

آغاز پس از بسمله: «چون حکمت بالغه ربانی و قدرت کامله یزدانی از معنی واحده وحدت سـرای جود صوره متغایره افراد ممکنات بنابر نظام کمالات بحیّز خود رسانیده».

انجام: «و سلام علی المرسلین و الحمدلله ربّ العالمین».

کاغذ آهاری نخودی، دارای ۶۶ برگ، اندازه: ۱۹×۱۱/۵، خط نستعلیق ۱۷ سطری، عناوین بشنگرف، کاتب: خداداد فراهی، تاریخ تحریر: ۱۵ جمادی الثانی ۱۱۲۶، جلد تیماج مشکی، وقفی آقـا محمـد ایرانی مجرد در بهمن ۱۳۵۰.

۸۰۱

مجموعه

(۱۰۹۳۸)

مشتمل بر دو رساله فارسی:

۱. تحفه حاتمی

مؤلّف: شیخ بهائی.

آغاز پس از خطبه عربی: «اما بعد چون در این ولا خواطر ملکوت ناظر».

انجام: «سمت اختتام یافت».

تاریخ تحریر: جمعه ۲۶ رجب ۱۲۴۵.

۲.بیست باب

مؤلّف: خواجه نصیرالدین طوسی.

آغاز: «این مختصریست در معرفت اسطرلاب».

انجام: «اینست اتمام سخن در معرفت اسطرلاب».

تاریخ تحریر: ۱۲۴۵.

کاغذ شکری فرنگی، جمعاً دارای ۴۸ برگ، خط نستعلیق تحریری ۱۴ سطری، جلد تیماج ماشی، وقفی حاج آقا محمد ایرانی مجرّد در بهمن ماه ۱۳۵۰.

۸۰۲

مجموعه

(۱۰۹۴۱)

مشتمل بر دو رساله فارسی در موسیقی و آهنگها:

۱. بهجت الرّوح

مؤلّف: ضیآء الدّین عبدالمؤمن بن صفی الدّین بن عزیز الدّین(عزّ الدّین) بن محیی الدّین بن نعمت بن قاموس بن وشمگیر جرجانی. موسیقی‌دان سده نهم ق. در بعضی نسخه‌ها نام این رساله بهجت الارواح نوشته شده.[۱] این رساله مرتب است بر مقدّمه و ده باب و خاتمه: مقدّمه در آن که هر مقامی از چه استخراج کرده‌اند. باب اوّل در مبدأ این علم ۲. در اقاویل بعضی از حکمآء در این علم ۳. در نسبت این

۱ . تاریخ نظم و نثر در ایران ج۱، ص۲۶۸ و ج۲، ص۷۷۹، الذریعه ج۳، ص۱۶۲.

علم ۴. در نسبت این علم بکواکب و کره ۵. در بیان بحور اصول حرکات هر یک بقدر الحال بحسب الضربات ۶. در بیان این علم فی النظم ۷. در ترکیب پرده بحسب سیر عطارد و زهره ۸. در بیان آن که مناسب هر که چه نغمه گوید ۹. در بیان آن که هر پرده چند بانک بود ۱۰. در سلوک صاحب این علم با خواص و عوام. خاتمه در نسبت پرده‌ها بکواکب و عناصر.

آغاز: «الحمدلله رب العالمین و الصلوة و السلام علی خیر خلقه و مظهر لطف حقه محمد و اله الطاهرین اما بعد فهذه رسالة شریفة وجیزة الباهرة فی علوم الادوار من قول الحکماء الفلسفة بـدلایل المرضـیة المطبوعة یعنی این رساله‌ایست بزرگ قلیل اللفظ کثیر المعنی متبهّر در علم موسیقی از کـلام حکمـاء یونان».

انجام: «این دایره از قول حکما در بیان دوازده مقام و بیست و چهار شعبه و چهل و هشت گوشـه و شش آوازه و بیست چهار بحر اصول است».

۲. کرامیّه دوره

مؤلّف: دوره سفرچی. ترجمه احوالش بنظر نرسید. از رساله معلوم می‌گردد که مولّف از گروه امامیّه اثنی عشریّه است و از ذکر نام استادان رشته موسیقی بنظر می‌رسد که از مردمان سده نهم ق. ببعد است. این رساله را برای محتشمی بنام علیقلی خان نگاشته است. رساله مرتّب است بر سـه اصـل: ۱. در بیـان دوازده مقام. ۲. در بیان شیعه و آوازه، ۳. در بیان اصول و بعضی از فواید موسیقی.

آغاز: «بسم الله الرحمن الرحیم. نغمه اولی است ز فیض کریم».

انجام: «تا قوت دم زدن مرا خواهد بود».

کاغذ فرنگی فستقی روشن، دارای ۲۴ برگ، اندازه: ۲۵×۱۶، خط نستعلیق خوش ۱۵ سطری، تاریخ تحریر: ۱۲۷۰ هـق. جلد تیماج خرمایی، وقفی حاج آقا محمد ایرانی مجرّد در بهمن ۱۳۵۰.

۸۰۳

مجموعه

(۱۱۰۴۲)

مشتمل بر دو رساله عربی:

۱. تشریح الافلاک.

مؤلّف: شیخ بهائی.

آغاز: «ربنا ما خلقت هذا باطلا».

نسخه معلّق بحاشیه مؤلّف، عناوین به سرخی، اشکال به سیاهی.

۲. رساله در ربع مجیب.

مؤلّف: یحیی بن محمد بن عمر بن الخطّاب(در صدر نسخه نوشته شده) در توصیف رساله آورده است که این رساله مقدّمه مختصری است در معرفت استخراج اعمال روز و شب از ربع دائره موسوم به ربع المجیب که از رسائل ابو عبدالله محمد ماردینی استخراج و اختصار شده و مرتّب است بر مقدّمه و ۱۷باب و خاتمه. فالمقدمهٔ فی تعریفه و اسمائه و تسمیهٔ رسومه. الباب الاول فی معرفهٔ اخذ الارتفاع ۲ فی بیان معرفهٔ درجهٔ الشمس ۳ فی معرفهٔ میل الشمس لیومک المفروض ۴ فی معرفهٔ عرض البلد ۵ فی معرفهٔ استخراج غایهٔ ارتفاع الشمس من المیل ۶ فی معرفهٔ الجیب من القوس و القوس من الجیب ۷ فی معرفهٔ بعد القطر ۸ فی معرفهٔ الاصل الحقیقی ۹ فی معرفهٔ نصف فضله و نصف قوس النهار و اللیل ۱۰

فی معرفة الاصل المعدل و الدائر و فضله ۱۱ فی معرفة الارتفاع اذا جهل من فضل الدائر المعلوم ۱۲ فی معرفة الظل من الارتفاع ۱۳ فی معرفة الارتفاع المجهول من الظل المعلوم ۱۴ فی معرفة الارتفاع العصر و الدائر بین الظهر و العصر و الدائر بین العصر و المغرب ۱۵ فی معرفة مقدار حصة الشفق و مقدار حصة الفجر ۱۶ فی معرفة المطالع الفکیة و مطالع الشروق و الغروب ۱۷ فی معرفة العمل بالکوکب. خاتمه فی بیان اختیار صحة رسوم الربع.

آغاز: «الحمدلله فالق الاصباح و جاعل اللیل سکنا».

انجام: «هذا آخر ما اردت اختصاره جعله الله خالصا لوجهه الکریم و نفع به بجاه نبیه العظیم و صلی الله علی سیدنا محمد و آله و صحبه اجمعین».

کاغذ فرنگی آهاری نخودی، دارای ۲۶ برگ، اندازه: ۲۲×۱۶/۵،خط نسخ مختلف السطر، عناوین به سرخی، کاتب: عبدالمؤمن سنندجی که از برای حشمة السلطنه نوشته. تاریخ تحریر: ۱۲۹۲ هـق. جلد تیماج مشکی. وقفی آقا محمد ایرانی مجرّد.

۸۰۴

مجموعه

(۱۱۳۰۷)

مشتمل بر سه رساله عربی:

۱. تشریح الافلاک

عربی. مؤلّف: شیخ بهائی.

آغاز: «ربنا ما خلقت هذا باطلا».

انجام: «طوارق الحدثان و الحمدلله رب العالمین».

نسخ معلّق به حاشیه مولف.

۲. اثبات واجب

عربی، مؤلّف: ابوالحسن بن احمد قاینی، از اعلام امامیّه سده ۱۰ هـق. روایت می‌کند از شیخ عبدالعالی بن محقّق کرکی.[۱]

رساله مرتّب است بر سه باب: الاوّل فی المقدمات و فیه لوایح(۴ لایحه) الباب الثانی فی ایراد ما سنح لنا من البراهین علی وجود الواجب(۱۲ دلیل) الباب الثالث فی ایراد الدلایل التی سنحت لغیرنا(۱۱ دلیل). تاریخ ختم تالیف: ۵ ربیع الاول ۹۷۳.

آغاز: «اثباته الواجب من الکلام و مفتتح الرسالهٔ لدی الاعلام فاتحه فایحه رایحه».

انجام: «اللیل والنهار کتبها اقل عبادالله...».

۳. درج المراد

عربی. مکرّر، شماره ۸۵۸۸. مؤلّف: سیف الدین علی شریفی حایری ترشیزی. این رساله در تجوید و قراآت است و ناقص.

آغاز: «الحمد لعاصم الانسان من العدول و الطغیان بنزول الفرقان».

انجام موجود: «و ان کان الهمره».

ملحقات: یک برگ از رساله‌یی در اثبات واجب. قطعه از آخر اسرار الصّلوهٔ شهید ثانی.

---

۱ . الذریعه ج۱، ص۱۰۲.

کاغذ آهاری نخودیو حنائی، دارای ۱۱۰ برگ، اندازه: ۱۶×۱۰، خط نسخ ۵ سطری و نستعلیق مختلف السّطر از کاتب‌های متعدّد، کاتب: بخش آخر نسخه محمد مقـیم الحسـینی تویسـرکانی در ۱۱ شـوال ۱۰۰۴، عناوین و اشکال به سرخی، وقفی شیخ محمد صالح علامه حایری.

۸۰۵

مجموعه

(۱۱۳۱۸)

شامل سه اثر ریاضی:

۱. شرح الملخّص:

عربی، مؤلّف: میر سید شریف علی گرگانی از علماء مشهور در آغاز سده ۹ هــق.[۱] کتاب شرحی است به قال– اقول بر متن ملخّص فی الهیئة البسیطة تالیف محمود بن محمد چغمینی.

آغاز: «سبحانک اللهم یا مدیر اطباق السموات بلا عمد».

انجام: «و عشرین ساعه و نصف ساعه بالتقریب».

خط نسخ ۱۶ سطری، کاتب: شیخ محمد سعید بن عبدالباقی نوربخشی، تاریخ تحریر: ۲۶ رجب ۱۰۸۵، برخی صفحه‌ها معلّق بحاشیه، عناوین و اشکال ریاضی به شنگرف.

۲. معرفت تقویم(رساله)

فارسی. مؤلّف: عبدالقادر رویانی لاهجانی.

آغاز: «الحمدلله العلی الولی و الصلوة علی النبی الامی».

---

۱ . فهرست ج۴.

انجام: «بروج آبی سرد و تر و الله اعلم بالصواب».

۳. شرح سی فصل

فارسی. متن از خواجه نصیرالدّین طوسی، شارح: محمد بن محمد کاشغری.

آغاز: «شکر بیحد و غایت و سپاس بیعد و نهایت نثار بارکاه جلال و درکاه کمال پادشاهی باد که مبدع دل و جانست».

انجام: «و ما درین مختصر برین اختصار کردیم پس اکر کسی زیاده ازین خواهد بدیکر کتب این علم رجوع کند».

کاغذ آهاری نخودی، جمعاً دارای ۱۹۸ برگ، خط نسخ ۱۵و ۱۶ سطری از دو کاتب، عناوین بشنگرف، جلد مقوّا با روکش پارچه مشکی، وقفی شیخ محمد صالح علاّمه حایری.

۸۰۷

مجموعه

(۱۱۳۹۸)

مشتمل است بر دو رساله فارسی:

۱. معرفت تقویم

مؤلّف از فضلآء امامیّه نیمه دوم سده ۹ هـق. است[۱].مؤلّف این کتاب را بنام المعتصم بالله الولی السلطان میرزا علی معنون داشته[۲]. این رساله پس از دیباچه مفصّل مرتّب است بر مقدّمه و سه مقصد و خاتمه. نسخه ناقص است. مقدّمه در بیان حساب جمل. مقصد اوّل در بیان آنچه در صفحه تقویم نکارند. مقصد

۱ . در برگ ۳۳ آورده: «و در تاریخ این عهد همایون که هشتصد و هفتاد و سه سال هجریست».

۲ . ظاهراً سلطان مذکور از امرآء سادات مشعشی باشد.

دوم در بیان آنچه در جداول صفحتین و حاشیه تقویم بارقام مذکوره نکارند. مقصد سوم در بیان معرفت اموری که خارج از اوراق اثنی عشریه تقویمی است و کلام در این مقام به دو اصل اتمام خواهد یافت.

آغاز: «انوار کواکبی که از افق زبان طالع شده اطراف و اکناف عالم کلام را منور سازد».

انجام موجود: «و بعد از مدت هفت ماه چون آفتاب دو صد و پنج درجه بتوالی حرکت فرموده».

۲. مولودنامه

مؤلّف: سیف الله گیلانی. مقیم ساریه. از منجّمان سده ۱۰ هــق.

این رساله در استخراج طالع امیر زین العابدین بن امیر رضی الدّین. متولّد در سه‌شنبه ۱۴ ماه رمضان ۹۴۵ در شهرستان آمل در ترسیم مولودنامه وی به ذکر احکام نجومی و قاعده استخراج طالع ضــمن فصول و جدول‌هایی پرداخته است. نسخه ناقص است. موجودی ده فصل و ۲۸ جدول است. در وسط رساله برگ ۹۴ طالع نامه کامل امیر زین العابدین ترسیم شده است. عناوین فصول موجود: «در عمل درجه طالع و استخراج تقاویم کواکب سبعه سیاره و عقدتین در زمان ولادت بر وفق محاسبه زیج جدید سلطان الشهید الحمید الغ بیک. در نمودارات. در عمل تسویهٔ البیوت. در بیان تقاویم کواکب سبعهٔ سیّاره و ثوابت. در قانون عمر مولود و کیفیت استخراج آن. در سال‌های خطرات که عوام آن را قرآن خوانند. در احکام انتها آت سنوی. در ذکر احکام عمر مولود از دلایلی که در صورت طالع ظاهر است در ذکر فردات مفرد کواکب و احکام آن. در احکام حواس خمسه ظاهره.

آغاز: «حمد و ثنای بلا انتها مبدعی را که ذات مبدعات را چون نقطه موهوم در دایره میم امکان ایجاد کرد».

انجام موجود: «زحل در سادس است مولود از جماعت».

کاغذ آهاری نخودی جمعاً دارای ۱۳۳ برگ، اندازه: ۱۷×۱۰، خط نستعلیق از دو کاتب. تاریخ تحریر: حدود سده ۱۲ هـق. رساله اوّل ۱۳ سطری. عناوین و اشکال به سرخی، رساله دوم ۹ سطری، عناوین فصول و جداول بخط نسخ جلی و دو سطر اوّل رساله بخط نسخ جلی زرین، در پشت صفحه اول در شکل ۸ گوشه زمینه لاجوردی بخط نسخ بارز نوشته شده: «هذا مولود عالی جناب و جلالت پناه عمدهٔ الاعاظم امیر زین العابدین بن مغفرت پناهی امیر رضی الدین آملی»، صفحه‌هایی از آخر نسخه وصّالی شده، جلد: مقوّا با روکش پارچه خاکستری، وقفی شیخ محمد صالح علاّمه حایری در مرداد ۱۳۵۱.

۸۰۸

مجموعه

(۱۱۵۰۷)

مشتمل بر ۵ رساله فارسی:

۱. سی فصل

مؤلّف: خواجه نصیرالدین طوسی.

آغاز: «این مختصری است در معرفت تقویم مشتمل است بر سی فصل».

انجام: «تا مطلوب حاصل شود».

۲. بیست باب در معرفت اسطرلاب.

از همو.

آغاز: «این مختصریست در معرفت اسطرلاب».

انجام: «اینست تمامی سخن در معرفت اسطرلاب والله اعلم و احکم بالصواب».

۳. کتاب الطّالع(طالع نامه)

نسخه فاقد مقدّمه است و نام کتاب بخط مغایر باین جهت مؤلّف شناخته نشد. عناوین مطالب بیشتر در عنوان مسئله ذکر شده. چون: «مسئله اگر بپرسند از خصومت و دعوی طالع و صاحب طالع» و«مسئله اگر بپرسند که بیمار مسحور است یا نه بنگر بخانه دوم و سیم و ششم و هشتم و دوازدهم اگر یکی از نیرین اندر این مواضع باشد».

آغاز پس از بسمله: «ضمیر را دلیل از سهم ضمیر است بسیار آزموده خلاف نیابد بنکر کـه صـاحب ساعت در کدام برج است».

انجام: «دلیل بر عذاب و چوب کند خصوصا که نظر تربیع و مقابله باشد».

۴. فارسی هیئت

مؤلّف: علّاء الدّین علی قوشجی.

آغاز پس از خطبه عربی: «اما بعد این کتاب مشتمل است بر یک مقدمه و دو مقاله».

انجام موجود: «و بعد مقعر فلک قمر از مرکز عالم چهل و یک هزار و نهصد و سی و شـش فرسـخ است».

۵. معرفت اختیار ساعات

مؤلّف شناخته نشد. رساله مرتّب است بر یک مقدّمه و دو مقاله و خاتمه. مقدّمه در تعریف اختیـار و موضع و مبادی و فوائد مشتمل بر سه فصل. مقاله اوّل ظاهراً دلآئل کلیّه است که مندرج و مندحج در فصل سوم مقدّمه شده. مقاله دوم در اختیارات جزئیه. خاتمه نوشته نشده است.

آغاز پس از یک سطر خطبه عربی: «این رساله‌ایست در معرفت اختیار ساعات مشتمل بر یک مقدّمه و دو مقاله و خاتمه مقدّمه در تعریف اختیار و موضع و مبادی و فواید مشتمل بر سه فصل. فصل اوّل در اختیار. صاحب روضه المنجمین آورده است که اختیار پیدا کردن وقت مسعود جهت مهمی(کذ).

انجام: «قمر در عقرب را درین عمل کراهتی نیست».

کاغذ شکری فرنگی، جمعاً دارای ۲۱۱ برگ، اندازه: ۲۰/۳×۱۳/۵، خط نسخ ۱۴ سطری، تاریخ عناوین و اشکال نجومی به سرخی، جلد میشنی خرمایی کهنه. وقفی مهندس احمد بادرام‌پور در مهر ۱۳۵۳.

۸۰۹

مجموعه

(۱۰۸۳۱)

مشتمل بر دو کتاب:

۱. رساله المعینیّه

فارسی، مؤلّف: خواجه نصیرالدین طوسی. این نسخه با مقدّمه‌یی است که بعد از خروج از قلاع اسماعیلیّه نگاشته است.

آغاز: «سپاس و ستایش حضرت ذوالجلالی را که انوار دقایق حکمت او از هر ذره از ذرات کاینات تابانست».

انجام: «در حال استعجال اتفاق تحریر افتاد والله اعلم بالصواب و الیه المرجع و المآب».

خط نستعلیق تحریری ۲۰ سطری، عناوین و اشکال به سرخی، تاریخ تحریر ۱۲۳۲ هـ.ق.

۲. تحفه بهیّه

عربی، مؤلّف: حاج ملا محمد شریف شیروانی تبریزی. از فضلاء سده ۱۳ هــق. و صاحب تألیفات[۱].

این کتاب در علم حساب است و مرتّب بر مقدّمه و ده باب. شماره برخی ابواب نانویس. عناوین عمده: اما المقدمه فی رسم العلم و موضوعه و غایته. الباب الاوّل فی بیان حساب الصحاح من الجمع و التفریق و التضعیف و التنصیف و الضرب و القسمة و التجذیر(در ۸ فصل) الباب الثانی فی حساب الکسور و فیه ثلث مقدمات... فی ضرب الکسور و هو خمسة اقسام... فی استخراج المجهولات الاربعة المتناسبة... فی استخراج المجهولات بحساب الخطاین. الباب الخامس فی استخراج المجهولات بعمل العکس. البـاب السادس فی استخراج المجهولات بطریق الجبر و المقابلة(در ۲ فصل)... فی مشاهیر مـا انتهـت افکـار الحکماء من الجبریات... فی بیان عدة من کلیات قواعد هذا الفن... فی عدة من غوامض مسائل یستمد بها فی استخراج المجهولات... و فیه مقدمة و ثلثة فصول... فی اوزان الاراضی الاجراء القنوات و معرفة ارتفاع المرتفعات و عروض الانهار و اعماق الابار و فیه ثلثة فصول.

آغاز: «الحمدلله کما هو اهله و مستحقه و الصلوة علی محمد و آله کما هی حقه و بعد فهذه تحفة بهیة وضعتها فی البلدة السنیة مشهد سیدنا الرضاع ع لقرة عینی الرضا حباه الله کل ما تقربه العین و عصـمه عما یسبب الشین و تستأهل ان تلقب بمقالید الحساب لاحتوائها فراید هذا الباب».

انجام: «و هی مقدار عمق البئر هذا آخر ما اردنا ایراده بعون الله و حسن توفیقه».

ملحق: قصیده عربی بخط نسخ مشتمل بر ۲۰ بیت در تعبیر خواب مروی از امیرمؤمنان ع مطلع قصیده: «روی الامام الصادق الامینا» و هم قطعه شعر عربی شامل ۶ بیت. مطلع: «عینی بغیر جمالکم لاتنظر».

---

۱ . الذریعه، ج۳، ص۴۲۳ و ج۵، ص۲۹.

کاغذ شکری فرنگی، جمعاً دارای ۸۸ برگ، اندازه: ۲۱×۱۵/۵، خط نستعلیق تحریری، کاتب کتاب دوم علی بن رضا تاریخ تحریر: رمضان ۱۲۵۴. عناوین برخی نانویس و برخی به سرخی، جلـد تیمـاج مشکی، وقفی حاج آقا محمد ایرانی مجرّد.

۸۱۰

مجموعه

(۱۱۵۲۱)

مشتمل بر ۱۱ رساله عربی:

۱. تحریر کتاب الاکر

مؤلّف: ثاوذوسیوس. مترجم: قسطا بن لوقا بعلبکی است که در حدود نیمه سده سوم هــق. بامر العبّاس احمد بن معتصم عباسی از اوّل کتاب تا شکل پنجم از مقاله سوم را از یونانی بعربی نقـل داد و بقیّـه کتاب را دیگری بعربی ترجمه و ثابت بن قره حرّانی آن را اصلاح کرد و خواجه نصیرالدین طوسی آن را محرّر و مهذّب نمود. کتاب مرتّب است بر سه مقال و حاوی ۶۰ شکل است[۱] عنوان مقالات: المقالهٔ الاولی اثنان و عشرون شکلا الحدود الکرهٔ شکل یحیط به سطح واحد، المقالهٔ الثانیهٔ ثلـث و عشـرون شکلا و فی بعض النسخ بنقصان شکل فی العدد. صدر الدوایر المتماسه فی الکره هی التی یماس فصولها المشترکهٔ بین کل واحد من تلک الدوایر. المقالهٔ الثالثهٔ اربعهٔ عشر شکلا اذا رسمت علی وتر غیر القطر فی دایرهٔ قطعهٔ دایرهٔ.

آغاز پس از بسمله: «هذا کتاب الاکر لثاوذوسیوس و هو ثلث مقالات».

---

۱ . احوال و آثار خواجه نصیرالدین طوسی.

انجام: «يشبه قوس ه رو ذلک ما اردناه».

تمام عناوین و اشکال هندسی به سرخی ترسیم شده، برخی صفحات معلّق است بحاشیه از محمد باقر که مالک قبلی نسخه بوده.

۲. تحریر کتاب الکرة المتحرکة

مؤلّف: اوطولوقس. مترجم بعربی، ثابت بن قره حرّانی. تحریر و تهذیب خواجه نصیرالدّین طوسی[۱] این رساله حاوی یک مقاله و دوازده شکل هندسی است که در این نسخه ترسیم نشده است.

آغاز پس از بسمله: «هذا کتاب الکرة المتحرکة لاوطولوقس اصلحه ثابت و هو مقالة واحدة اثناعشر شکلا صدر النقطة».

انجام: «ب ه ء عظيمه».

کاتب این نسخه و نسخه قبلی: برجعلی جربادقانی.

۳. رساله در مساحت سطح کره

مؤلّف: محمدباقر یزدی، دانسته نشد که وی که همان محمد باقر بن زین العابدین یزدی مؤلّف عیون الحساب است که از علماء حدود اوّل سده ۱۱ هـ‍ق. است یا محمد باقر بن محمد حسین بن محمد باقر یزدی شارح خلاصة الحساب که از مردم اواخر آن سده است. در توصیف رساله: «هذه مقالة برهنت فيها على کون مساحة سطح الکرة اربعة امثال عظمتها و مساحة جسم الکرة و غيرها مما يناسبها و رتبتها على مقدمة و اربع و ثلثين اشکالا» اشکال تنها ۲۰ شکل ترسیم شده است.

آغاز: «بعد حمد الله على نعمائه».

---

۱. احوال و آثار خواجه نصیرالدین طوسی.

انجام: «یساوی المجسم المذکور و هو المراد».

۴. آلات رصدیّه

صفحات اوّل نسخه ناقص. در صدر نسخه بخط مغایر نوشته شده: «کتاب اباسهل قوهی در شرح پرکار».

رساله در توصیف آلات و ابزار رصدی است و مشتمل است بر ۱۸ ابزار رصدی.

آغاز موجود: «اعنی جانب المحیط اعلی من الجانب الذی یلیه».

انجام: «ارتفاع کوکب من ابدته الظهور و غایت الخطاطه و هو یتعدد بالحق و الله اعلم بالصواب».

۵. آلت رصدی

گفتاری است در سه برگ و تصویر یک ابزار رصدی که نگارنده آن از مردمان سده ۷ هـ.ق. است.

آغاز: «صفهٔ فنون استنبطناها من ذات الشبعتین غریبهٔ مما عملناها بالرصد المعروس المهدوس بمراغه ذات الاسطوانتین».

انجام: «فیکون عملها اقوی و اسهل والله اعلم بالصواب».

۶. آلت رصدی

گفتاری است در چهار برگ و مشتمل بر سه ابزار رصدی و در آن ذکر شده: «نوع آخر مما عملته بدمشق سنه خمسین و ستمائه لاجل الملک المنصور صاحب حمص بحضور الامام العالم الفاضل الوزیر نجم الدین اللنودی و سماها الاله الکامله».

آغاز: «و من الالات التی عملنا لها مثالا بالرصد ذات الجنوب و السهم».

انجام: «و قول الصدق لا شیئ غیره و صلی الله علی سیدنا محمد و آله و سلم».

۷. موضع الشمس

گفتاری است در دو برگ و مشتمل بر چهار شکل هندسی.

آغاز: «و له فی استخراج ما بین مرکزی الشمس و موضع اوجها نرید ان نبین موضع الشمس و بعد مرکز حاملها عن مرکز حاملها عن مرکز العالم».

انجام: «علی اختلافات الاوضاع لمعرفهٔ هذین المطلبین و ذلک ما اردناه و الحمد لله و حسن توفیقه و صلی الله علی سیدنا محمد و آله الطاهرین».

۸. مقدمهٔ تابعهٔ فی تصحیح برهان الشکل الرابع من تاسعهٔ بالمجسطی.

گفتاری است در دو صفحه راجع بکتاب مجسطی حاوی دو شکل.

آغاز: «لکن الحظ المار بالمراکز و الاوج البطی الحرکه».

انجام: «متساویان و ذلک ما اردنا ان نبین تمت».

۹. هندسهٔ النّجوم

مؤلّف: استاد مختص ابوالحسن علی بن احمد نسوی. از علماء بزرگ سده پنجم هـق.[۱] این رساله مانند کتاب مجسطی درباره اوضاع فلکی با دلایل ریاضی است برای معرّفی این رساله که از آثـار قـدیم و ظاهراً کم نسخه است سطوری از مقدمه آن نقل می‌گردد:

«قد تیسر لی قبل هذا تصنیف کتاب فی اصول الهندسهٔ سمیته کتاب التجرید. ثم ان قوما من المتاخرین مثل الامیر ابی نصیر منصور العراق و الشیخ ابی الوفا محمد بن محمد البوزجانی و الشیخ ابی محمـود الخجندی و الکیا ابی الحسن کوشیار بن لبان عمل کل واحد منهم شکلا قانونیا یمکن ثبوته استخراج ما

۱. تاریخ نظم و نثر در ایران، ج۱، ص۷۰.

فی الکریات من المیول و المطالع و سعة المشارق و السموت و غیر ذلک من اعمال النجوم التی یضطر الحاجة الی استخراجها کما یستخرج بالقطاع بغیر النسبة التی یتالف فی القطاع فی المقادیر السنه و استعملوا فی اشکالهم نسبة واحدة بسیطة فی اربعة مقادیر تسهیلا و تخفیفا علی المتعلمین و الشیخ ابوریحان قد تکلم فی دعاوی هؤلاء الفضلاء فی اشکالهم کلا طویلا فی کتاب مقالید علم الهیئة و قد وقع الاستغناء عن شرحه فراجعت ایضا بالتحلیل من هذه الاشکال و جمعت اشکالا من کتاب اصول اقلیدس و من کتاب التجرید و غیرهما یمکن بقوتها اقامة البرهان علی هذه الاشکال المعینة عن القطاع خاصة علی شکل ابی الوفا و البرهان علی ابواب حساب مجسطیة و اقتدیت فیه ببعض الاشکال التی فی المقالة الاولی من کتاب اقلیدس بما یعثر براهینها و ترتیبها ابوسهل القوهی فلما جمعت هذه الاشکال العلمیة حصل اربعة و خمسون شکلا سمیتها هندسة النجوم دون سایر الصناعات».

آغاز پس از جمله بسمله و حمد له: «قال الاستاد المختص ابی علی بن احمد النسوی رحمه الله انه قد تیسر لی قبل هذا تصنیف کتاب فی اصول الهندسة حین رجعت بالتحلیل من المجسطی».

۱۰. پرکار التام

عربی. مؤلّف: ابوسهل ویجن بن رستم کوهی از مردم کوهستان طبرستان و از اخترشناسان و ریاضی‌دان در نیمه دوم سده چهارم هـ‌ق. است و در رشته هندسه و هیأت و صنعت آلات ارصاد معرفتی کامل داشت و دارای تألیفاتی متعدّد و با دربار شهریاران آل بویه ارتباط داشت[۱]. این رساله مشتمل است بر دو مقاله و ۲۵ شکل هندسی«۱ فی البرهان علی انه یمکن بهذا البرکار رسم الخطوط القیاسة ۲ فی علم رسم احد الخطوط التی ذکرناها علی وضع معلوم».

۱ . فهرست ابن ندیم چاپ مصر، ص۳۹۵ و ترجمه تاریخ الحکما، قفطی، ص ۴۷۹.

آغاز پس از بسمله: «المقالهٔ الاولی منها فی البرهان علی انه یمکن بهذا البرکار رسم الخطوط القیاسهٔ اعنی المستقیمهٔ».

انجام: «و خط ترتیبه مساویهٔ لزاویهٔ المعلومهٔ و ذلک ما اردنا ان نبین. تمت المقالهٔ الثانیهٔ من کتاب ابی سهل القوهی فی البرکار التام و هی آخر الکتاب و الحمدلله رب العالمین».

۱۱. حلّ جمیع المسآئل العشر(حلّ ما لا ینحل)

مؤلّف: شمس الدّین محمد بن احمد خفری. از اعلام نامی در نیمه اوّل سده دهم هـق.[1] این رساله در رشته هیأت است در مقدّمه آورده که این رساله حلّ تمام ده مسئله‌یی است که قطب الدّین محمود شیرازی در کتاب تألیفیش موسوم به نهایهٔ الادراک از حلّ آنها درمانده است و این رساله‌یی است که در الذریعهٔ ج۷، ص۷۳ بنام حلّ ما لاینحل ضبط شده است. مؤلّف این رساله را به قاضی جهان از معارف آن عصر اهداء کرده است.

آغاز: «تبارک الله سبحانه ما عظم شانه و اظهر برهانه هو قیوم الارض و السماء».

انجام: «و تفصیل بیانه موکول الی ناظری هذه الرساله امتحانا لهم بذلک و الحمدلله علی افضاله و السلام علی محمد و آله اجمعین الطیبین الطاهرین».

کاغذ آهار مهره حنائی، دارای ۱۳۰ برگ، اندازه: ۱۹×۱۲، خط نسخ و نستعلیق مختلف السطر، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۳ ق. صفحاتی نانویس، اشکال ریاضی با سرخی ترسیم شده، جلد ساغری مشکی ضربی، دارای ترنج و دو سر ترنج و چهار ابرو و حاشیه قلمدانی، وقفی فرید محسنی در شهریور ۱۳۵۴.

---

۱ . فهرست کتابخانه آستان قدس رضوی، ج۴، ص۴.

۸۱۱

مجموعه

(۱۲۷۰۹)

مشتمل بر دو اثر فارسی.

۱. بیست باب

مؤلّف: خواجه نصیرالدّین طوسی.

آغاز: «بدان که این مختصریست در بیان معرفت اسطرلاب».

انجام: «اینست تمام سخن در معرفت اسطرلاب».

دو صفحه اوّل فهرست ابواب.

خط نستعلیق تحریری، مختلف السطر، عناوین به سرخی، تاریخ تحریر: دوشنبه ۲۷ صفر ۱۱۹۶،

ضمیمه: دو صفحه گفتاری فارسی در بیان فاشیشات(بحران هوا).

۲. پنجاه باب سلطانی

فارسی. مؤلّف: رکن الدّین بن شرف الدیّن الحسینی آملی. متولّد در پنجشنبه ذیحجه ۸۰۰ و متوفّی پس از ۸۶۰ ق. وی از اخترشناسان و علمآء بزرگ ریاضی سده ۹ هـق. است که زمانی در شیراز و کرمان و هند با سختی گذراند. سپس به هرات رفت.[۱] این کتاب در اسطرلاب مسطّح است که در ششم ربیع الثّانی ۸۶۰ بتألیف آن پرداخته و بنام ابوالقاسم بابربهادرخان معنون داشته است. و مرتّب است بر دو مقاله: اوّل در ذکر مسائل و اعمال آن بر صفایح بلاد. مشتمل بر ۳۸ باب: ۱ معرفت القاب آلات و

۱. تاریخ نظم و نثر در ایران، ج۱، ص۲۷۱، و تاریخ ادبیات در ایران ج۴، ص۱۰۷.

خطوط و دوایر اسطرلاب ۲ در معرفت ارتفاع گرفتن آفتاب و ماه و ستاره کان ۳ در معرفت استخراج تقویم آفتاب و ماه و علویات وقتی که عدیم العرض باشند از غایت ارتفاع و شناختن فصول اربعه ۴ در معرفت طالع وقت از ارتفاع آفتاب و کواکب و دوایر و ساعات گذشته و باقی از روز شب(در ۲ فصل) ۵ در معرفت ارتفاع آفتاب با کواکب از طالع وقت ۶ در معرفت طالع تحویل سال عالم و موالید از فضلهٔ السنهٔ ۷ در معرفت تعدلات در اسطرلاب غیر تام(در چهار فصل) ۸ در معرفت مراکز خانه‌های ۱۲ گانه طالع که آن را تسویهٔ البیوت خوانند ۹ در استخراج تقویم قمر و خمسه متحیره از ارتفاع وقت و ارتفاع یکی از ثوابت که در عنکبوت موضوع باشد ۱۰ در استخراج قمر و زحل و مشتری و مریخ و غایت ارتفاع و معرفت عرض هر یک از ثوابت و سیاره در شمال یا جنوب بتحقیق ۱۱ در معرفت رجعت و استقامت کواکب متحیره(در ۲ فصل) ۱۲ در معرفت حدود و وجوه مثلثات و مستولی و سهم السعادهٔ و سهم الغیب ۱۳ در معرفت تکمیل صورت زایجه طالع و موامره و تواریخ و اعمال آن ۱۴ در معرفت طالع تحویل سال از عطیه عمر که خواهند از درجه طالع اصل و فضله السنه بحساب و مثال صورت زایچه و وضع کواکب و سهام تا از معرفت این دلایل باحکام که ثمره علم نجوم است شروع توانند کرد ۱۵ در معرفت تسیرات(در یک مقدمه و ۲ فصل) ۱۶ در معرفت انتها و موضع آن ۱۷ در معرفت وضع جدول تیسیرات ۱۸ در معرفت مطالع البروج ببلد و خط استوا ۱۹ در معرفت ساعات روز و شب از تعدیل النهار و نصف قوس النهار و قوس اللیل ۲۰ در معرفت ساعات مستوی و معوج و اجزاء آن و معرفت اجزاء ساعات معوج از اجزاء ساعات و دقایق مستوی ۲۱ در معرفت ساعات مستوی و معوج کذشته از روز یا شب از خطوط ساعات معوج از خطوط عضاده در ساعات مستوی از معوج و عکس آن ۲۲ در معرفت رصد میل کلی از غایت ارتفاع آفتاب ۲۳ در معرفت غایت ارتفاع و

کواکب عدیم العرض و استخراج میل جزئی درجات فلک البروج ۲۴ در معرفت غایت ارتفاع کواکب دو عرض و بعد از معدل النهار ۲۵ در معرفت درجات طلوع و غروب کواکب و مطالع به بلد و درجات ممّر و مطالع ۲۶ در معرفت آن که چون کوکب از ثوابت یا سیاره از مشرق طالع شود ۲۷ در معرفت طلوع فجر یعنی طلوع صبح و غروب شفق ۲۸ در معرفت سمت از ارتفاع کواکب و آفتاب و ارتفاع از سمت ۲۹ در معرفت سمت مشرق از اسطرلاب و کیفیت آن در آفاق ۳۰ در معرفت ارتفاع قطب فلک البروج و جهات آن ۳۱ در معرفت عرض بلد ا صفیحه و مقنطرات ۳۲ در معرفت طول بلد از غایت ارتفاع آفتاب ۳۳ در معرفت جیب مستوری و مقدمات آن ۳۴ در معرفت ظل و اقسام آن ۳۵ در معرفت خط نصف النهار و سمت قبله ۳۶ در معرفت اوقات صلوۀ و بیان اول هر وقتی بمذاهب ائمه ۳۷ در معرفت بالای اشخاص مرتفع از زمین ۳۸ در معرفت پهنای رودخانه.

مقاله دوم در معرفت و ذکر مسائل و اعمال کذشته بر صفیحه آفاقی. مشتمل بر ۱۲ باب:

۱ وضع صفیحه آفاقی و معرفت اعمال به خطوط و دوایر آن ۲ در معرفت تعدیل النهار ۳ ساعات مستوی از ارتفاع آفتاب ۴ در معرفت دایر و ساعات مستوی از ارتفاع آفتاب ۵ در معرفت طالع ۶ در معرفت طالع تحویل سال عالم و موالید ۷ در معرفت تسویۀ البیوت ۸ در معرفت طالع البروج ۹ درمعرفت طالع در افقی که عرض آن مساوی میل کلّی باشد ۱۰ در معرفت طلوع و غروب معکوس ۱۱ در معرفت صحت اعمال اسطرلاب ۱۲ در معرفت بعضی از کواکب ثابته مشهوره که از جهت ارتفاع گرفتن در عنکبوت وضع کنند.

آغاز: «حمد و ثنای بیحد حضرت واجب التعظیمی را سزاست که آسمان دل عارفان را بانوار کواکب معانی مزین گردانیده».

انجام: «جدول اینست». (جدول تقویم کواکب ثوابت).

کاغذ آهاری شکری، جمعاً دارای ۱۲۱ برگ، اندازه: ۹/۵×۱۴/۵، خط نستعلیق تحریری، عناوین به سرخی، تاریخ تحریر: اواخر سده ۱۲ هـق. وقفی حسین کی استوان در آبان ماه ۱۳۴۸.

۸۱۲

مجموعه

(۱۲۷۹۶)

۱. مشتمل بر دو نسخه از منظومه موسوم به مدخل منظوم.

درباره ناظم این منظومه بنگرید بشماره ۲۴۲۵۶.

آغاز نسخه اوّل: «مرد دانا سخن ادا نکند».

انجام: «در زمانی که دور حیرت بود- ششصد و شصت دور از هجرت بود».

تاریخ تحریر: محرّم ۱۲۳۷ پس ازین ابیاتی فارسی در احکام بودن قمر در بروج و جدول نجومی و گفتاری از نصایح الملوک.

آغاز نسخه دوم: «مرد دانا سخن ادا نکند».

انجام آن: «هم باصحاب و آل او یک سر».

۲. اختیارات

فارسی. منظومه فارسی در ۳۶ بیت درباره احکام قمر در هر یک از دوازده برج. ناظم این منظومه شناخته نشد.

آغاز: «هرگهی آید بتایید خدای لم یزل».

انجام: «آنچه در برداری آن را جمله بخشیدن بمن».

۳. منتخب تحفهٔ الملوک

فارسی. مؤلّف: علینقی بیمار. در مقدّمه آمده: این رساله اختصار کتاب تحفهٔ الملوک حکیم طبرسی در احکام نجومی است.

آغاز پس از بسمله و حمدله: «توئی پروردگار آسمان و زمین لا احصی ثناء علیک».

انجام: «و داعی را بدعای خیر یاد نمایند».

ضمیمه یک صفحه اختیارات و جدول نجومی.

کاغذ شکری فرنگی و آهاری نخودی، دارای ۵۵ برگ، اندازه: ۵/۸×۱۱، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۳ هــق. جلد مقوا با روکش مشمّع فرنگی، عطف و گوشه‌ها میشن مشکی، وقفی حسین کی اســتوان در آبان ۱۳۴۸.

۸۱۳

مجموعه

(۱۲۷۴۰)

مشتمل بر ۱۵ اثر فارسی :

۱. ترجمه خلاصهٔ الحساب

مکرّر شماره ۱۳۲۸۲.

این نسخه نیز ناقص الاوّل است و مؤلّف آن شناخته نشد.

آغاز موجود: «استخراج المجهولات العددیهٔ من معلومات مخصوصهٔ یعنی تعریف ماهیـهٔ حسـاب ان است».

انجام: «و نگاه دار وصیت مرا بسوی تو و خداست جل شانه نگاه دارنده تو تمام شد ترجمه این رساله بهیه بهائیه» (کذ).

۲. بیست باب

مؤلّف: خواجه نصیرالدّین طوسی.

آغاز: «این مختصریست در معرفت اسطرلاب مشتمل بر بیست باب».

انجام: «اینست تمامی سخن در معرفت اسطرلاب و الله اعلم بالصواب و الیه مرجع الماب» (کذ).

۳. اختیارات العلائیّهٔ فی الاختیارات السّماویهٔ

فارسی، مؤلّف: فخرالدّین ابو عبدالله عمر بن حسین قرشی رازی معروف به امام فخر رازی. متولّد در ۲۵ رمضان ۵۴۴ متوفّی در روز دوشنبه عید فطر سال ۶۰۶ در هرات. مدفون در کوهی نزدیک قریه مزداخان وی از اعلام نامی عصر خویش بود و صاحب تألیفات در رشته‌های مختلف[۱]. این کتاب که در کشف الظنون به نام الاحکام العلائیّه فی الاحکام السّماویهٔ ضبط شده است در احکام نجومی است که از مدارک معتبر نقل و بنام سلطان علآء الدّین محمد بن تکش خوارزمشاه معنون داشته است. این کتاب مرتّب بر دو مقاله است. مقاله اوّل در کلیات مشتمل بر ۹ فصل. مقاله دوم در جزئیات.

آغاز پس از نام مؤلّف: «ثنآء بی منتهی مر حضرت کبریای خدای را که ذات او از مناسـبت و مکـان مبراست».

---

۱. تاریخ نظم و نثر در ایران، ج۱، ص۱۱۲.

انجام: «ایزد تعالی برکات دعاهاء خیر مسلمانان از کافه مؤمنین منقطع کرداناد. بحق محمد و آله الامجاد».

کاتب: محمد مؤمن مازندرانی، تاریخ تحریر: ۱۰۹۰ هـق.

۴. تحفه حاتمی.

فارسی. مؤلّف: شیخ بهائی.

آغاز پس از خطبه عربی: «چون درین و لاخاطر ملکوت ناظر نواب قدسی القاب».

انجام: «سمت اختتام یافت والحمدلله رب العالمین و السلام».

۵. شرح بیست باب در اسطرلاب

مؤلّف: عبدالعلی بیرجندی.

آغاز: «فاتحه خطاب در هر باب و خاتمه مقال در همه احوال».

انجام: «در معرفت قواعد اسطرلاب فی یوم الاربعاء».

کاغذ آهار مهره نخودی، اندکی موریانه زده، دارای ۲۸۸ برگ، اندازه: ۲۲/۵×۱۳/۴، خط نسخ مختلف السطر، سده ۱۱ هـق. عناوین بشنگرف، اشکال ترسیم نشده، جلد میشنی دارچینی کم رنگ، وقفی حسین کی استوان در آبان ۱۳۴۸.

۸۱۴

مجموعه

(۱۲۸۰۵)

مشتمل بر چهار رساله:

۱. سی فصل.

فارسی. مؤلّف: خواجه نصیرالدّین طوسی.

آغاز پس از خطبه مختصر عربی: «بدان که مختصریست که خواجه نصیرالدّین طوسی ره تصنیف کرده در معرفت تقویم و آن مشتمل است بر سی فصل».

انجام: «باید بمطولات رجوع نمود».

تاریخ تحریر: ۱۲۷۲، ضمیمه: گفتاری فارسی در بیان ایّام العجوز و برد العجوز و ابیاتی عربی درباره زمستان.

۲. معرفهٔ التقویم

عربی، مکرّر نسخه مندرج در مجموعه ۱۰۶۴۴. مؤلّف: مولانا احمد بن محمد مهدی شریف اصفهانی خاتون آبادی.

آغاز: «نحمدک یا خالق الشمس و القمر».

انجام: «و قد وصل الی هنا تالیفه و ترقیمه مع کثرهٔ الاشتغال و تفرق البال و وفور الملال و عدم جمعیت الحواس و الحال فی اواخر شهر ربیع الاول سنهٔ ست و عشرین و مأته بعد الالف فی مشهد مولانا ابی عبدالله الحسین ع فی البستان الشهیر بالخیمهٔ کاه علی ید مؤلفه الراجی الی عفو ربه الصمد ابن محمد المهدی الشریف احمد حامدا مصلیا مسلما».

ضمیمه ۱۷برگ: گفتاری فارسی در احکام نجومی و گفتاری عربی در اختیارات از ابن طاووس و احکام عاشوراء منقول از قصص الانبیاء قطب الدّین راوندی. علامات کسوف و خسوف در دوازده ماه و خلاصه ملحمهٔ الاسکندریه درباره کسوف خسوف و رعد و باران و قوس و قزح و زلزله و گفتاری

عربی از شیخ طوسی در آنچه در دوازده وقوع یافته. قصیده عربی شامل ۱۷ بیت در تعبیر خواب در شب‌ها که مدلول آن مرویّ از امام صادق ع است. مطلع قصیده: «اول یوم لیس بالصحیح– ما فیه من خیر و لا قبیح».

۳. معرفت تقویم

فارسی. مؤلّف: عبدالقادر رویانی.

آغاز: «الحمدلله العلی و الصلوة علی النبی الامی».

انجام: «هیچ کاری را نشاید».

ضمیمه: گفتاری فارسی در اختیارات و گفتاری عربی در گرمی و سردی زمین در زمستان و تابستان».

۴. معرفت تقویم.

فارسی. مؤلّف: ابوطالب بن احمد موسوی خوانساری، از فضلآء نیمه دوم سده ۱۳ هـ‌ق. رساله مرتّب است بر دوازده فصل: ۱ تقویم بر دو قسم است تام و ناقص ۲ تواریخ مشهوره چهار است ۳ کواکب بر دو نوعند سیّارات ثوابت ۴ آفتاب و ماه در باقی خمسه متحیره ۵ شبانه و روز را ببیست و چهار قسم متساوی کنند چون دو کوکب در یک برج و یک درجه و یک درجه جمع شوند آن را قران و مقارنه خوانند ۷ تناظر بر دو نوع است ۸ ارتفاع آفتاب ۹ اهل احکام نجوم هر کوکبی را در برج و درجه نوع قوتی یافته‌اند ۱۰ دور فلک که کواکب بر آن حرکت می‌کنند. بدوازده قسمت کرده‌اند ۱۱ در معرفت طالع اجتماع و استقبال. ۱۲ و حمل و عقرب خانه‌های مریخ باشند.

آغاز: «الحمدلله خلق السموات و الارض و جعل الظلمات و النور ثم خلق الشمس و القمر و النجوم لنهتدی بها فی ظلمات البراری و البحور».

انجام: «نیک است خریدن کنیز و غلام را و بعطارد نشاید الا مباحثه علمیه. تمت بید مؤلفه ابوطالب بن احمد الموسوی الخوانساری فی شهر صفر ۱۲۸۳(نسخه بخط مؤلف است).

ضمیمه: ۲ صفحه گفتاری فارسی در خسوف و کسوف و اوقات سعد و نحس و وزن دینار و درهم. منظومه عربی در ایّام سبعه منحوسه از هر ماه در پنج بیت. منظومه فارسی در ۹ بیت در بیان سبعه منحوسه هر ماه منسوب به خواجه نصیرالدین طوسی.

آغاز نسخه: «الحمدلله رب العالمین».

انجام نسخه: «درین حوائج در سلک نحس منظوم است».

کاغذ شکری فرنگی و کاغذ آهاری نخودی، دارای ۱۱۰ برگف اندازه: ۱۲×۷/۷، خط نستعلیق مختلف السطر، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۳ ق. جلد تیماج مشکی، وقفی حسین کی استوان در آبان ۱۳۴۸.

۸۱۵

مجموعه

(۱۲۸۴۳)

مشتمل بر چهار رساله:

۱. رساله در سکون زمین

فارسی. مؤلّف: شیخ محمد باقر همدانی. متولّد ۱۰ ربیع الاوّل ۱۲۳۹ در قریه قوهی از توابع اصفهان متوفّی در ۲۳ شعبان ۱۳۱۹ در جندق. وی سلاله محقّق سبزواری(مؤلّف کفایة الاحکام و ذخیرة المعاد)

و از اعلام پیروان طریقه تفکّر شیخ احمد احسائی و صاحب تألیفات متعدّده است.[۱] از آن جمله رساله در سکون زمین این رساله در پاسخ پرسش و گفتار میرزا اسمعیل پزشک تهرانی(قائل به حرکت زمین) است.

تاریخ ختم تالیف: جمادی الثّانی ۱۲۹۵.

آغاز پس از یک سطر خطبه عربی: «و بعد چنین کوید این بنده حاکسار محمد باقر غفرالله له که چون چندی قبل از این رساله در اثبات حرکت شمس و سکون زمین نوشته بودم».

انجام: «و ما را هم مهلت بیش ازین نبود آنها را نقل نکردم».

۲. رساله در وحدت وجود

عربی. سائل و مجیب بمانند رساله قبلی. تاریخ ختم تالیف: سه‌شنبه ۱۰ ربیع الاوّل ۱۲۹۶.

آغاز: «بسم الله تعالی شانه العزیز، یا مفتاح کنوز الحقائق و حلال الرموز الدقائق منوا علینا ادام الله ظلکم بالبیان المتین المفید الیقین».

انجام: «قد ارحنا من التطویل مزید ما مرّو الحمد لله اوّلاً و اخراً و ظاهراً و باطناً».

۳. شرح حدیث مفضّل

عربی. مؤلّف: همو است که بخواهش بهآء الدین محمد بن محمد سعید لاهجانی نگاشته است. حدیث مفضّل درباره خلقت است. حدیث را جمله بجمله در عنوان مصباح آورده و بشرح پرداخته است.[۱]

تاریخ ختم تالیف: شنبه ۱۳ ذیقعده ۱۲۹۵ در همدان.

---

۱ . در جلد چهارم فهرست ص ۱۳۱ ترجمه احوال مؤلف(از تاریخ عبرۀ لمن اعتبر که ضمیمه چهار فصل کرمانی چاپ شده) نقل شده: مقدّمات را نزد پدرش آموخت و برای تحصیل کمال باصفهان رفت و در مدرسه نیم‌آورد مقیم شد. سپس به کرمان رفت و در مدرسه ابراهیمیّه ساکن شد و نزد حاج محمد کریم خان بتحصیل کمال پرداخت. سرانجام از طرف وی به پیشوایی پیروان شیخیّه در همدان منصوب گشت. در غائله نزاع شیخیه و بالاسریها در سال ۱۳۱۵ از آن شهرستان خارج و مقیم نایین گردید و فوت وی در جندق بنوشته پشت صفحه اول این نسخه است.

آغاز پس از یک سطر خطبه عربی: «اما بعد فان هذا الفقیر(کذ) الی الله الوحید بهاءالدین محمد بن محمد سعید اللاهیجی میر جوان یکون انشاء الله من الحزب الذین استیقضوا من رقدة الغفلات».

انجام: «فعلیک بالاستکشاف فانه کشاف شاف انشاء الله تعالی و صلی الله علی محمد آله الطـاهرین و لعنة الله علی اعدائهم اجمعین».

سپس متن حدیث مفضّل در ۶ صفحه ضمیمه است.

۴. التحفة النجفیة

عربی. مکرّر شماره ۵۹۵۸. از همو. در مقدّمه آورده: انگاه که توفیق تشرّف بعتبات عالیـات را یـافتم برخی از مؤمنین از من خواست که این گفته مشایخ را شرح نمایم: «ان ما یعبر عنه بالوجود علی ثلثة اقسام فهل له قسم رابع» چون بنجف رفتم فراغی یافتم با نگارش این رساله خواهش وی را اجابـت نمودم. رساله مرتب است بر چهار فصل در بیان نسبت جمیع ما سوی الله الی الله علی حدّ سواء. تاریخ ختم تألیف: ۷ جمادی الاول ۱۲۸۷.

آغاز پس از خطبه عربی و نام مؤلّف: «انّه لما اتفق لـی المسـافرة بتوفیـق رب العـالمین الـی العتبـات العالیات».

انجام: «حامدا مصلیّا مستغفرا».

ضمیمه: در ۶ صفحه حدیث گفتگوی امام باقر علیه السلام با حجاج بن یوسف ثقفی.

---

۱ . ظاهراً این رساله همان رساله شریفه مصباح است که در کتاب تاریخ عبرة لمن اعتبر یاد شده است. در جلد چهارم فهرست هفت اثر فلسفی و اعتقادی از وی ذکر شده است. در صفحه ۴۱ جلد چهارم فهرست سهو القلم وی بنام میرزا محمد باقر بن محمد جعفر طباطبایی یاد شده است.
علامه متتّبع حاج شیخ آقا بزرگ طهرانی در الذریعه ج پنجم ص ۸۴ و در کتاب طبقات اعلام الشیعه(جلد موسوم به الکرام البرره وی را از اعلام سده سیزده ذکر نموده.

کاغذ شکری. دارای ۱۱۲ برگ، اندازه: ۲۱/۳×۱۷، خط نستعلیق و نسخ ۱۶ سطری، کاتب: یوسف شریف کرمانی. تاریخ تحریر: محرّم ۱۳۰۸ و ۱۰ ربیع الثانی ۱۳۰۹. جلد تیماج خرمایی با شیرازه‌بندی به نخ‌های الوان، وقفی حسین کی استوان .

۸۱۶

مجموعه

(۱۲۹۴۹)

مشتمل بر ۵ رساله و گفتار فارسی.

۱. شرح بیست باب.

مؤلّف متن: نظام الدّین عبدالعلی بیرجندی. شارح: ملا مظفّر گنابادی.

آغاز: «حمد و ثنای بی ریب و ریا قدیری را سزاست که کلک».

انجام: «و زیاده ازین بتفصیل مفضی است و الله خیر الوفقین و احکم الحاکمین».

۲. شرح تقویم.

مؤلّف شناخته نشد. نام رساله همانا بضبط کاتب است. توصیف رساله: «این مختصریست در بیان قدرت از قواعد و اصطلاحات اهل نجوم اختیارات» رساله مرتّب است بر چهار باب: ۱ در اجرام کواکب و بعض احوالات انظار و اصطلاحات متداوله ۲ در معرفت بیوت و منسوبات ایشان ۳ در معرفت احوال انظار تثلیث و تسدیس ۴ در معرفت احوالی که در اختیارات بکار آید.

آغاز: «الحمدلله الذی اخرج الاشیاء من العدم».

انجام: «و زیاده از این بتطویل مقتضی المست و قد تمت با الیف هذا الابواب بعون الملک الوهاب فی یوم الاحاد ۱۲۲۸(کذا با مهری بخط نستعلیق که نقش آن نجفعلی پیرو دین نبی) (کذ).

۳. بیست باب در تقویم

مؤلّف: نظام الدّین عبدالعلی بیرجندی. صفحه اوّل افتاده و بجای آن صفحه اوّل بیست باب در اسطرلاب خواجه نصیرالدین نوشته شده و در ابواب نیز مرتّب نیست.

آغاز موجود: «و پنجشنبه و حمعه».

انجام: «احتیاج چندان بدان نیست و الله اعلم بالصواب».

تاریخ تحریر: ۱۲۳(کذ).

۴. فالنامه

شامل مربّعی در اسامی شریفه پانزده پیمبر و نام امیرمؤمنان و آداب دستور تفأل و بیان مراد.

آغاز پس از بسمله: «هر کس که گذارش احوال خود را باید بداند نیت در دل آورد».

انجام: «چون ماه نو شود راحت نیز رسد انشاء الله تعالی».

۵. جدول منسوبات بروج و کواکب(در دو صفحه).

کاغذ فستقی فرنگی، دارای ۱۵۵ برگ، اندازه: ۲۱/۵×۱۷، خط نستعلیق مختلف السطر، عناوین و اشکال بسرخی، جلد مقوّا، عطف و گوشه‌ها قهوه‌یی تند، وقفی شیخ عبدالله مجتهدپور در ۱۵ مرداد ۱۳۶۲.

۸۱۷

مجموعه

(۱۲۹۶۰)

مشتمل بر دو رساله و گفتارهای متفرّقه.

۱. فارسی هیئت

مؤلّف: علاءالدین علی قوشجی.

آغاز بعد از بسمله و حمدله: «اما بعد این کتاب مشتمل است بر مقدمه و دو خاتمه».

انجام: «بیست و سه برابر جرم زمین است».

صفحاتی معلّق بحاشیه، تاریخ تحریر: چهارشنبه ۸ ربیع الاوّل ۱۲۳۱ در خبوشان.

۲. خلاصهٔ الحساب

عربی، مؤلّف: شیخ بهائی.

آغاز: «نحمدک یا من لا یحیط بجمع نعمه عدد».

انجام: «و الله حفیظ علیک».

کاتب: محمد مهدی، تاریخ تحریر: شنبه از ربیع الاوّل ۱۲۳۱ در خبوشان، صفحاتی معلّق بحاشیه.

۳. مناجات

فارسی، منسوب به خواجه عبدالله انصاری عارف معروف سده پنجم ق. درسه برگ.

۴. گفتاری فارسی در«جیب» و گفتاری عربی در رشته حساب از افادات حاج ملا علی و ادعیه و معرفت اول ماه و سواد وقفنامه مدرسه حاج عوض ویردی در شهرستان قوچان و فوآئد متفرقه دیگر.

کاغذ شکری و فستقی فرنگی، دارای ۸۶ برگ، اندازه: ۱۴/۵×۲۰/۸، خط نسخ ۱۵ سطری، اشکال هندسی بسرخی، تاریخ تحریر: ۳۱-۱۲۲۹، وقفی شیخ عبدالله مجتهدپور در ۱۵ مرداد ۱۳۶۲.

۸۱۸

مجموعه

(۱۲۹۶۳)

مشتمل بر دو کتاب:

۱. وسیله:

فارسی، مؤلّف: محمد الحسینی(یا محمد بن الحسین) معروف به سیّد منجّم. مقیم لاهیجان، ریاضی دان و اخترشناس در نیمه اوّل سده نهم هــق.[۱]

این کتاب شرح رساله سی فصل خواجه نصیرالدّین طوسی است. روش شرح جمله‌هایی از متن ذکر شده پس از آن در عنوان: «شرحش» به توضیح آن پرداخته. نسخه ناقص الاوّل است.

آغاز موجود: «و اتصال اشعه ایشان بانواع مختلف برحسب اقسام فلکی بعد از انکه حرکات کواکب را بالات مخصوص در زمان معین معلوم کرده‌اند و در دفتر ثبت کرده‌اند کتاب زیج نام نهادند».

انجام: «و اتصال دلیل دخول و سعد دلیل راحت و شادی والله اعلم بالصواب و الیه المرجع و الماب».

کاتب: محمد حسین بن میر حسین طالقانی ورقانی، اشکال نجومی به سرخی و سیاهی. تاریخ تحریر: جمعه ۲۷ رجب ۱۰۳۵.

ضمیمه: یک برگ جدول‌های نجومی.

۲. تحریر اقلیدس

۱ . تاریخ ادبیات در ایران ج۴ ص۱۰۷، سید منجّم را تالیفی است دیگر بنام لطایف الکلام فی احکام الاعوام طالع تحویل سال ۸۲۴ هــق را ذکر کرده و درین هنگام مقیم شهرستان لاهجان بوده است. کشف الظنون، ج۲، ص۳۵۷.

عربی. مؤلّف: خواجه نصیرالدین طوسی. درین نسخه تاریخ ختم تالیف سال ۶۴۶ ذکـر شـده اسـت. صفحه(یا بیشتر) از میان افتاده است.

آغاز: «الحمدلله الذی منه الابتداء و الیه الانتهاء».

انجام: «انه خیر موفق و معین».

ضمیمه: گفتاری است هندسی که در برخی نسخه‌های این کتاب مذکور است اقامه برهان برین مطلب: «کل مخمس متساوی الاضلاع و الزوایا فی دائرة مربع نصف قطرها. خمس مربع، الـخ، صـفحه آخـر نسخه فهرست مطالب کتاب است.

کاتب محمد معصوم بن محمود الحسینی دلیجانی، تاریخ تحریر: ۱۱۵۸. کاغذ آهاری نخودی، جمعاً دارای ۲۵۰ برگ، اندازه: ۲۰×۷/۹، خط نستعلیق ۲۰ سطری و ۲۵ سطری ریز، تاریخ تحریر: ۱۱۵۸، عناوین و اشکال هندسی به سرخی و سیاهی، جلد: تیماج ضربی کهنه، وقفی شیخ عبدالله مجتهدپور در ۱۵ مرداد ۱۳۶۲.

۸۱۹

مجموعه

(۱۲۹۶۶)

بیشتر مندرجات در احکام نجومی است:

۱. قصیده لامیّه

فارسی. شامل ۴۷ بین در نعت ائمه اثنی عشر علیهم السّلام اثر طبع شاعر متخلّص به عتیقی[۱] مطلع قصیده:

«تا برآمد برنگ احمر گل   دم زد از آل حبّ حیدر کل».

۲. منظومه

فارسی. شامل ۴۷ بیت در رسم الخط نستعلیق، ناظم نامعلوم، مطلع قصیده:

«از واضع خط نسخ تعلیق   حرفی بشنو از روی تحقیق»

۳. فال نامه.

گفتاری فارسی در ۴۲ سطر.

آغاز: «رسالهایست از ارسطاطالیس حکیم بجهت اسکندر ذوالقرنین ساخته بود که اگر کسی خواستی که نزدیک او رفتی اسکندر اسم خود و اسم او را بضرب جمل حساب کردی و نه نه طرح کردی».

۴. گفتاری فارسی در ۱۴ سطر در قاعده تکسیر و جفر.

آغاز: «قاعده تکسیر و جفر چون خواهند که میان دو کس الفت و محبت پدید آید».

۴. سعادت نامه

فارسی. مؤلّف از فضلاء امامیّه است که شناخته نشد. این رساله در احکام نجومی است و بیان سعادت و شقاوت کواکب. رساله مرتّب است بر مقدّمه در شرافت این علم و دوازده باب. کاتب هفت باب را نوشته است: ۱ در بیان زحل ۲ در بیان مشتری. ۳ در بیان مریخ و لوازمات ۱ و ۴ در بیان شمس و

---

۱ . در فرهنگ سخنوران چهار شاعر بنام عتیقی ذکر شده است.

متعلّقات او ۵ در بیان زهره و لوازم و طبایع او ۶ عطارد و لوازم و طبایع او در بیان و انچه بدو متعلق است.

آغاز: «سپاس و منت مر خداوندی را که رافع سموات را بانوار کواکب ثوابت مزین کردانید».

انجام: «و از هر برجی فیضی دیکر میرساند والله اعلم بحقایق الامور».

ضمیمه: دعآء برای سلامتی شاه صفی در ۱۸ سطر.

۵. دلیل المنجمین

فارسی. مؤلّف: خاجه حسین بن فارس محاسب(کذ) که بنام خواجه اجل شمس الکتّاب ابوالفتح محمود بن ابوالقاسم معنون داشته است. ترجمه احوال هر دو شخص بنظر نرسید. این رساله در احکام نجومی است و مرتّب است بر ۱۶ گفتار: ۱ گفتار در بیرون آوردن احکام سال ۲ اندر احکام هر برج که طالع باشد ۳ بودن کواکب در خانهای(کذ) فلک ۴ در بودن مشتری در خانها ۵ بودن مریخ در خانها ۶ بودن آفتاب در خانهای طالع ۷ بودن قمر در خانهای طالع سال ۸ اندر وبا و بیماری و تن درستی ۹ در حرب و فتنه ۱۰ اندر احداث ۱۱ گفتار اندر احداث و چگونگی هوا و بادها ۱۲ گفتار اندر تنگی و فراخی و قحط و ارزانی سال ۱۳ اندر اجتماع و استقبالات در برج حمل ۱۴ در خالی السیر بودن قمر ۱۵ در کسوفات شمس و(خسوف قمر) ۱۶ در احکام قرانات و احتراقات.

آغاز: «سپاس و ستایش خدای را که بیافرید اسمان را و بگسترانید مر زمین را و پس بیاراست مر آسمان را بستارکان و زمین را بنباتات الوان و درود بر بهترین پیغمبران و بر جملکی مرسلان و بر اهل بیت و یاران محمد علیهم السلام».

انجام: «اطعمه و ملبوسات حکم کنند که موافق اید که انست و الله اعلم و احکم».

تاریخ تحریر: ۱۲۲۸.

۶. گفتاری فارسی(در دو برگ) در بیان موارد بکار بردن اسطرلاب(در معرفت قبله و خط نصف النهار و غیرهما) و دستور طبی در معالجه بیماری وبا.

آغاز: «در معرفت سمت قبله طریق اصح انست که باسطرلاب غایت هر روزی را که خواهی معلوم کنی بی‌توقف اسطرلاب را بر زمین نه».

انجام: «البته البته پرهیز کنند».

۷. احکام نجومی

فارسی. رساله در احکام قرانات و احتراقات کواکب است. نام مؤلّف(که در آغاز بخش احتراقات ذکر شده) محمد شریف.

آغاز موجود: «... در کواکب سیّاره در خانهای دوازده کانه چون زحل در طالع مولودی باشد با بزرگان مخالطت کند».

انجام: «بیماریها بسیار بود زنان و کودکان را والله اعلم بحقایق الحال».

در حاشیه این رساله طریقه دانستن اوّل ماه‌ها نوشته شده است.

کاتب: میرزا محمدهادی بن ملا احمد خبوشانی. تاریخ تحریر: جمعه ۵ ربیع الثانی ۱۲۳(کذ).

۸. احکام موالید

فارسی. مؤلّف: ابومعشر جعفر بن محمد بلخی متوفّی در سنّ متجاوز بر صد سال در شهرستان واسط در دو شب مانده از رمضان ۲۷۲ منجّم معروف و دارای مؤلّفات عربی در رشته اخترشناسی و احکام

نجومی[1]. مترجم شناخته نشد. سبک و سیاق عبارتی می‌رساند که این ترجمه دارای اصلی معتبر و از آثار حدود سده ۸ و ۹ هــق. است. مطالب در عنوان ۱۶ گفتار ذکر شده است. این نسخه رونویس شده است از نسخه‌یی که سطوری از آن نانویس بوده است. گفتار اوّل در صورت کودک و تدبیر کواکب تا انقضاء عمر. ۲ در تصحیح درجه طالع وقت ولادت. ۳ در بودن کواکب و خانه‌های خود و از آن دیگر کواکب ۴ در مقارنه کواکب و اتصال ایشان به زحل و مشتری. ۵ در اتصال کواکب و موضع ایشان در فلک. ۶ بودن خداوند طالع در بروج ۷ در یافتن مال و سعادت مولود. ۸ در بودن خداوند بیت المال در بروج ۹ در احکام خانه سیّم و آنچه دلیل کند از کواکب. ۱۰ در خانه چهارم و آنچه دلیل کند. ۱۱ در بودن خداوند چهارم در بروج ۱۲ در خانه پنجم و آنچه دلیل کند. ۱۳ در خانه پنجم و آنچـه دلیـل کند(کذ) ۱۴ در احکام خانه ششم و آنچه دلیل کند. ۱۵ در بودن خداوند خانه ششم در بروج. ۱۶ در احکام سهامات و بودن آن در بروج.

آغاز پس از بسمله: «تاج کلامست کلام حکیم. الحمدلله رب العالمین و العاقبهٔ للمتقین و الصلوهٔ و السلم علی خیر خلقه محمد و آله اجمعین چنین کوید حکیم ابومعشر بلخی علیـه الرحمـهٔ و الرضـوان کـه خواستم باپی(کذ) چند از احکام موالید استادان این صناعت که نزدیک بفهم پارسی زبانان بیان کنم».

انجام: «نرخ ان کم شود و ارزان بود والله اعلم چون که فارغ شدیم از احکام موالید باپی(کذ) چند از تحویل سال‌های موالید بیان کنیم تا از ما یادکار بماند و بالله التوفیق و العلم عندالله» کاتب: بمانند شماره پیش. تاریخ تحریر: چهارشنبه ۶ جمادی الاوّل ۱۲۳(کذ).

۹. گفتاری در تحویل سنی موالید

---

۱. فهرست ابن ندیم چاپ سربی تهران ص ۳۳۵.

فارسی. مولّف و مترجم و کاتب بمانند شماره قبلی. رساله مرتّب است بر چهار گفتار: ۱ تحویل سال مولود. ۲ در احکام برج‌های طالع سال ۳ رسیدن انتها بمکان کواکب اصلی و مر تحویل. ۴. در رسیدن انتها بموضع کواکب و تحویل خانها(کذ) از فلک زحل.

آغاز پس از بسمله: «گفتار در تحویل سنی موالید و احکام و چکونکی اعمال آن چون خـواهی کـه تحویل سال مولود بدانی بنکر بافتاب اصل وی».

انجام: «دلیل کند بر تباهی حال و بیکاری و تفکر و اهسته پیش امدن کارها».

در حاشیه صفحه اوّل این رساله منظومه فارسی(در ۹ بیت) است درباره طالع موالید. بیت اول: «هر که زاید ز مادران هنگام- طالعش مینهند در احکام».

کاغذ نخودی، دارای ۱۰۲ برگ، اندازه: ۲۰/۸×۱۴، خط نستعلیق مختلف السطر، عناوین به سرخی، تاریخ تحریر: سده ۱۳ هــق. وقفی شیخ عبدالله مجتهدپور در ۱۵ مرداد ۱۳۶۲.

۸۲۰

مجموعه

(۱۳۲۹۴)

حاوی دو رساله عربی:

۱. اللمع

مؤلّف: ابوالعباس احمد بن محمد بن علی مصری مقدسی شافعی. معروف به ابن الهائم. متولّد بسال ۷۵۳ یا ۷۵۶ متوفّی در جمادی الثّانی ۸۱۵ در بیت المقدّس. از معارف عصر خود بود و صاحب تألیفـات

متعدّده[1] رساله در علم حساب است. پس از گفتاری در اعداد اصلیّه مرتّب است بر سه باب: ۱ ضرب الصحیح فی الصحیح(در ۴ فصل) ۲ فی القسمهٔ(۱ فصل) فی الکسور.

آغاز پس از خطبه: «و بعد فهذه لمع یسیرهٔ فی علم الحساب یضطر الی معرفتها من یرید الشروع فی علم الفرایض نافعهٔ».

انجام: «و فی هذا القدر الذی ذکرناه کفایهٔ لمن وفقه الله تعالی و بالله المستعان و علیه التکلان و الحمدلله اولا و اخرا و باطنا و ظاهرا».

کاغذ شکری، جدول‌بندی به سیلو. تاریخ تحریر: شوال ۱۰۵۶.

۲. التحفهٔ المرضیهٔ فی العمل بجداول النّسبهٔ الستّینه

مؤلّف: محمد بن عبدالرّحیم بن علی بن عبدالله بن محمد بن ابراهیم المحلاتی الفوضی(کذ) که شناخته نشد رساله مرتّب است بر مقدّمه و ۶ فصل و خاتمه. مقدّمه فی حساب الهدج و الدقایق و کیفیهٔ وصفها و معرفهٔ الدرج. الفصل الاول فی معرفهٔ الجمع. الفصل الثانی فی معرفهٔ الطرح، الفصل الثالث فی معرفهٔ جنس حاصل الضرب و جنس خارج القسمه الفصل الرابع فی معرفهٔ الضرب بجداول النسبهٔ الستینه. الفصل الخامس فی معرفهٔ القسمهٔ الفصل السادس فی معرفهٔ الجذر. الخاتمه فی معرفهٔ الموازین.

آغاز: «الحمد لله کفاء افضاله و السلام علی سیدنا محمد و علی اله و اصحابه و اتباعه».

انجام: «و الحمدلله وحده و صلی الله علی من لا نبی بعده».

---

۱ . شذرات الذهب ج۷، ص۱۰۹، هدیهٔ العارفین ج۱، ستون ۱۲۰.

کاغذ شکری، جمعاً دارای ۲۴ برگ، اندازه: ۱۶×۸/۹. رساله دوم بخط نسخ پست ۲۳ سطری، عناوین به سرخی میان سطور جدول‌بندی. جلد مقوّا با روکش مشمع سبز. خریداری آستان قـدس در آبـان ۱۳۶۲.

۸۲۱

مجموعه

(۱۴۳۳۸)

مشتمل بر دو رساله:

۱. خلاصهٔ الحساب

عربی. مؤلّف: شیخ بهائی. سه صفحه اوّل معلّق به حاشیه جواد بر خلاصهٔ الحساب.

۲. معرفت تقویم(رساله)

فارسی. مؤلّف: عبدالقادر رویانی، نسخه ناتمام.

آغاز: «الحمدلله العلی الولی».

انجام موجود: «عطارد کوکب فصاحت و فهم و ادبست».

کاغذ آهاری نخودی، دارای ۵۱ برگ، اندازه: ۲۱×۱۵، خط نسخ ده سطری، تاریخ تحریر حدود سده ۱۳ ق. جلد تیماج مشکی، وقفی سید محمد باقر سبزواری در محرّم ۱۴۰۵ قمری.

۸۲۲

مجموعه

(۱۴۴۴۰)

مشتمل بر سه اثر ریاضی فارسی:

۱. استخراج خط نصف النّهار

مؤلّف: ملاّ مظفّر گنابادی. ریاضی‌دان و اخترشناس در نیمه اوّل سده ۱۱ هـق. این رساله در معرفت سمت قبله است و مرتّب بر مقدّمه و پنج باب. مقدّمه در دو قسم: بیان آنچه متعلّق به علم هندسه و علم هیئت. باب اوّل در استخراج خط نصف النّهار ۲ در استخراج سمت قبله بطریق دایره هندیّه ۳ در معرفت سمت قبله بطریق اخراج عمود خط نصف النّهار ۴ در استخراج سمت قبله باستعانت آلات ۵ در استخراج سمت قبله بطریق حسابی که در زیجات مسطور است. مؤلّف این کتاب را بنام ناصر الدّوله حاتم بیکا از محتشمان و رجال علی رتبه عصر شاه عباس کبیر معنون داشته است.

آغاز: «افتتاح کلام در هر مقام و اختتام مقال در همه حال حمد و ثنای قادری را سزد که اساس کعبه جلالش از قصور و فتور معرّاست».

انجام: «در جدول ثبت کردیم و رساله را بدین ختم کردیم و الله الهادی علی سواء الطریق و الموصل الی مقام التحقیق» سپس سه صفحه جدول نجومی است.

برخی صفحه‌ها معلّق بحاشیه، تاریخ تحریر: ۱۷ جمادی الثانی ۱۲۰۷.

۲. رساله در کیفیّت نسبتها

در چهار برگ. در رساله نام مؤلّف ذکر نشده است. سبک و سیاق کلمات و انشاء این رساله با رساله قبلی و بعدی و اندراج آن در میان دو اثر تألیفی ملاّ مظفّر گنابادی منشأ احتمال یا اعتقاد این است که این رساله نیز از همو باشد.[۱]

۱ . الذریعه، ج۲۴، ص۱۳۸، این رساله را احتمالاً از خواجه نصیرالدین دانسته است.

آغاز: «الحمدلله الذی جل نسبهٔ العباد الی الانبیاء وسیلهٔ الی النجات من النار و الصلوهٔ علی انسب الخلق الی رحمته محمد و عترته الاطهار بدان که این رساله‌ایست در بیان کیفیت نسبتها است در میان دوایـر عظام مشهوره و شخصیه».

انجام: «و زمان انطباق ایشان وقتی است که مرکز کوکب یا نقطه مفروضه که کرفتن ارتفاع او مطلـوب است بر دائره وسط السماء الرؤیه باشد».

۳. شرح بیست باب

متن از عبدالعلی بیرجندی. شرح از ملاّ مظفّر گنابادی. شارح این کتاب را بنام شاه عبّاس کبیر معنون داشته است.

آغاز: «حمد و ثنای بی‌ریب قدیر را سزاست که کلک صنعت او اوراق افلاک را بر مقتضـای انـارین السماء بزینهٔ الکواکب».

انجام: «زیاده ازین بتطویل می‌انجامد و الله خیر الموفقین».

ضمیمه: در بعضی دستورها و ابیات شعر فارسی.

کاغذ شکر فرنگی اندکی رطوبت رسیده، دارای ۱۷۲ برگ، اشکال و عناوین به سرخی، خط نسخ ۱۸ سطری، تاریخ تحریر: سوم شعبان ۱۲۷(کذ)، جلد تیماجی خرمایی ضربی، وقفی سـید محمـد بـاقر سبزواری در محرم ۱۴۰۵.

۸۲۳

مجموعه

(۱۵۹۰۸)

مشتمل بر دو کتاب فارسی:

۱. رساله در حساب

مؤلّف:ملاّ علی قوشجی.

آغاز پس از خطبه: «اما بعد این رساله‌ایست در حساب».

انجام: «حاصل ضرب قاعده اوست در ارتفاع اوست(کذ)».

۲. دیوان هاتف

اثر طبع سید احمد اصفهانی متخلّص به هاتف. متوفّی به سال ۱۱۹۸ در شهرستان قم. از سادات حسینی عالی درجات اصفهان و از معارف اواخر سده ۱۲ هـق. پزشک بود و در فنون حکمت و آداب استادی مسلّم[1].

این نسخه‌ها حاوی قصائد و رباعیّات است.

آغاز: «سحر از کوه خاور تیغ اسکندر چو شد پیدا».

انجام: «با غیر مگو حرفی و مشنو سخنی».

کاغذ شکری و الوان فرنگی، جمعاً دارای ۱۵۸ برگ، اندازه: ۱۳/۵×۲۰/۵، خط نستعلیق ۱۲ و ۱۰ سطری، کاتب رساله در حساب: عبدالوّهاب تفرشی، تاریخ تحریر: ۱۳ ربیع الاوّل ۱۲۳۳ کاتب دیوان: علی بن میرزا عبدالوهّاب، تاریخ تحریر: دوشنبه ۱۴ ذیقعده ۱۲۸۴، جلد تیماجی یشمی، واگذاری بنیاد مستضعفان در شهریور ۱۳۶۷.

۸۲۴

۱ . آتشکده آذر، طرائق الحقائق، ج۳، ص۹۹چاپ سنگی تهران.

مجموعه

(۱۶۰۲۲)

مشتمل بر ۸ رساله و مقاله عربی:

۱. تحریر کتاب المفروضات:

مؤلّف: ارشمیدس. مترجم ثابت بن قره تحریر و تهذیب از خواجه نصیرالدّین طوسی[1] و یک تعلیق مختصر از سید محمدعلی قاینی نسخه ناقص الاوّل، دارای ۳۰ شکل.

آغاز موجود: «فی ثلث ا ه ح».

انجام: «فجمیع ا ح معلوم و ذلک ما اردناه. تمت المفروضات».

۲. تربیع الدّایرۀ:

مؤلّف: ابن هیثم(ابوعلی محمد بن حسین بن حسن بن سهل بن هیثم) بصری مصری. از حکماء بزرگ اسلام. معاصر با شیخ الرئیس بوده. شیخ الرئیس در برخی از مؤلّفات خود از وی نام می‌برد و او را بفضل و حکمت می‌ستاید. در شهرت اگر چه مثل سایر حکماء نیست ولی در شئون علمیه کمتر از هیچ یک از حکماء بزرگ نیست گواه برین مؤلّفات و مصنّفات وی است. باری عمر دراز روزگاری را با قناعت گذرانید و در حدود سال ۴۳۰ در مصر درگذشت[2]. این گفتار دارای سه شکل هندسی است.

آغاز: «یقول قد یعتقد کثیر من المتفلسفین ان سطح الدایرۀ لایمکن ان یکون مساویا السطح مربع مستقیم الخطوط».

انجام: «و فی ما ذکرناه من تحقق هذا المعنی کفایۀ و هو الذی قصدنا له بالقول. تمت المقاله».

---

۱. احوال و آثار خواجه نصیرالدین طوسی.

۲. نامه دانشوران، ج۱، ص۷۶۸.

پس از این گفتاری است در ۶ سطر با یک شکل هندسی پیرامون مقاله ابن هیثم.

۳. تحریر الکرة المتحرکة:

اثر خامه اطولوقس و ترجمه ثابت بن قره و تحریر خواجه نصیرالدین طوسی[۱] مشتمل بر یک مقال و ۱۳ شکل هندسی است.

آغاز: «النقطة التی یتحرک حرکة معتدلة هی التی تسیر فی ازمان متساویة».

انجام: «عظیم و ذلک ما اردناه».

۴. تحریر کتاب طلوع و غروب:

اثر خامه اطولوقس و ترجمه ثابت بن قره و تحریر خواجه نصیرالدین طوسی[۲] این رساله حاوی دو مقال و ۳۶ شکل هندسی است.

المقالة الاولی به شکلا- صدریقال لبعض طلوعات الکواکب و غروباتها و خصوصا الثوابت انها خفیة.

المقالة الثانیة کاشکلا البروج الذی فیه الشمس من الدایرة الشمسیه یکون ابدا خفیا(اشکال هندسی این رساله با مرکّب مشکی ترسیم شده است).

۵. تحریر مطالع:

اثر خامه ایسقلاوس. قسطا بن لوقا بعلبکی از یونانی بعربی نقل کرده و یعقوب بن اسحق کندی آن را اصلاح نموده و خواجه نصیرالدین طوسی آن را مهذّب و محرّر داشته است.[۳]

---

۱ . احوال و آثار خواجه نصیرالدین طوسی.

۲ . احوال و آثار خواجه نصیرالدین طوسی.

۳ . احوال و آثار خواجه نصیرالدین طوسی.

آغاز: «کتاب ایسقلاوس فی المطالع مما اصلحه الکندی و نقله قسطا بن لوقا بعلبکی و هو یشتمل علی ثلث مقدمات و صدور و شکلین».

انجام: «فمطالع جمیع الاجزاء معلومهٔ و ذلک ما اردناه تم کتاب ایسقلاوس».

۶. تحریر کتاب المأخوذات

در اصول هندسه تالیف ارشمیدس و ترجمه ثابت بن قره و تحریر خواجه نصیرالدّین طوسی[۱] این رساله مشتمل بر یک مقال و ۱۵ شکل است. خواجه بزرگوار در مقدّمه آورده است«استاد محقّـق مخـتص ابوالحسن علی بن احمد نسوی[۲] آن را تفسیر کرده است و این از مؤلفات متوسّط است که باید ما بین کتاب اوقلیدس و مجسطی خوانده شود».

آغاز پس از بسمله: «تحریر کتاب ماخوذات ارشمیدس ترجمه ثابت قره و خمسهٔ عشر شکلا و تفسیر الاستاد المحقق ابی الحسن علی بن احمد النسوی قال الاستاد المختص هذه مقالهٔ منسوبهٔ الی ارشمیدس فیها اشکال حسنه قلیلهٔ العدد کثیرهٔ الفواید فی اصول الهندسه».

انجام: «و قد تبین ذلک فی الشکل الثالث عشر من المقالهٔ الثالثهٔ عشر من الاصول و ذلک ما اردناه تمت الماخوذات لارشمیدس و فرع المصنف طاب ثراه».

صفحات این رساله معلّق به حواشی میرزا نصیر و هم حاشیه از سید محمد علی قاینی.

۷. رساله فی عمل اشکال متساوی الاضلاع علی خط واحد:

---

۱ . احوال و آثار خواجه نصیرالدین طوسی.

۲ . متولّد ۳۹۳ متوفی حدود ۴۹۳ هـ.ق. از بزرگان علماء زمان خویش و از شاگردان ابن سینا است و اختصاص بدربار آل بویه داشت و در رشته‌های مختلف علمی مؤلفات چند داشته است. تاریخ نظم و نثر در ایران، ج۱، ص۷۰.

مؤلّف ابوالحسین عبدالرحمن بن عمر بن محمد بن سهل رازی. معروف به صوفی(یا ابن الصّوفی بضبط این نسخه) اصل وی از شهرستان فسا از توابع فارس است و در ری بتاریخ محرّم ۲۹۱ هـ.ق. تولد یافته و بسال ۳۷۶ وفات یافت. وی از منجّمان سده چهارم قمری است. مقیم بغداد و مصاحب عضد الدّوله بویهی بود و دارای تألیفاتی بعربی و بفارسی. این رساله را بفرمان شهریار بویهی مذکور نگاشته است[۱] و دارای ۲۹ شکل هندسی است.

آغاز: «امرنی الامیر الاجل عضد الدّوله اطال الله بقاه و ادام سلطانه ان ابین له هل یمکن عمل اسکال علی خط واحد مستقیم مفروض مثل المربع».

انجام: «فلیکمل الکتاب فی هذا الموضع و الحمدلله اولا و اخرا یوم رمضان المبارک عمت برکته من سنه ۶۸۸ علقها شمس... (خواند نشد) اصلح الله شانه و صانه عما شانه بحق من لانبی بعده و آله الطاهرین. مراغه الرصد».

۸. مقاله فی بیان ان اوسع الاشکال المستدیر:

گفتاری است استدلالی در موضوع مذکور دارای یک شکل هندسی، نگارنده آن شناخته نشد.

آغاز: «کل اشکال متساویه الاضلاع و محیط دائرهٔ متساو احاطتها».

انجام: «فی ما بعد المربع من الاشکا و ذلک ما اردناه».

کاغذ آهاری حنائی، دارای ۳۲ برگ، اندازه: ۱۷/۴×۲۴/۲، شش رساله بخط نستعلیق ۱۸ و ۱۹ سطری. تاریخ تحریر حدود سده ۱۰ هـ.ق. حاشیه بخط نستعلیق مخلوط شکسته سده ۱۳ ق. رساله ۷ و ۸ بخط نسخ ۲۸ و ۲۷ سطری. اشکال هندسی برخی بسیاهی و بیشتر بسرخی ترسیم شده است.

---

۱ . ترجمه تاریخ الحکماء قفطی ص ۳۱۴ هدیهٔ العارفین ج۱، ستون ۵۱۴ و ایضاح المکنون ج۲، ستون ۹۴.

واگذاری بنیاد مستضعفان در شهریور ۱۳۶۷. ملحقات: در پشت صفحه آخر نسخه عبارتی عربی درباره تحریر مجسطی که برای شمس الدین محمد بن احمد کیشی[۱] نوشده شده، دو بیت شعر از ناصر خسرو و بیتی شعر از ظهیر فاریابی.

۸۲۵

مجموعه

(۱۶۱۵۰)

مشتمل بر دو رساله عربی:

۱. تحریر المساکن

اثر خامه ثاوذوسیوس یونانی. مترجم از یونانی: قسطابن لوقا بعلبکی، تحریر خواجه نصیرالدین طوسی[۲] دارای ۱۲ شکل.

آغاز: «الذین مسکنهم تحت القطب الشمالی فنصف کرهٔ الکل الظاهر لهم ظاهر ابدا».

انجام: «ان لباقی النهارات الی لیالیها کل نسبه و ذلک ما اردناه».

۲. تربیع الدائرهٔ

مؤلّف: ابن هیثم.

آغاز: «یقول قد اعتقد کثیر من المتفلسفین ان سطح الدائره لایمکن ان یکون مساویا لسطح مربع».

انجام: «و لیس هذا مما یوجب علی هذا التحریر للمتقدمین و المتاخرین».

---

۱ . وی از حکماء بزرگ ایران بود بسال ۶۹۴ ق. وفات یافت. احوال و اثار خواجه نصیرالدین طوسی ص ۱۰۶.

۲ . احوال و آثار خواجه نصیرالدین طوسی، ص ۲۱۱.

ضمیمه: ۶ سطر از آغاز«تحریر کتاب مأخوذات ارشمیدس» ترجمه ثابت بن قره و تفسیر استاد مختص ابوالحسن علی بن احمد نسوی.

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۱۰ برگ، اندازه: ۱۷/۸×۱۰/۷، خط شکسته خموش ۱۳ سطری، عناوین و اشکال به سرخی، دارای سه شکل هندسی. تاریخ تحریر: سده ۱۳هـق. واگذاری بنیاد مستضعفان در شهریور ۱۳۶۷.

۸۲۶

مدخل منظوم

(۲۴۲۵۹)

فارسی. این منظومه در احکام نجومی است. روان شاد مدرّس رضوی در کتاب احوال و آثار خواجه نصیرالدین طوسی آورده است. این منظومه که در حاشیه بیست باب ملاّ مظفّر چاپ شده اثر طبع خواجه نصیرالدین طوسی است و شاید آن را بنام جلال الدّین خورشاه ساخته است. در نسخه مندرج در مجموعه ۱۲۷۹۶ بیت آخر در تاریخ ختم تألیف آمده: «در زمانی که دور حیرت بود ششصد و شصت دور از هجرت بود» و این زمان حیات خواجه نصیرالدّین طوسی است[۱] و ایهام دارد که این منظومه از آثار اوست. الذریعه ج۹ ص ۲۰۹ نسبت این منظومه را به خواجه نصیرالدّین غلط و ناظم این منظومه را عبدالجبّار خجندی دانسته که برای جمال الدّین ابوالمحامد محمد بن نور الدّین احمد

---

۱ . تولّد خواجه نصیرالدین در شنبه ۱۱ جمادی الاول ۵۹۷ وفاتش در ۱۸ ذیحجه ۶۷۲.

ساخته و او را مدح کرده و تاریخ فراغت را جمادی الثانی ۶۱۶ ذکر کرده است[۱]. تعداد ابیات این منظومه در نسخه‌های موجود مختلف است.

آغاز: «مرد دانا سخن ادا نکند– تا بنام حق ابتدا نکند».

انجام: «ماهرا جدی و قوس و حوت دکر– از برای عطارد ای سرور» (کذا).

ضمیمه: ۱۲ برگ در ادعیه و برخی ادویه.

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۱۹ برگ، اندازه: ۱۷/۵×۱۱، خط نستعلیق ۱۱ سطری، عناوین به سرخی، کاتب: محمد بن محمدرضا. تاریخ تحریر: ۱۳۱۲ قمری در مدرسه شهرستان خوانسار، جلد تیماجی قهوه‌یی روشن، وقفی کاظم صنایع در ۱۶ اسفند ۱۳۷۶.

۸۲۷

مسائل

(۱۱۱۳۳)

عربی. مؤلّف: ابویوسف یعقوب بن علی قصرانی رازی، ترجمه کامل احوالش بنظر نرسید. خطبه کتاب می‌رساند که مؤلّف پیرو مذاهب امامیّه است. ابن ندیم که از مردمان نیمه دوم سده چهارم هـق. است در فهرست(چاپ تهران، ص ۳۴۲) وی را فقط به این دو کلمه یاد کرده است: «قصرانی و اسمه» جمال الدّین علی قفطی که از مردمان سده هفتم هـق. است در کتاب تاریخ الحکماء ص ۳۶۴ نام وی را ذکر نکرده است و آورده است که وی به نسبت قصرانی مشهور است و قصران یکی از دیه‌های شهرستان ری است. قصرانی منجّمی فاضل مقیم ری بود و صحبت ملوک و امراء را گرامی می‌داشت و در احکام

۱ . نام ممدوح در این نسخه جلال الدین و در نسخه مندرج در مجموعه شماره ۱۲۷۹۶ جمال الدین نوشته شده.

نجومی که در کتاب المسائل ذکر کرده مصیب بوده. ازینرو وی را ریاضی‌دان و منجّمی بزرگ و معروف اواخر سده ۳ و اوائل سده چهارم هــق. است و در دوره فرمان‌روایی دیالمه در شهرستان ری می‌زیسته و معاصر با بزرگانی چون ابن عمید و صاحب بن عبّاد است. میل و رغبت شهریاران به احکام و مقارنات نجومی و اصابت‌های مؤلّف در احکام نجومی[1] وی را مورد احترام ملوک و امراء داشت. سخن کوتاه این کتاب از معتبرات جامع قدیم این رشته و از مدارک امام فخر رازی در تالیف کتاب اختیارات العلائیّه است. برای معرّفی این کتاب سطوری از مقدّمه آن نقل می‌گردد: «وجدت فی ما عبرلنا عن الاولین مما اودعت کتبها من سرها المکنون مراتب العلوم ثلثه اعلاها المعرفهٔ و هو علم التوحید المجبول علیه الحق و اسفلها العلم المدرک بالحواس و هو علم الطب و اوسطها العلم المدرک بالقیاس و هو علم النجوم و وجدت هذه المرتبهٔ الوسطی اشرفها اذ کان الاوّل جبلهٔ فی الخلق فکم یحمد مدرکه لانه لم یدرکه منزله به و وجدت هذا العلم الشریف شجرتها الحساب و عروقها معرفهٔ الفلک(کذ العلل) و جناها علم الاحکام عامیهٔ و خاصیهٔ» و«فرایت تالیف کتاب لعلم احکام المسائل اذ لم اجد فی کتب الاولین جامعا لذلک و ابوبه ابوابا علی مراتب البیوت الاثنی عشر مدرجا فیه ما افترق فی کتب الاولین من الاقربین و الاقدمین باشرف مما امکن من المعانی و اوجز المبانی لیکون جامعا مستغنیا بحضوره عن النظر فی غیره» مطالب در عنوان دوازده برج است و هر برجی دارای ابواب و هر بابی شامل فصول.

آغاز: «الحمدلله ذی المحامد الداخرهٔ و العزهٔ القاهرهٔ و الحجج الزاهرهٔ احمد علی نعمائه المتظاهرهٔ و استغفره الذنوب السالفهٔ و استعصمه للایام المستانفه و اسئله الصلوهٔ علی محمد عبده الامین و علی آله الطاهرین صلّی الله علیه و علیهم من الاولین و الآخرین».

---

۱ . مالک سابق نسخه در پشت صفحه اول نگاشته: «احقر عبادالله محمد منجم بن مرحوم اقا میرزا باقر منجم چندین سوال از این کتاب از اسطرلاب کردم همه مطابق و درست آمد. تحریراً فی شهر ربیع المولود ۱۲۹۲.

انجام: «فیکون کک الذی یسئل عنه فرحا و صلاحا باذن الله تعالی تم الکتاب بکمال ما قصدنا له و الحمدلله ولی الحمد و اهل الفضل و صلّی الله علی سیدنا محمد نبیه المصطفی و علی آله الطیبین الطاهرین و سلم تسلیما کثیرا و حسبنا الله و نعم الوکیل».

این نسخه در ضمن دو جزو نگاشته شده.

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۱۴۶ برگ، خط نستعلیق ۲۱ سطری، عناوین به سرخی، تاریخ تحریر: اواخر سده ۱۲ ق. صدر نسخه فهرست مطالب ناقص در یک صفحه، وقفی شیخ محمد صالح علاّمه حایری در مرداد ۱۳۵۱.

۸۲۸

المسئولات

(۱۶۱۵۲)

عربی. مؤلّف: سید محمد علی بن محمد اسماعیل قاینی. ترجمه احوالش بنظر نرسید. رساله در حلّ ۱۰۷ مسئله هندسی است. مسائل با حروف ابجد شماره گذاری شده است.

آغاز پس از خطبه و نام مؤلّف: «هذه مقالة فی حل بعض المسائل بالبرهان و سمیتها بالمسئولات. المسئول الاول نرید ان نرسم حلقة».

انجام: «ا ب ح و ذلک ما اردناه».

ضمیمه: دو صفحه در حلّ مسئله ریاضی دیگر.

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۱۰ برگ، اندازه: ۱۱/۶×۱۹/۳، خط نستعلیق تحریری خوش ۱۷ سطری، کاتب محمد صالح طبیب رشتی، تاریخ تحریر: چهارشنبه ۱۰ شعبان ۱۲۸۰ در تهران، واگذاری بنیاد مستضعفان در شهریور ۱۳۶۷.

۸۲۹

المسئولات

(۱۶۰۶۶)

بمانند پیش. در این نسخه مسائل شماره گذاری نشده است.

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۱۰ برگ، اندازه: ۱۲/۸×۲۱/۳، خط شکسته خوش ۱۶ سطری، واگذاری بنیاد مستضعفان در شهریور ۱۳۶۷.

۸۳۰

المستقصی

(۱۱۵۶۷)

عربی. مؤلّف: ملّا مهدی(بن ابی ذر بن محمد) نراقی. متوفی سال ۱۲۰۹ ق. در سنّ حدود ۶۰ سال. مدفون در نجف[۱] حکمت و ریاضیات را در اصفهان نزد ملاّ اسمعیل خاجوئی آموخته. در علوم نقلی از شاگردان وحید بهبهانی و صاحب حدائق است. وی از اعلام جامع در آغاز سده ۱۳ هـق و صاحب تألیفات ممتّعه و متعدّده است. این کتاب از مؤلّفات مفصّل در رشته علم هیئت بطلیموسی است که بخامه روان نگاشته شده است و مرتب است بر مقدّمه و چهار باب و هر بابی مشتمل است بر فصول.

---

۱ . لباب الالقاب، ص ۹۲.

مقدّمه در بیان موضوع و مبادی و مسائل علم هیئت. باب اوّل در هیئت الاجسام البسیطه و اوضاعها و حرکاتها و ما یلزمهما و یتعلق بها. این نسخه مصحّح و ناقص است. موجودی: تا قدری از فصل هشتم از باب اوّل.

آغاز: «الحمدلله الذی اظهر عجائب قدرته فی صفحهٔ الخضراء و وضع مواهب رحمته فی عرصهٔ الغبرآء نوّر الافلاک بمصابیح النجوم الزاهرهٔ».

انجام موجود: «ان عند طلوعه یطیب الهواء و یخرج الهوام المجنهٔ تحت الارض من التبّرد و القمر یحلا» بقیّه در صحافی رفته.

کاغذ آهار مهره فرنگی، دارای ۱۴۰ برگ، اندازه: ۳۰×۲۱، خط نسخ ۲۵ سطری، عناوین به سرخی، تاریخ تحریر: سده ۱۳ق. وقفی فرید محسنی در شهریور ۱۳۵۴.

۸۳۱

معرفهٔ التقویم شمسی

(۱۶۸۹۹)

فارسی. مؤلّف: ملاّ محمد حسین بن اسمعیل بسطامی، از فضلاء نیمه دوم سده ۱۳ هـق. این نسخه در حیات مؤلّف و بخط شاگردش نوشته شده. این کتاب انتخابی است از شرح بیست باب ملّا مظفّر با توضیح و تحریر و اضافات و مرتّب است بر مقدّمه و دو تذکره و خاتمه. مقدّمه در اوضاع و آثار وضع و محاذات کواکب. تذکره اوّل در بیان و توضیح ارقام و مطالب مسطوره در صفحه یمنی در عنوا چهارده تبصره. تذکره دوم در معرفت صفحه یسری از تقویم شمسی یعنی آن صفحه که در یسار ناظر است در عنوان دوازده تبصره. خاتمه در معرفت اموری است که در وقت اختیار محتاج الیه است.

آغاز پس از بسمله: «اما بعد چون که شرح بیست باب ملاّ مظفّر منجّم هر چند در معرفهٔ التّقویم تامّ اصول اختیارات شرحی است وافی و بسطی استکافی که تا حال مثل او شرحی اتفاق نیفتاده».

انجام: «و هابط بود سیما در جنوب».

پس ازین ۱۲ صفحه جدول اختیارات ترسیم شده است.

کاغذ فرنگی حنائی و نیلی، دارای ۵۸ برگ، اندازه: ۱۷/۵×۱۱، خط نستعلیق ۱۳ و ۱۴ سطری، عناوین به سرخی، کاتب: محمد جعفر بن محمد باقر(شاگرد مؤلّف) در مدرسه شاهرخیّه بسطام. تاریخ تحریر: دهه دوم از ماه ربیع الثانی ۱۲۵۵، خریداری آستان قدس در آبان ماه ۱۳۶۸.

۸۳۲

معیارالسّاعات

(۲۲۰۶۷)

فارسی. مؤلّف: ملاّمحسن فیض کاشانی. علاّمه جامع و محقّق در آخر سده ۱۱ هـق.[۱] در تعریف رساله آورده است: هدیه‌ایست از این فقیر مر زمره برادران را و تحفه‌ایست(کذ) جمیع دوستان را فراهم آمده از ذکر احادیث ائمه معصومین علیهم السلام و احکام معتبره اهل نجوم که چون خواهند روز سعد را از روز نحس معلوم کنند یا ساعت نیک را از بد بدانند. رساله مرتّب است بر دو مقصد و خاتمه. مقصد اوّل در اختیار اوقات بجهت مهمّات از اخبار ائمه معصومین علیهم الصلوات و التسلیمات در ۱۴ فصل. مقصد دوم در اختیارات از احکام معتبره اصحاب نجوم در سه فصل. خاتمه در ذکر حدیثی چند که مناسب هر دو مقصد این رساله است.

---

۱ . طبقات اعلام الشیعه جلد موسوم به الکرام البرره فی القرن الثالث بعد العشر ص ۳۷۹.

آغاز: «دم بدم و نفس بنفس هزار هزار سپاس و ستایش خدای را که پروردگار جهانیانست».

انجام: «این بود انچه اراده داشتیم که در این کتاب ایراد کنیم معیار الساعات بانجام آمد و ایـن کلمـه تاریخ اتمام آمد و الحمدلله علی جزیل نواله و الصلوة و السلام علی محمد و آله اجمعین».

این رساله ضمیمه شماره ۲۲۰۶۱.

۸۳۳

مفتاح الحساب

(۱۱۲۷۱)

عربی. مؤلّف: غیاث الدّین جمشید بن مسعود بن محمود طبیب کاشانی. متوفّی در صبح چهارشنبه ۱۹ رمضان ۸۳۲ در محل رصدخانه سمرقند[۱] استاد مسلّم در علوم ریاضی در نیمه اوّل سده ۸ هــق. این کتاب در رشته علم حساب است. در دیباچه آورده: که در طیّ ممارسـت اعمـال حسـابی و هندسـی ضوابطی را بدست آوردم که با بکاربردن آنها اعمال حسابی به آسان‌ترین وجهی انجام مـی‌گیـرد. در دیباچه نام تعدادی از مؤلفاتش را ذکر نموده و این کتاب را به کتابخانه الغ بیک کورکانی اهداء نموده. این کتاب مرتّب است بر مقدّمه و پنج مقاله. مقدّمه در تعریف و موضوع علم حسـاب. مقالـه اوّل در حساب صحاح مشتمل بر ۶ باب. مقاله دوم در حساب کسور مشتمل بر ۱۲ باب. مقاله سوم در طریق حساب منجّمین مشتمل بر ۶ باب. (باب اوّل شامل ۳ فصل). باب دوم و چهارم هر یک شامل ۵ فصل).

---

۱ . مدرک تاریخ فوت مؤلّف همان نوشته معتبر در حاشیه زیج شماره ۵۳۲۹ است. در تاریخ نظم و نثر ایران ج۱، ص۲۶۸ آمده: «و در ۸۴۱ در تالیف زیج الغ بیک شرکت کرد ولی در همین اثناء درگذشت و این که برخی رحلت او را در سال ۸۳۲ نوشته‌اند باشتباه رفته‌اند». در تاریخ ادبیات در ایران ج۴، ص۱۰۳ آمده: «تاریخ وفات او را در ۸۳۲ و ۸۴۰ هــق. نگاشته‌اند و اولی اصح بنظر می‌آید و این هم مسلّم است که او تا پایان کار تالیف زیج الغ بیک زنده نبوده».

مقاله چهارم فی المساحة. مشتمل بر مقدمّه در تعریف مساحت و ۹ باب(باب اوّل شامل ۳ فصل)، باب دوم و سوم و چهارم هر یک مشتمل بر ۵ فصل. باب ششم مشتمل بر ۶ فصل. باب هفتم مشتمل بر ۸ فصل. باب نهم مشتمل بر ۳ فصل).

مقاله پنجم فی استخراج المجهولات بالجبر و المقابله و الخطائین. مشتمل بر چهار باب(باب اول مشتمل بر ۱۰ فصل. باب سوم مشتمل بر ۵۰ قاعده).

این نسخه ناقص است.

آغاز :«الحمدلله الذی توحد بابداع الاحاد و تفرد بتالیف صنوف الاعداد».

انجام موجود: «فکان المثال ۲۲) و جدول ریاضی».

کاغذ آهاری دارای ۱۰۴ برگ، اندکی موریانه زده و هم وصّالی شده. اندازه: ۲۲/۵×۱۵/۵، خط نسخ ۲۰ سطری، عناوین و اشکال ریاضی بشنگرف، تاریخ تحریر: حدود اواخر سده ۱۰ هـق. وقفی شیخ محمد صالح علاّمه حایری در مرداد ماه ۱۳۵۱.

۸۳۴

مفتاح الهیئة

(۲۳۰۵۰)

عربی، سراینده: ملّامحمد باقر بن کاظم قاینی، از فضلآء نیمه اوّل سده ۱۳ هـق. کتاب منظومه ببحر رجز در حدود ۶۶۶ بیت در هیئت بطلیموسی است تاریخ ختم تالیف شوال ۱۲۵۹ مادّه تاریخ منظوم آن: «تاریخها یوم بلا احاد– و واحد بلا اعداد».

آغاز: «یا واهب الوجود للموجد– لکل موجود مفیض الجود».

انجام: «ختمتها کنت مصلیا لمن- سنته کانت سنیهٔ السنن».

کاغذ فستقی فرنگی، دارای ۵۷ برگ، اندازه: ۱۶×۱۰، خط نسخ ۱۲ سطری، نسخه معلّق به حواشی سراینده، بخط نستعلیق خفی، کاتب شاگرد سراینده است که از نسخه اصلی رونویسی کـرده. تـاریخ تحریر: پنجشنبه ۳ صفر ۱۲۷۶، جلد تیماج مشکی، وقفی حاج سید عبدالباقی آیت اللهی شیرازی در اسفندماه ۱۳۷۴.

۸۳۵

مقنطرات

(ضمیمه ۱۰۸۶۴)

عربی. مؤلّف: ابوالعباس احمد بن المجدی. شناخته نشد. رساله مرتّب اسـت بـر مقدّمـه و ده فصـل: فالمقدّمه فی تسمیهٔ رسومه. الفصل الاوّل فی معرفهٔ اخذ الارتفاع ۲ فی معرفهٔ موضع الشـمس ۳ فـی المعرفهٔ المیل ۴ فی المعرفهٔ الارتفاع الذی لاسمت له ۵ فی معرفهٔ الدایر و فضله ۶ فی معرفهٔ کل واحد من الظلین من الارتفاع و عکسه ۷ فی معرفهٔ الارتفاع العصر ۸ فی معرفهٔ سمت القبلـهٔ ۹ فـی معرفـهٔ المطالع الفلکیهٔ و البلدیهٔ ۱۰ فی معرفهٔ العمل بالکواکب(کذا).

آغاز پس از تسمیه و نام مؤلّف و تحمید: «و بعد فهذه رسالهٔ فی الربع الموسوم بالمقنطرات و طلعتهـا للمبتدی طریقا الی الوصول».

انجام: «و کذا تفعل بمطالع طلوعه و مطالع غروبه و الله تعالی اعلم بالصواب».

نسخه خالی از غلط کتابی نیست.

ضمیمه: دو گفتار عربی نجومی: اوّل «باب اصول السقوط علی عدد الابراج» دوم «فی معرفهٔ طالع البروج و الکواکب».

مقنطرات

عربی، مؤلّف: بدرالدین محمد معروف به سبط الماردینی مصری شافعی متولّد در سال ۸۶۷ هـــق. از فضلآء نیمه دوم سده ۹ هــق. و دارای تألیفات متعدد[1] این رساله مختصر رساله موسوم بــه ورقــات[2] است و مرتّب است بر ۱۴ فصل: ۱ فی معرفهٔ اسماء الشهور القبطیه ۲ فی معرفهٔ اسماء البروج ۳ فــی معرفهٔ کم قطعت الشمس من البروج و الدرج ۴ فی معرفهٔ ترتیب البروج فی المنطقهٔ ۵ فی معرفهٔ ارتفاع الشمس عن الافق ۶ فی معرفهٔ مقدار میل الشمس عن دایرهٔ معدل النهار ۷ فی معرفهٔ الماضی و الباقی من النهار ۸ فی معرفهٔ مقدار ما بین الظهر و العصر ۹ فی معرفهٔ مقدار ما بین غروب و الشمس و مغیب الشفق الاحمر ۱۰ فی معرفهٔ اخراج الجهات الاربع ۱۱ فی معرفهٔ استخراج مقدار سمت مکه و استخراج القبله ۱۲ فایده طول حاشیهٔ البلد بعدها عن ساحل بحر المحیط ۱۳ فی معرفهٔ المطالع الفلکیه و المطالع البلدیهٔ ۱۴ فی معرفهٔ الماضی و الباقی من اللیل من جههٔ الکواکب.

آغاز: «الحمدلله علی کل حال و الصلوات و السلام علی نبیه محمد المبعوث باشرف خصــال و آلــه و اصحابه افضل صحب و خیر آل».

انجام: «فمن قراء هذه المقدمه سهل علیه اصلها و بالله المستعان» (کذ)

تاریخ تحریر: ۱۲۶۲ق.

---

۱ . معجم المطبوعات ستون ۱۰۰۱.

۲ . تالیف جمال الدین محمد ابوعبدالله بن خلیل بن یوسف ماردینی، کشف الظنون، ج۲.

ضمیمه: در یک صفحه ۵ فایده نجومی: «فایده بیت الشمس الاسد و وبالها الدلو الخ. فایـده اذا اردت الطالع من البروج فخذ مطالع الشروق الخ فایدهٔ الکواکب السیاره سبعه و هی طالع الاثنی عشر برجا الخ. الشهور القبطیه(بزبان قبطی و عربی) اسماء الکواکب فی سایر اللغات(فقط نام زحل و مشتری).

۸۳۶

موضح الخلاصه

(۱۲۶۳۶)

فارسی. مؤلّف: محمد امین بن میرزا جان نجفی حجازی قمی. از اعلام نیمه اوّل سده ۱۱ هـــق. و از شاگردان شیخ بهائی است. این کتاب ترجمه خلاصهٔ الحساب تالیفی شیخ بهائی اسـت کـه در هنگـام حیات وی ترجمه نموده است.[1]

آغاز پس از خطبه عربی و نام مؤلّف: «بشرف مطالعه رساله خلاصهٔ الحساب که عالی حضرت افادت و آفادت(کذ) پناه شیخ الاسلامی علامی آن که ذات شریفش مستغنی از وصف و تحدید است».

انجام: «حفیظ علیک».

کاغذ آهاری نخودی، دارای ۵۷ برگ، اندازه: ۸/۷×۱۸/۵، خط نستعلیق ۲۳ سطری، تاریخ تحریر: چهارشنبه ۲۵ رمضان ۱۰۳۹، وقفی حسین کی استوان در آبان ماه ۱۳۴۸.

۸۳۷

موضح الخلاصه

(۱۱۶۹۳)

۱ . این کتاب بنام توضیح الخلاصه نیز ضبط شده است.

بمانند پیش. نسخه ناقص الاوّل. آغاز موجود: «کردیم آحاد اقل را که دو است در عده تکرار عشره دیگری».

انجام: «فاحفظ وصیتی الیک».

ملحقات در ۲ برگ: رباعی از آقا حسین. بیت شعری از نظام. لغز حسابی و گفتاری فارسی در صور اقسام حساب.

کاغذ آهار مهره حنائی، دارای ۵۶ برگ، اندازه: ۲۰/۵×۱۵، خط نسخ ۱۷ سطری، جدول‌بندی اشکال به سرنج، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۲ ق. وقفی سید کاظم عصّار در دی ماه ۱۳۵۴.

۸۳۸

النّزهة

(۱۲۸۱۷)

عربی. مؤلّف: ابوالعبّاس شهاب الدّین احمد بن محمد بن عماد بن علی مصری مقدسی شافعی. معروف به ابن الهایم. متولّد بسال ۷۵۳ متوفّی در جمادی الثّانی ۸۱۵ در بیت المقدس[۱] این کتاب مختصر از کتاب دیگرش موسوم به المرشد فی صناعة الغبار است. این کتاب مرتّب است بر مقدّمه و دو باب و خاتمه: «المقدّمه فی اسماء العدد و اشکاله و منازله. الباب الاوّل فی اعمال الصحیح. الباب الثّانی فی اعمال الکسر. الخاتمه فیها فصول(۳ فصل).

آغاز پس از دو سطر نام مؤلّف: «حمدالله الواحد القهار بکل وجه و اعتبار».

انجام: «کما هو اثنی علی نفسه و صلی الله علی سیدنا محمد و اله و صحبه و سلم».

---

۱ . شذرات الذهب، ج۷، ص۱۰۹، کشف الظنون ج۲، ص۴۱۷ و ۵۹۳.

کاغذ آهاری نخودی اندکی موریانه زده، دارای ۳۳ برگ، اندازه: ۱۹/۷×۱۳، صفحات جدول‌بندی شده به سرخی، عناوین و اعداد به سرخی، خط نسخ ۱۵ سطری، کاتب :محمد العلای، تاریخ تحریر: رمضان ۱۰۴۴، وقفی حسین کی استوان.

۸۳۹

نزهة القلوب

(۱۰۷۸۳)

فارسی. مؤلّف: حمدالله بن تاج الدّین ابوبکر حمد(احمد) بن نصر مستوفی قزوینی. متوفّی پس از سال ۷۴۵ هـ.ق. یا ۷۵۰ مدفون در محلّی در مشرق قزوین[1] وی از خاندان معروف مستوفیان قزوین است. در شرح شهرستان کوفه آورده که نسبش به هجده واسطه بشهید معروف حرّ بن یزید ریاحی میرسد و خود در سلک مستوفیان و نویسندگان و شعراء پارسی زبان زمان خود بود. این کتاب که در رشته جغرافیا شمرده شده، مجموعه ممتازی است در رشته‌های افلاک و نجوم و آثار علوی و سفلی و عناصر و تکوین موالید و توصیف بلدان که از مدارک معتبر متقدّم نقل و جمع کرده است و نام یکایک آن مآخذ را در مقدّمه آورده است و در عین حال از نمونه‌های خوب نثر پارسی است.

کتاب مرتّب است بر مقدّمه و دیباچه در ذکر ترتیب ابداع افلاک و نجوم و عناصر و ربع مسکون. طول و عرض و صفت اقالیم. مقاله اوّل در تکوین موالید ثلاث معادن و نبات و حیوان و آن بر سه مرتبه است.مقاله دوم در ذکر نوع انسان. مقاله سوم در صفت بلدان. خاتمه: در وصف عجایبی که در برّ و بحر ربع مسکون است.

---

۱ . کشف الظنون ج۲، تاریخ نظم و نثر در ایران ج۱، ص۱۴۴، تاریخ ادبیات در ایران ج۳،ص۲۷۶.

آغاز: «چون واهب مواهب بیعلت جلت کلمته».

انجام: «و عترته علیه السلام».

ضمیمه: در سه صفحه نسب سیادتی مالک قبلی سید ابوالحسن موسوی و سه بیت شعر فارسی در پذیرفتن عذر و سه رباعی از مجد همگر و قاعده تعدیل در باب خمسه متحیره.

کاغذ مهره حنائی، دارای ۲۲۸ برگ، اندازه: ۱۸×۲۹/۵، خط نستعلیق ۲۴ سطری، عناوین به سرنج، کاتب: این درویش امیر محمد حاجی شهمرزادی، تاریخ تحریر: دوشنبه ۶ ذیقعده ۱۰۷۹، جلد تیماجی خرمایی، وقفی حاج محمد ایرانی مجرّد در بهمن ۱۳۵۰.

۸۴۰

نزهۀ القلوب

(۱۰۵۶۴)

بمانند پیش.

انجام: «و الحمدلله رب العالمین».

کاغذ شکری فرنگی، اندازه: ۲۰×۳۰، دارای ۱۹۶ برگ، خط نستعلیق ۲۰ سطری، تاریخ تحریر ۱۲۴۲ق. جلد تیماجی قهوه‌یی روشن ضربی، خریداری آستان قدس در مردادماه ۱۳۴۹.

۸۴۱

نزهۀ القلوب

(۱۵۹۸۶)

بمانند پیش.

صفحه اوّل و آخر نانویس.

آغاز موجود: «تقریر و تحریر قلم حصر حصر ذکر شمه» (کذ).

انجام موجود: «این دوشیزه اگرچه از حلی و حللی».

کاغذ آهاری نخودی فرنگی، دارای ۱۸۰ برگ، اندازه: ۲۶/۵×۱۸، خط نستعلیق ۲۳ و ۲۴ سطری، بیشتر عناوین و اشکال نانویس، تاریخ تحریر: حدود اواخر سده ۱۳ و اوائل سده ۱۴ ق. جلد میشنی خرمایی، واگذاری بنیاد مستضعفان در شهریور ۱۳۶۷.

۸۴۲

نسبۀ اعظم الجبال الی قطر الارض

(۲۳۱۸۸)

عربی، مؤلّف: شیخ بهائی، این تعلیق توضیحی و تحقیقی است بر این مبحث از شرح ملخّص چغمینی(تالیف قاضی‌زاده رومی).

آغاز: «نحمدک یا من جعل الارض مهادا و الجبال اوتادا».

انجام: «و ان المحققین المذکورین تریان من الغفلهٔ و الاهمال».

کاغذ آهاری حنائی، دارای ۳۶ برگ، اندازه: ۲۰×۱۲/۵، خط نسخ ۹ سطری، اشکال ریاضی به سرخی، برخی صفحه‌ها معلّق به حاشیه مؤلّف، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۳ ق. جلد تیماج خرمایی، وقفی فخرالمحققین شیرازی در مرداد ۱۳۷۵.

۸۴۳

هبۀ الشّباب فی علم الحساب

(۲۰۷۷۶)

عربی. صفحاتی از اوّل نسخه ناقص. نام کتاب در آخر نسخه به گونه غیر مفهوم نوشته شده که تصحیح قیاسی آن چنان است که ذکر شد. نام مؤلّف نیز نامعلوم به قرینه تألیف از فضلاء نیمـه اوّل سـده ۱۱ هـق. است.

کتاب مرتّب است بر ۱۲ باب: الباب الثانی فی القسمة ۳ فی التجذیر، باب چهارم نانویس ۵ فی التعکیب و فیه فصلان ۶ فی بعض المسائل المتعلقة بالکسور ۷ فی حساب الصحاح المختلفـة المخـارج ۸ فـی استخراج المجهولات ۹ فی الجبر و المقابلة ۱۰ فی مسائل متفرقه بطرق مختلفه ۱۱ فی قواعد شـریفه ۱۲ فی المساحة. تاریخ ختم تألیف چهارشنبه ۱۹ جمادی الثانی ۱۰۲۹.

آغاز موجود: «... فی ضرب مأتین الواحد و العشرة».

انجام: «قد عرفت وزن قدر ذراع منه عرضا و طولا ارتفاعا تعرف وزن الکل».

ضمیمه: ۶ برگ بخط نستعلیق تحریری گفتاری فارسی در مسائل حساب:

«پوشیده نماند مسائل که از حساب تعلق دارند سه قسم‌اند اول امکانی قابل الجواب دوم امکانی مشکل الجواب سوم مهمل باطل غیر قابل الحساب».

گفتار دیگر در برهان علم خطائین.

کاغذ شکری فرنگی، دارای ۱۰۸ برگ، اندازه: ۱۴/۵×۲۱/۵، خط نسخ... سطری، عناوین به سرخی، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۴ هـق. نسخه رونویس شده از نسخه‌یی که در جمادی الثانی ۱۰۲۹ نوشته شده، جلد مقوّا عطف میشن خرمایی، شیرازه‌بندی با نخ‌های الوان. وقفی مقام معظم رهبری.

۸۴۴

هندسه

(۱۴۰۲۴)

عربی. ناقص الاوّل نام مؤلّف رساله شناخته نشد. از ابوالوفاء بوزجانی ریاضی دان سده ۴ ق. نقل کرده. رساله مرتّب است بر ۱۱ باب. برهان مندرجات در متن رساله را در حاشیه در عنوان: «برهانه، برهان ذلک» و مختوم بجمله: «و ذلک ما اردنا ان نبین».

عناوین ابواب: ۱ فی المسطرهٔ و البرکار و الکونیا ۲ فی الاصول التی ینبغی ان یقدم ذکرها ۳ فی عمل الاشکال المتساویهٔ الاضلاع ۴ فی عمل الاشکال فی الدوایر ۵ فی عمل الدایرهٔ عمل الاشکال ۶ فی علم الدایرهٔ فی الاشکال ۷ فی عمل الاشکال بعضها فی بعض ۸ فی قسمهٔ المثلثات ۹ فی قسمهٔ المربعات ۱۰ فی قسمهٔ المربعات و تالیفها ۱۱ فی قسمهٔ الکرهٔ.

آغاز موجود: «علی الکرهٔ الباب الاول فی المسطرهٔ و البرکار و الکونیا اعلم ان الاعمال و استواها یکون بصحهٔ ثلثهٔ اشیاء».

انجام: «و یکون المسدسات فی وسط المثلثات و هذه صورتها تمت الرسالهٔ».

کاغذ آهاری حنائی، دارای ۵۵ برگ، اندازه: ۱۷/۵×۱۳، خط نسخ ۱۷ سطری، عناوین و اشکال به شنگرف، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۰ هـق. جلد[1] مقوا، عطف میشن دارچینی، وقفی فاضل خان در ۱۰۶۵.

۸۴۵

هیئت

---

۱ . در پشت صفحه اوّل قطعه شعری عربی در پنج بیت درباره هندسه از شیخ ابراهیم حویزی نوشته شده.

(۱۴۱۲۰)

فارسی، کاتب از اواخر دیباچه را نوشته است به این جهت نام رساله و مؤلّف آن مجهول مانـد. ایـن رساله به نام محتشمی نگاشته شده است و در آن از حکیم ابن هیثم بصری مصری نقل مطلب شده و سبک انشائی آن مینماید که از جمله آثار پارسی کهن این رشته است.

ترتیب رساله و عناوین مطالب:

فصل در آن که چون تمام عرض کوکب از ثوابت زیادت از فضل عرض بلد. فصل در آن کـه فلـک خارج مرکز جهت افتاب جز این تدبیر اختیار کرده‌اند در باب چهارم از مقالت دوم گفته آمده اسـت. فصل در محل... که بر حرکت مرکز تدویر ماه بر محیط حامل. فصل در شرح مدار مرکز تدویر قمر. فصل در هیئت افلاک تدویر ستارکان بر مذهب ابوعلی بن الهیثم. فصل در شرح معرفت موضع اقامت از فلک تدویر. فصل در بیان تفاوت احوال خسوف و کسوف از جهت تفاوت عرض. فصل در صورت دائره هندی و سمت بلاد و غیر آن. فصل کل خط مستقیم یقع فی الدائرة و ینتهی فی طرفه ای المحیط. فصل در تعریف وتر و جیب و هم قوس باعتبار اعمال فی الزیجات. فصـل در بـاب ششـم از مقالـه سیوم(کذ) تعدیل النهار. فصل هر کوکب که عرض او از میل کلی کمتر بود مدار عرض او با معدل النهار. فصل در باب یازدهم در شرح اختلاف. فصل در باب دوازدهم در سبب زیادت و نقصان ماه... شخصی در زیر دائره نصف النهار جندان حرکت کند که قطب یک درجه مرتفع چون شود آن شخص از زمین مقدار یک درجه حرکت کرده باشد.

آغاز: «خدمت و شرایط مطاوعت است پس این اوراق اتفاق افتاد تا در هر باب تعین میرود نکته از ان جهت نقش خیال این کم بضاعت برحسب استطاعت تحریری افتاد. انشاء الله که بشرف ارتضا مشرف و

بنظر رضاملحوظ ایزد تعالی همیشه ذات این بزرگوار را منبع فضائل و مجمع مـأثر داراد انـه مجیـب لطیف».

انجام: «چنانکه درین دو شکل ظاهر است».

ضمیمه: در سه صفحه حاشیه بر کتابی: «قوله اکرانائی پر آب کند بر سر کوهی» و«قوله این نه فلـک برین ترتیب وضع کرده‌اند» و نیز چهار صفحه بخط مغایر باب ۱۷ و ۱۸ و ۱۹ و جدول نجـومی از کتابی(در کیفیت استخراج جدول، جدول نجومی معرفت انصاف اقطار مدارات و افق).

کاغذ آهاری نخودی، دارای ۲۹ برگ، اندازه: ۲۴×۱۴/۵، خط شبیه بتعلیق ۲۱ سـطری، عنـاوین و اشکال و ارقام بشنگرف، تاریخ تحریر: حدود سده ۹ هــق. جلد مقوّا عطف میشن تریاکی، وقفی فاضل خان در ۱۰۷۵ هــق.

۸۴۶

هیئت

(۱۱۴۵۴)

فارسی. نسخه فاقد مقدّمه و هم ناقص است. باین جهت نام کتاب و مؤلّف آن مجهول ماند. مطالب کلّی در عنوان نظر(و هر نظر مشتمل بر فصل یا فصول) و در برخی موارد استشهاد شده است به آیه یا دعاء مروی از معصومین.

عناوین عامّه:

نظر اول در فلک قمر حاوی چهار فصل در حقیقت قمر و زیادتی و نقصان نور آن و خسوف و تاثیرات آن و خاتمه در بیان کهکشان. نظر دوم در فلک عطارد. نظر سوم در فلک زهره. نظر چهارم در فلک

آفتاب و تأثیرات و کسوف آن(در ۲ فصل)، نظر پنجم در فلک مریخ نظر ششم در فلک مشتری. نظر هفتم در فلک زحل و خواص آن نظر هشتم در فلک ثوابت و فلک البروج. نظر نهم فلک الافـلاک. نظردهم در ساکنان فلک سماوات. نظر یازدهم در ایّام(روزها و ماه‌های عربـی و فارسـی و رومـی و معرفت اوائل ماه‌ها. نظر سیزدهم(کذ) در فصول سال‌های شمسی.

مقاله دوم در سفلیات(در حقیقت عناصر و کون و فساد. شهب و نزمطر و سحاب و ریاح و هاله و قوس و قزح).

آغاز پس از بسمله: «در بیان حقیقت افلاک و اشکال و اوضاع و حرکات بر طریق اجمال قال الحکماء الفلک جسم بسیط متحرک علی الوسط مشتمل علیه لیس بخفیف و لاثقل(کذ) و لاحـار و لا بـارد و لارطب و لایابس و لا قابل للخرق و الالتیام یزین اما بعد مقدمات براهن(کذ) گفته‌اند در کتب حکمی و این بصدد آن نیست که ان را بیان کنم».

انجام موجود: «و آن تضاریس مانع نبود از انکه شکل زمین و آب کروی باشند».

کاغذ آهار مهره نخودی، دارای ۶۴ برگ، اندازه: ۱۹×۱۱، خط نستعلیق ۱۴ سطری، عناوین بشنگرف، تاریخ تحریر: حدود سده ۱۲ هـق. صور و اشکال کواکب ترسیم نشده. جلد مقوّا با روکش پارچـه سبزه ماشی، وقفی شیخ محمد صالح علامّه حایری در مرداد ماه ۱۳۵۱.

۸۴۷

وسیلهٔ الطلّاب

(۲۴۲۷۵)

عربی. مؤلّف: ابوالیمن عزّ الدّین عبدالعزیز بن محمد الوفائی المؤیّـدی. متّـوفی در سـال ۸۷۶ هـــق. ریاضی‌دان. صاحب تألیفات.[۱]

مؤلّف در تعریف رساله آورده: «فهذه رسالهٔ متضمنهٔ لمعرفهٔ ما یحتاج الیه المبتدی فی علم الفلک مـن استخراج اعمال اللیل و النهار بالحساب و معرفهٔ اوقات الصلوات و الاعمال الفلکیهٔ من غیـر آلـهٔ مـن الآلات اختصرتها من رسالهٔ الوالد».

رساله مرتّب است بر هفت باب و خاتمه: ۱ فی معرفهٔ التاریخ العربی و السنهٔ البسیطهٔ(۴ فصل) ۲ فـی معرفهٔ التاریخ القبطی(۷ فصل) ۳ فی معرفهٔ البروج(۳ فصل) ۴ فی معرفهٔ المنازل(۳ فصل) ۵ فی معرفهٔ المیل و الغایهٔ و عرض البلد و طولها و نصف قوس النهار(۷ فصل) ۶ فی معرفهٔ الظل المبسوط و الظل المنکوس(۹ فصل) ۷ فی معرفهٔ المطالع الفلکیهٔ و المطالع البلدیهٔ و مطالع الوقت و مطالع الکواکب. خاتمه فیه فصلان.

آغاز: «الحمدلله الذی جعل اللیل لباسا و النهار نشورا».

انجام: «و صلی الله علی سیدنا محمد و آله و صحبه و سلم».

کاغذ آهاری نخودی، دارای ۱۶ برگ، اندازه: ۲۱/۵×۱۶/۵، خط نستعلیق ۱۹ سطری، عنـاوین بـه سرخی، تاریخ تحریر: شنبه ۱۶ ربیع الثانی ۱۲۵۰، ملحقات: قصیده عربی در دسـتور دفـع مـوش و حشرات پشّه و مورچه و طلسمی در دفع حشره کک. و سه صفحه طلسم‌ها و قصیده فارسی در رشته اعداد. بخط مغایر این رساله ضمیمه شماره ۱۰۹۸۶.

تاریخ نقل این بخش از سواد به بیاض

---

۱ . کشف الظنون، ج۲، هدیهٔ العارفین ج۱، ستون ۵۸۳.

سلخ ذیحجهٔ الحرام ۱۴۱۹

مهدی ولائی احسن الله حاله